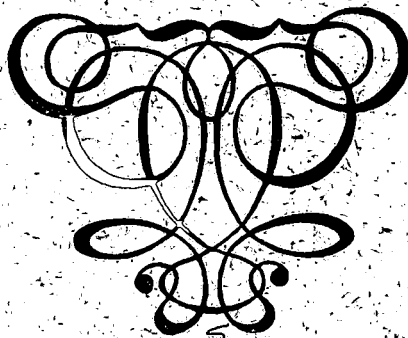

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR
POLITIK · STATISTIK · EKONOMI
NY FÖLJD UTGIVEN AV
FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Fredrik Lagerroth, En frihetstida lärobok i gällande svensk statsrätt.
— Edvard Thermanius, Geopolitik och politisk geografi. — Översikter och meddelanden: Montesquieu i Estland. Av Erik Arrhén.
— De-arabiska politiska partierna i Palestina. Av Paul Olberg.
— Tidskriftsöversikt. Av B. G. Cedérstöm. — Litteraturregranskningar:
Hans Frank, Deutsches Verwaltungsrecht. Anm. av H. Munkell. —
O. Gjerløw, Norges politiske historie. Höres innsats fra 1814 til idag.
Anm. av A. Björnberg. — Sven Lindman, Studier över parlamentarismens tillämpning i Finland 1919—1926. Med särskild hänsyn till regeringsbildningens problem. Anm. av A. Brusewitz.

ÅRG. 40

1937

HÄFT. 3

LUND . . . STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION . . . LUND
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

PRENUMERATIONSANMÄLAN

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren å jöur med vad som händer och skrifves å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. — Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhåves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. N. NIESSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (national ekonomi), professor WICKSELL (statistik), professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och docent E. THERMÆNIUS (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund» (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1936.

Fahlbeckska Stiftelsen.

Statsvetenskaplig Tidskrifts tredje häfte har utkommit. Prof. *F. Lagerroth* publicerar där, med inledning och efterföljande kommentar, »En frihetstida lärobok i gällande svensk statsrätt», nämligen den förklaring av frihetstidens fundamentallagar, vilken *K. F. Scheffer* såsom kronprins Gustavs guvernör sammanskrev i pedagogiskt syfte. Doc. *E. Thermaenius* påbörjar en brett anlagd uppsats om »Geopolitik och politisk geografi». — Å översiktsavdelningen skriver d:r *E. Arrhén* under rubriken »Montesquieu i Estland» om den nya estländska författningen och red. *P. Olberg* om »de arabiska politiska partierna i Palestina». — Litteraturavdelningen upptar tre recensioner, av vilka en av doc. *H. Munktell* behandlar *H. Frank*, »Deutsches Verwaltungsrecht», en av *A. Björnberg* »Norges politiske historie» (av *O. Gjerlöw*) och den tredje av prof. *A. Brusewitz* »Studier över parlamentarismens tillämpning i Finland 1919—1926» (av *Sven Lindman*). — Tidskriftsöversikten är som vanligt utarbetad av *B. G. Cederström*.

EN FRIHETSTIDA LÄROBOK I GÄLLANDE SVENSK STATSRIÄTT

UTGIVEN OCH KOMMENTERAD

AV PROFESSOR FREDRIK LAGERROTH, LUND

Det aktstycke, som härmed presenteras för tidskriftens läsare, är icke något av utgivaren gjort nytt fynd. Om icke tidigare blev det året efter Gustav III:s första statsvälkning bekantgjort för den politiskt och pedagogiskt intresserade allmänheten genom en då både på svenska och franska av Gustav III:s italienske skyddssling Domenico Micheléssi — om denne se närmare en uppsats i Samlaren 1920 av Agne Beijer — framlagd och prins Clement av Sachsen tillägnad utgåva av »Handlingar rörande h. k. h. kronprinsens, vår nu regerande allernådigste konungs Gustav III:s uppfostran, författade af Grefwe Carl Fred. Scheffer». Men under det att Micheléssi med krav på fullständighet däri avtryckte Scheffers instruktion för kronprinsens informator, kanslirådet Samuel Klingenskierna, meddelade han av den »uttolkning och förklaring öfver Sveriges fundamentallagar», vilken Scheffer, som bekant kronprinsens guvernör 1756—1762, tillägnat sin höge lärjunge, blott vad här nedan följer å sidorna 187—189 till och med det stycket, som slutar med ordet »välbehag» och dessutom — varför dessa partier kommo med, må läsaren själv gissa sig till — de två stycken å sidan 201, som inramas av orden »då man» och »revolution». Större intresse har man icke 1773 haft för det statsskick, som nyss kastats överända.

Märkligare är att Scheffers framställning intill det yttersta av dessa dagar lämnats å sido av dem, som gjort frihetstidens positiva statsriätt och allmänna statsteori till föremål för vetenskaplig undersökning. Så vitt en icke alltför omsorgsfull inventering av litteraturen ger vid handen, skulle Beth Hennings vara den första, som ägnat skriften någon uppmärksamhet. Säkert är i varje fall att

det var hennes framställning i Gustav III som kronprins, som väckte utgivarens lust att stifta dess närmare bekantskap. Den vanns genom rekvisition till Lunds Universitetsbibliotek av den handskrift i Riksarkivet — Fredrik Sparres avskrift i Kungl. arkiv: Gustav III vol. 35 —, till vilken d:r Hennings hänvisar i nämnda arbete, och ledde i sin ordning till en för författaren till Frihetstidens författning naturlig åstundan att underkasta den en analys. Då sådant icke lät sig göra utan skriftens publicering in extenso och d:r Hennings förklarar sig själv icke vilja ifrågakomma som utgivare, har den, som nyss för denna tidskrifts läsare anmält hennes stimulerande Gustav III-biografi, icke ansett något hinder föreligga för att han påtog sig både utgivarens och kommentatorns roll.

Vid utgivningen följes handskriftens långt ifrån konsekventa ortografi med endast de avvikelserna, att dubbelskrivning av s inskränkts till de fall, uti vilka den nu förekommer, bruket av stor begynnelsebokstav högst väsentligt reducerats, bindestreck mellan skilda led i sammansatta ord borttagits och ord, som i modernt språkbruk skrivs samman, vid återgivandet av ifrågavarande handskrift få dela samma öde. Interpunkteringen har moderniserats så långt överhuvud varit möjligt.

Min nådige Herre!

E ders Kongl. Höghet har under dess förflutna underwisningstid inhämtat åtskilliga kunskaper, hwars förnämsta ändamål varit att bereda vägen och lägga grund till den stora och wigtiga wetenskap, som nu kommer att för Eders Kongl. Höghet förklaras: jag menar Sweriges fundamentallagar som innehålla och förwara dess regeringssätt. Om Eder Kongl. Höghet utur moralen el:r sedoläran fådt weta dess skyldigheter såsom människja, om Eder Kongl. Höghet sedermera utur jure publico universali lärdt känna dess skyldigheter såsom lem af ett samhälle, så har dermed egenteliga afsigten varit att tillreda Eder Kongl. Höghets sinne till ett mognare och grundeligare begrep om dess skyldigheter såsom swensk och såsom ämnad af försynen att blifwa det swenska samhällets hufwud och regent. Dessa senare hufwudsakelige och Eder Kongl. Höghets yppersta skyldigheter igenfinnas till hela deras widd uti våra så kallade fundamental- el:r grundlagar, hwars innehåll min föresats är att nu för Eders Kongl. Höghet framställa och uttyda.

Uti jure publico universali har Eder Kongl. Höghet redan sedt, hwad grundlagar i gemeen äro, neml:n sådana allmänna handlingar uti ett samhälle, som utstaka de regerandes och lydandes rättigheter och skyldigheter inbördes, hwilcka rättigheter och skyldigheter utgjöra samhällets regeringssätt. Hos oss i Swerige äro desse allmänne handlingar följande:

- 1:o Regeringsformen af år 1720
- 2:o Riksdagsordningen af år 1723
- 3:o Wahlacten af år 1743
- 4:o Swea Konungaförsäkran af år 1751 jemte Kongl. Maj:ttis förra nådiga Försäkran af år 1743.
- 5:o Samtel:e riksdagsbesluten, uti de stycken, som röra religionen och regeringssättet.

Innan jag skrider till dessa stadgars och lagars utläggning särskildt, hör jag derwid gjöra några anmärckningar i gemeen, tjenande att sättja detta stora ämne uti sådan dag, som till en grundelig insigt deruti nödwändigt fordras.

Aldraförst är således att märcka, det alla förenämnde grundlagar äro öfwerenskomne, sammanfattade och beslutne af hela svenska nationen igenom dess representans el:r fullmäktige, som ifrån de äldsta tider hos oss burit namn af Riksens Ständer. Huru desse ständer äro sammansatte, huru de wäljas och befullmäktigas, skall Eder Kongl. Höghet här nedanföre nogare få inhämta. På detta stället gör tillfyllest, att Eder Kongl. Höghet blir derom underättad, att i Sverige Riksens Ständer äro att anse såsom nationen sjelf och såsom wore hela det svenska samhället per individua samladt och tillstädes. Det synes wäl kunna häremot inwändas, att såsom ständerne måste wäljas och befullmäktigas; såsom intet begrep kan fås om en fullmäktig utan principal, och såsom en principal el:r den, som lånar sin magt åt en annan, äger i gemeen rätt att af dess fullmäktig fordra redo för dess göromål; så skulle utaf alt detta följa, att Riksens Ständer icke representerade hela samhället utan att tvärtom samhället ägde rättighet att kalla ständerne till redo inför sig. Men när deremot betracktas 1:o. att ett samhälle, som af flera millioner människjör är sammansatt, omöyeligen kan per individua samlas och på ett ställe ihopakomma. 2:o. att för denna orsakens skuld för alla politiska kroppar i alla tider blifwit en nödwändighet att afgjöra deras allmänna angelägenheter per deputatos. 3:o. att utaf nödwändigheten att handla per deputatos följer nödwändigheten att till dessa deputerade öfwerlämna hela samhällets rätt och magt, emedan i fall någon del deraf undantogs, blefwe densamma likaledes uti utöfningen omöyelig, fölgackteligen ett intet, som uti ingen supposition kan äga rum. 4:o. att då samhället afklädt sig och till dess deputerade öfwerlämnadt all dess rätt och hela dess magt, så försvinner derigenom all idé om fullmäktigskap och principalat, emedan detta sednare fordrar en förbehållen rätt och magt, som strider emot vår supposition. 5:o. änskjönt här i Sverige samhällets deputerade el:r riksdagsmännen äro med fullmagter försedde, är dock sådant allenast i lagen stadgadt för orsakers skuld, som här nedanföre skola omröras och hwarutaf

ingenting kan slutas emot de allmänna grundsatzer, som här bewiste blifwit; när detta, säyer jag, betraktas, så lærer blifwa klart och oförnekeligit, att Riksens Ständer äro så att anse, som ofwantill anfördt är.

Dernäst täckes Eder Kongl. Höghet anmärcka, att ändamålet af alla Riksens Ständers beslut, som komma under namn af grundlagar, är jemte vår rena och sanna religions bibehållande att förebygga enwælde. Svenska nationen har ifrån urminnes tid haft konungar öfwer sig; men konungarnes magt har alltid varit inskränckt och wäldet således icke ens manns wilja och godtycko öfwerlämnadt. Konung Carl den XI:tes och dess sons Carl den XII:tes regeringar äro de enda som härifrån böra undantagas. Men det synes, som hade försynen tillåtit detta inbrått uti svenska nationens urgamla seder och rättigheter endast till att göra dem för henne ännu mer smakelige och att uppväcka hennes omtäncka att kringkansa dem med kraftigare bomar och mächtigare försvar. Ty när konung Carl den XII:te utan arfwingar hädanrycktes, war känslan af enwäldets plågor och tyngd stegen till dess högsta grad, så att nationen, återstäld i tillstånd att förordna om sig sjelf, war om intet angelägnare änn att så inskräncka konungamagten, det försök emot nationens frihet skulle blifwa swåra, om icke aldeles omöyelige.

När Swea Rikes Ständer så tänckte och handlade, så wore utan twifwel deras ögon fäste, dels uppå hwad Sweriget redan händt, dels uppå andra rikens exempel som intyga, att beklageligen konungar merendels sträfwa efter enwælde. Men hade de kunnat förese, att till den svenska thronen skulle födas en printz med sådane snilles gåfwor, med sådan insigt och så rena begrep, som Eder Kongl. Höghet af den Högsta undfådt, så hade till äfwentyrs deras mått emot enwäldet blifwit mindre widsträckte, efter de wäl då tillika förestält sig, att för en så uplyst regent skulle en inskränckt magt blifwa ämne till fägnad och förnöyelse, häldst Eder Kongl. Höghet lättel:n begriper och lærer vid mognare åhr ännu mer öfwerlygas, att en konungs rätta lycksalighet snarare befrämjas igenom lag och stadgar ännu igenom godtyckjo och egit wälbehag.

De svenska grundlagarne äro i synnerhet tjenande att bewisa denna sanning. Deras förordnande i hwarje särskildt del går gemensamt deruppå ut, att konungen måtte blifwa det enda synliga

ursprunget till alt godt, till all ordning, till all nåd; att han måtte befrias ifrån all willfarelse; undslippa all klagan och missnöye af dess undersåtare; njuta hela ähnan af rikets anseende och största frugten af dess wälmåga; samt under alt detta äga det dyrbara konungsliga nöyet att se sitt folck sällt — medelst den trygg- och säkerhet, som hwar människja i riket äger igenom den styrande magtens fördelning på det sätt, grundlagarne innehålla och förmå.

Denna nu omtalte delning af den mackt, som till rikets styrsel tarfwas, är egenteligen ämnet af våre grundlagar. Regeringsformen utstakar densamma i en kort mening, som i sjelfwa ingressen till denna fundamentallag igenfinnes och lyder sålunda:

»Wij hafwe uti alt detta med trogen omvårdnad, redelig ömhet och nitälskande åtancka låtit wara vårt endaste ändamål att Kongl. May:tt wid dess höghet måtte blifwa oförkränckt, Riksens Råd uti tillbörlig myndighet understödde, och Ständerne wid deras rätt och frihet bibehållne med mera.» Likmätigt desse ord är all magt i Sweriges rike delt emellan konung, råd och ständer med den åtskildnad, att konungen egenteligen tillägges höghet, rådet egenteligen myndighet och ständerne egenteligen rätt och frihet. Huru sådant bör förstås och hwad grundlagarne derom stadga, är hwad jag nu i lika ordning, dock med möyeligaste korthet, skall söka Eder Kongl. Höghet föredraga.

FÖRSTA AFDELNINGEN.

Om den Konungsliga Högheten.

Af swenska historien äger Eder Kongl. Höghet sig bekant, att konungawärdigheten icke altid varit ärfelig. I sednare tider har dock blifwit funnit, att cronans ärfelighet wore för samhällets ro och lugn gagnetlig, och hafwa fördenskull Riksens Ständer, så ofta thronen sedan konung Gustaf den förstas regementstid varit ledig, uppdragit cronan med arfsrätt till den, som deras förtroende och wahl fallit uppå. Så har ock skiedt, då den nu i kraft warande wahlacten upprättades åhr 1743, hwarest uttryckeligen förmåles, att efter wår då utwalde och nu regerande nådigste konung, thess manliga bröstarfvingar blifwa arftagare af Sweriges

crono på sätt som Sweriges rikets successionsordningar innehålla och förmå.

Desse här åberopade successionsordningar, äro egentligen 1:o. Arfföreningen i Westeråhs af år 1544. 2:o. Norrköpings arfförening af år 1604. 3:o. Stockholms Riksdagsbeslut af år 1650. Hwad härwid förnämligast iackttagas bör, är, att successionen igenom föregående Rikens Ständers beslut blifwit så inrättad, att altid den regerande konungens äldsta son blifwer arftagare till cronan, och att då den äldsta grenen af konungahuset skulle på swärdssidan wara utgången, hemfaller cronan den andra grenen och sedan på samma sätt de öfrige grenarne, så länge någre manlige arfwingar i den kongl. släkten äro, att tillgå.

I följe härutaf består nu den konungliga högheten i Sverige aldräförst deruti, att konungaämbetet är ärfteligt, hwilcken stora förmån intet annat ämbete i Sverige tillagd är.

2:o. Dernäst tillhör konungen enskildt mayestät och den rättighet att allena representera swenska monarchiens höghet och glantz. Uti konungens namn allena utfärdas derföre alla bud och befallningar innom riket, alla bref och declarationer till främmande hâf, och till Konungen allena wända sig alla främmande magter, med credentialer för deras sändningebud samt uti alla wärf, som de med swenska cronan kunna hafwa att handla.

3:o. Widare är en fölgd af den konungliga högheten, att konungens person är helig; så att den, som lasteliga talar eller skrifwer något emot konungen, straffas till lifwet (V Cap. 1 § Missg. B.).

4:o. Såsom här ofwantill är sagdt, att konungen bör wara det enda synliga ursprunget till all nåd, så har ock med den konungliga högheten blifwit förknippadt att utdela grefwe- och friherrewärdigheter samt med adelskap belöna dem, som gjordt sig af sådane förmåner wärdige. Dock stadgar lagen (Reg:form: 44 §.), att ingen må med grefwe- och fryherrewärdighet behedras, som icke genom stora och besynnerliga förtjenster gjort sig dertill wäl förtjent och att inga flera med adelig skjöld benådas änn allenast några få wid konungens kröning.

5:o. Uppå samma grund, neml:n att all nåd måtte komma ifrån konungen, bjuder lagen (Reg:form. 40 §.), att de, som komma att

brukas i rikets tjenst, böra af konungen dertill nämnas och förordnas. Men till frihetens så mycket säkrare bibehållande har utöfningen af denna den konungsliga högheten tillhörande rättighet blifwit i lagen (Swea Konung. Förs. 9 §.) sålunda inskränckt, att alla högre ämbeten ifrån och med öfwerstar till och med fältdmarskalckar och deras wederlikar bortgifwas uti sittjande råd, efter ett af rådet upprättadt förslag uppå 3:ne wärdige och förfarne menn, af hwilcka konungen utwäljer en. De mindre tjenester bortgifwas uti cabinettet, uti 2:ne af Riksens Råds närwaro, efter wederbörande collegiers och ämbetsmäns förslag, hwilcka likaledes äro författade uppå 3:ne personer till alla civila tjenester, men allenast uppå en, till de militaira; hwarföre, i anseende till desse sednare, rådet åligger att ibland alla sökande utvälja den mäst förtjente, som jemte förslaget nämnas; då konungen af dessa bägge wäljer den honom täckes.

Ifrån detta allmänna förordnande äro dock följande embeten, tjenester och förrättningar undantagne, neml:n, 1:o. öfwerståhållaren i Stockholm. 2:o. ärckjebiskopen och alla biskopar. 3:o. capit:ne lieutenanten af drabanterne. 4:o. öfwerstarne af guardiet och artilleriet. 5:o. generaladjutanterne hos Kongl. May:tt och 6:o. alla sänningebud till utrikes håf, hwilcka samteliga utnämnas af konungen med råds råde. Dock är därwid den åtskildnad att märcka, att till ärckjebiskop och biskoppar samt ministrer wid främmande håf måste af konungen och rådet voteras uppå en af de 3:ne, som till de förre af wederbörande consistorier och till de sednare af cantzeliecollegio äro föreslagne; hwaremot öfwerståhållaren i Stockholm, capitainelieutenanten af drabanterne, öfwerstarne af guardiet och artilleriet samt generaladjutanten hos Kongl. May:tt nämnas utan förslag, och wäljas till hwarje af dessa ämbeten den, antingen sökande eller ey, för hwilcken konungen med rådet, efter fläste rösternes utslag, betyga det mästa förtroende.

6:o. En widare följd af den oftanämnde principen i vår grundlag, att neml:n all nåd bör komma ifrån konungen allena, är jemväl det, att uti brottmål, sedan dom blifwit afsagd, konungen allena kan göra nåd. Dock äger rådet att i underdånighet afstyrcka densamma, i fall brottet wore af den beskaffenhet, att nåd icke kunde äga rum.

7:o. Såsom för den konungsliga wärdigheten och för rikets mayestät angelägit är, att konungen måtte äga tillräckelig betjening för sin person, af högre och lägre ämbetsmän, som egentligen utgjöra dess håf; så tillhörer ock den konungsliga högheten el: konungen enskildt att utvälja och tillsättja desse ämbetsmän efter dess egit behag. Dock måste öfwerstemarskalcken altid wara en utaf Riksens Råd.

8:o. Änteligen och emedan konungen igenom dess höghet bör gifwa likasom lif och anda åt hela regeringen, så äger den konungsliga högheten ett henne allena förbehållit deltagande i alla mål och ärender af hwad beskaffenhet de wara mände, som till rikets styrsel höra. Detta deltagande består deruti, att då samma mål och ärender, med råds råde afgjöras, hwilcket förstås altid med omröstande böra ske, och meningarne blifwa lika starcke på bägge sidor, så behåller den delen öfwerwigten; den Kongl. May:tt dess nådiga bifall gifwer; och sammaledes få igenom Kongl. May:tts biträde sakerne då ett utslag, när stämmorne äro så skiljacktige, att två af Riksens Råd finnas mindre å den ena än å andra sidan.

Desse äro nu, Min nådige Herre, de rättigheter, som efter Sweriges fundamentallag med den konungsliga högheten allena förknippade äro. Eder Kongl. Höghet lærer wid deras nogare betraktande finna, att Sweriges Rikes Ständer uti utstakningen häraf warit derom i synnerhet ömme, att mayestätets ära och glantz, konungens personliga nöye och tillfredsställelse samt alla undersåtares trygghet och samhällets wäl måtte igenom de ouplösligaste band i alla tider wara och blifwa sammanbundne.

Men som alla tiders erfarenhet wisat, att konungahåf näppeligen kunna förwaras ifrån smickrare, hwilckas gjöromål merendels plägar wara att i regentens sinne upptända lusta till större mackt och wälde, så hafwa Riksens Ständer icke trodt nog tillräckeligit, till förenämnde ändamåls winnande, att uti en ren och tydelig lag hafwa utstakat konungens höga rättigheter och föreskrifwit dem de gräntzor, som till befrämjande af konungens och undersåtarenas wälfärd funnits angelägne, utan hafwa de jemwäl acktadt oumgängeligit att af konungen taga den försäkran, att han skall wara thronen förlustig el: som orden lyda ständerne aldeles wara frie ifrån

deras huld- och trohets-ed, i fall han å dess sida skulle öfwerträda hwad fundamentallagarne innehålla; jemwål att konungen med särdeles misnöye och onåd will anse, i fall någon skulle finnas så illa betänckt, som wille honom till behag påstå el:r föreslå deruti någon ändring, eller tillskynda konungen större magt och myndighet, änn lagarne honom tillagdt: hwilcken förklaring och försäkran en swensk konung icke allenast wid sin kröning skrifteligen och under eds förbindelse ifrån sig lämnar utan jemwål med liflig ed inför samtelige Riksens Ständer styrcker och bekräftar.

Således och enär Eder Kongl. Höghet täckes eftersinna, hwad sällhet och förnöyelse en konung kan både sjelf wänta och äga samt tillskynda alla sina undersåtare med så wisa och wäl inrättade grundlagar, som de swenske äro, men deremot hwad stort wågspel är att eftersträfwa någon ändring derutinnan, så lærer Eder Kongl. Höghet wissel:n ifrån denna stund fatta en upricktig och innerlig afsky för alla dem, som skulle wilja förr eller senare bringa Eder Kongl. Höghet uppå andra tanckar eller wilja öfwertala Eder Kongl. Höghet att tro, det af någon ändring i våra lagar något större nöye för Eder Kongl. Höghet sjelf skulle upwäxa. Man sätte allenast å ena sidan trofasthet uti ed och löften, den ära och den kiärlek, som deruppå följa, lugn i sitt samwete och i sin regering, samt änteligen den tillwäxt i anseende och myndighet, som nödwändigt blifwer en regents belöning, hwilcken älskar, wårdar och beskyddar lag. Man sätte deremot å andra sidan trolöshet, som altid är grundwalen till begärelsen efter mera wälde, det hat och det förackt, som en regent sig derigenom ådrager, all den oro, alt det bekymmer, som ifrån stämplingar och anläggningar äro oskiljacktige, och sidst den fara att mista alt eller åtminstone en stor del af den myndighet, man förut ägde, i fall anläggningen misslyckas, som gemenligen plägar skiee! Af desse bägge målningar lærer Eder Kongl. Höghet lätteligen kunna döma om deras hjertelag för Eder Kongl. Höghet, ja, om deras eftertancka och förnuft, som en gång skulle wilja intala Eder Kongl. Höghet att eftersträfwa annan magt änn den, jag nu utur rikets grundlagar för Eder Kongl. Höghet beskrifwit.

ANDRA AFDELNINGEN.

Om Riksens Råds myndighet.

Jag har här ofwantill anmärckt, att Sweriges ständer wid stiftandet af rikets regeringsform i synnerhet haft till föremål att förena konungens fullkommeligaste nöye med undersåtarenas fullkommeligaste säkerhet och bästa. Dessa senare hafwa de trodt erhållas igenom åtnjutandet af en laglig frihet, hwars egenskaper här nedanföre skola beskrifwas. Det förra eller konungens nöye hafwa de förment icke säkrare kunna befordras, änn då dess höga konungliga skyldigheter blefwo så afmätta, att de kunde upfyllas och riket blifwa styrt utan ansvar för konungen sjelf. Till att förena desse 2:ne ändamål hafwa således ständerne utsedt Riksens Råd, som under ansvar skulle befrämja dem bägge.

Riksrådsembetet i Sverige är så gammalt som sjelfwa monarchien. Jag will ey här uppehålla Eder Kongl. Höghet med beskrifning om dess skyldigheter och rättigheter i de äldre tider utan tror mig endast böra på detta stället omröra, hwaruti desse skyldigheter och desse rättigheter efter Sweriges närwarande lag bestå. Rege- ringsformen stadgar derom uti dess 13:de § sålunda: konungen äger styra rike sino med och icke utan, mindre emot Riksens Råds råde, och i den 14:de §:n, Riksens Råds ämbete består förnämligast deruti, näst den trohet, hwarmed konungen och riket de förbundne äro, att de ock Kongl. May:tt, utan att wänta intill dess de blifwa tillsporde och kallade, sjelfkrafde påminna om riksens rätt, med mera som denna § innehåller; hwartill kommer den 15:de §:n, som utstakar huru ärenderne i rådet afgjöras böra, nemligen igenom omröstning, då hwar och en af Riksens Råd äger en röst och konungen 2:ne, kommandet utslaget efter de fläste rösterne att anses såsom konungens beslut.

I följe af alla desse lagens rum är tydeligit och klart, att Riksens Råds myndighet är ett wärckeligit deltagande under konungens höghet uti hela rikets styrsel och administration. Deremot synes wäl strida, hwad uti den här ofwantill åberopade 14:de §:n af regerings- formen förmäles, att neml:n Riksens Råd skola råda som

deras ämbete kräfwär, men ey regera. Men såsom uti all lag det ena rummet måste igenom det andra uttydas och i synnerhet det mörcka eller twetydiga igenom det klara och tydeliga uplysas, så böra jemwäl desse orden: råda men ey regera, icke annorlunda förstås, än på ett sätt, som med hela det öfriga regeringsformens innehåll och uttryckeliga föreskrift innstämmer.

När nu detta innehåll owedersäyveligen går deruppå ut, att riket skall styras af konungen med Riksens Råds råde; när tydeligen förklaras, hwad härmed förstås, näml:n att alla ärender skola i rådet afgöras igenom omröstning, då de fläste rösterne gjöra utslaget; så följer nödwändigt, att Riksens Råd äga med konungen ett wärckeligit deltagande i rikets styrsel. Men konungen allena är regerande, ty han allena äger majestät och höghet utan ansvar; Riksens Råd äro rådande, ty de äro bundne wid lag och måste wara ansvarige för deras råd; hwilcket således blifwer egenteliga förståndet af de ofwan anförde orden, att Riksens Råd skola råda men icke regera.

Utom förenämnde deltagande tillika med konungen uti rikets styrsel tillhörer jemwäl rådets myndighet att allena föra regementsstyrelsen, när konungen är förrest eller ock så sjuk, att han med riksens sysslor ey beswäras kan (Reg:Form. 16 §.). Wid desse tillfällen blifwa expeditionerne af Riksens Råd uti konungens stad och ställe underskrifne, och wid öfwerläggningarne äger den äldsta rådspersonen votum decisivum, så att då rösterne å båda sidor äro lika, blifwer den meningens giällande, som den äldsta af Riksens Råd biträder.

Widare är till Riksens Råds myndighet hörande att under konungathronens ledighet eller den regerande konungens omyndiga åhr styra och regera riket. Jag brukar här det ordet regera, emedan Riksens Råd då äfwen äga att utöfwa de delar af riksstyrelsen, som eljest äro den konungsliga högheten förbehållne, således som Riksens Ständers underdåniga skrifwelse till kongl. May:tt af d. .... innehåller och förmår.

Änteligen äro Riksens Råds personer uti en synnerlig helgd för deras ämbetes skull, så att hwar någor tillwiter en Riksens Råd för Ämbetet skull thet å ära går och gitter thet ey fulltyga, miste lifwet. Talar eller skrifwer någor om Riksens

Råd, thet eljest smädeligit är, i och för ämbetet skull, gjöre offentlig afbön och böte fem hundra dal:r s:mt (V:te cap. 2 §., Missg. Balcken.).

Sidst tillkommer Riksens Råd den största wördning näst konungen utan att något högre ämbete får emellan komma (Reg:Form. 12:te §.) och i anseende härtill äro Riksens Råd wissa äretitlar och ärebetygelser tillagde, som icke få sträcka sig till något annat ämbete i riket.

Emot alla desse rättigheter, som tillsammans utgjöra Riksens Råds myndighet, ålägger lagen dem följande skyldigheter, neml:n

1:o. Att dageligen infinna sig i rådcammaren till de där förekommande ärenders afgjörande (Reg:sform: 15:de §.).

2:o. Att tillse, det Sweriges fundamentallag och hwars och ens wälfångna privilegier blifwa handhafde, konungens och riksens höghet wårdad, ständernas rätt och wälfärd befordrade, men i synnerhet att inga rådslag måga företagas, hwarigenom friheten kunde förkränckas och det oinskränckta enwäldsregementet åter införas (Reg:sForm:s 14:de §.).

3:o. Att wara Riksens Ständer ansvarige och gjöra hwar för sig redo för deras rådslag, votering och förhållande, när ständerne sådant af dem fordra (Reg:sForm:s 14:de §.).

Riksens Råds ämbete är icke ärfteligt. Då någon, som det bekläder, med döden afgår, lämnas dess rum ledigt, till dess Riksens Ständer sammankomma, hwilcka då af infödde swenske män till det lediga rummet utwälja 3:ne och föreslå i underdånighet konungen, som utaf dem utnämner en. Sättet till ständernas wahl är utförligen beskrifwit i Regeringsformens 12:te §.

Efter Sweriges lag kan wäl ingen blifwa dess ämbete förlustig utan föregången laga ransakning och dom; dock hafwa Riksens Ständer wid 1739 åhrs riksdag annorlunda förordnat i anseende till riksrådsämbetet, hwarifrån ständerne kunna licentiera den, som af någon orsak forlorat deras förtroende. Riksens Ständer hafwa wid detta tillfället förklarad Riksens Råd för deras fullmäktige; af hwilcken denomination följer, att fullmäktigskapet med principalens förtroende upphörer.

Detta är hwad i anledning af Sweriges nu ägande grundlagar om riksrådsämbetet sägas kan. Eder Kongl. Höghet täckes derutaf

dömma, huru egenteliga afsigten med dess inrättande varit att befria svenska folcket ifrån alt annat wälde änn lagens.

Hwar människjor styras af en keysares, konungs eller furstes oinskränckta magt, där är enwälde. Hwar ett råd styrer landet med oinskränckt magt och utan answar, där är mångwälde. Men hwar en konung regerar med ett råd, som äger sig föreskrifne reglor, hwarefter det råda skall, och som är bundit till answar för dess beslut, där är lagens wälde, och jag wågar mig säya det fullkomligaste regeringssätt, som i den människliga ofullkomligheten uppfinnas kan. Eder Kongl. Höghet lærer ock wid ett noga eftersinnande blifwa derom öfvertygad, att som det är det säkraste för ett folcks rättigheter, så är det jemväl det önskeligaste för en konungs lycksalighet och nöye. Wore icke rådet answarigt för rikets styrsel, så skulle wäl konungen wara lastad med detta answar, antingen inför folcket, hwilcket skulle kräncka konungens höghet, eller inför Gud allena, hwilcket för en regent, som älskar och frugtar Gud, är en långt tyngre och swårare börda. Efter Sweriges lagar blir konungens höghet oförkränckt, ty Riksens Råd allena äro folcket för styrelsen answarige och dess räkenskap inför Gud blir lätt, så framt han icke följer eller hörer andra råd än deras, som answaret derföre bära skola. Och såsom denna en svensk konungs owärderliga förmån egenteligen är en wärckan och fölgd af rådsämberet, så gör jag mig försäkrad, att Eder Kongl. Höghet aldrig lærer falla i den swagheten, att hata eller med mindre benägenhet anse ett ämbetes rättigheter, som till Eder Kongl. Höghets egen lycksalighet äro så mycket bidragande.

TREDJE AFDELNINGEN.

Om Riksens Ständers rätt och frihet.

Riksens Ständer, som sjelfwa stiftadt och sammansatt rikets grundlagar och derutinnan tillagdt konungen höghet samt Riksens Råd myndighet, hafwa sig sjelfwa förbehållit rätt och frihet, det är jus et imperium.

Om ett samhälle, som är independent af alla andra samhällen, skall kunna äga bestånd, så måste någorstädes innom detsamma

finnas en fullkomlig, fullmyndig, oinskränckt eller så kallad absolut magt, som förmår utan gensäyelse eller motstånd stadga och förordna om samhällets wäl. Hos några folckslag finnes denna oinskränckta magt uti en enda persons händer; hos andra uti ett råds händer; det svenska folcket har behållit densamma för sig sjelft eller för dess representans, som kallas Rikens Ständer. Wid grundlagarnes upprättande har denna magten blifwit utmärckt med de orden rätt och frihet och det ganska wäl, ty till dess utöfwande fordras 1:o. en erkiänd och af ingen bestridd rättighet eller hwad uti latinen kallas jus; 2:o. en förmögenhet att fritt och obehindrat få handla såsom man skattar rådeligast och bäst, hwilcken förmögenhet eller frihet i sig sjelf intet annat är änn imperium. Ständerne äga således rätt och frihet, det är jus et imperium, men friheten, i denna bemärckelse tagen, tillkommer ingen annan i riket än ständerne allena.

Att denna frihet eller imperium är aldeles oinskränckt intygas i synnerhet igenom Swea Konungaförsäkran, hwarest Rikens Ständer kallas magtägande, att nu och framdeles gjöra sådane beslut, stadgar och förordningar om sig och riket, som the pröfwa tjenliga till thet allmänna bästa samt theas frihet, säll- och trygghet (Swea Kon:Förs: 5:te §.). Alt hwad någonsin kan utmärcka en oinskränckt och absolut magt finnes i förenämnde ord. Men till att ännu mer sätta denna fullmyndighet utom all twifwel, och emedan ingen magt uti ett samhälle kan öfwergå den, som jemväl är berättigad att bättra sjelfwa grundlagarne samt dertill lägga hwad nyttigdt pröfwat kan, ty hafwa ständerne jemväl detta sig uttryckeligen förbehållit (Reg:Form: uti Ingressen, H:s Kongl. Höghets Förs: 8:de §. Swea Kon:Förs: 23:dje §.).

De fara således ganska will, som förmena, att konungamagten i Sverige, sedan den en gång blifwit af konungen emottagen, icke sedermera kan utan dess ja och samtycke inskränckas eller förändras, stödjandes denna tancka deruppå, att ett contract ju icke af den ena contrahenten utan den andras samtycke ändras kan. Utom den oformelighet, som skulle wara uti ett samhälle, hwarest ingenstädes den högsta magten skulle finnas, och den funnos ingenstädes, om konungen icke kunde föreskrifwa ständerne och ständerne icke

konungen, hwad till samhällets wälfärd skulle kunna bidra; så förfaller jemwäl hela skjälens styrcka, om allenast eftersinnas, att sådane contracter kunna gifwas, uti hwilcka den ena contractanten erkänner den andras rättighet att bättra och jemnka contractet efter dess behag och godtfinnande och att detta är naturen af det contract, som hos oss göres emellan konung och ständer, intyga så uttryckeligen ofwan anförde lagsens rum, att det icke synes kunna bestridas af någon, som utan fördom saken eftersinna och pröfwa will.

Men så ostridigt det fördenskull är, att Riksens Ständers magt är aldeles oinskränckt och absolut, så wist är det ock, att hon icke är laglös och arbitraire utan bunden wid de stadgar och förordningar, som ständerne sjelfwe till deras egen efterlefnad gjordt. Den första och yppersta af desse stadgar är att icke ändra regeringsättet eller åter införa det konungsliga enwäldet, hwilckets uteslutande för ewiga tider ständerne förklarad wara grundlagarnes förnämsta ögnamärcke, så att den ibland ständerne sjelfwe, som till deras upphäfwande och förändrande något hemligen eller uppenbarligen förehafwa och stämpla skullé, bör acktas för den allmänna säkerhetens fiende samt anses och straffas som en ifrån fäderneslandet afsöndrad ledamot och rikens förrädare (Reger:Form: ing.), och till att ännu mera binda sig härutinnan händerne hafwa ständerne förordnat, att de, som till riksdagsmänn blifwa utwalde, icke uppå andra willkühr skola därtill befullmäktigas änn med det uttryckeliga förbehåll att icke inlåta sig uti något hemligt eller uppenbart rådslag till ändring uti det faststälte regeringsättet emot Kongl. Försäkringen och Regeringsformen, mindre sig till något emot samma regeringssätt stridande slut begifwa, eftersom allt sådant ändå ogilt och kraftlöst nu och i framtiden wara skall (Riksd:Ord: § 9:de.).

Dernäst hafwa ständerne i gemeen förbundet sig till alla rikets lagars efterlefwande, till hwilcken ända i synnerhet en så kallad riksdagsordning blifwit af dem sjelfwe författad samt för en af rikets grundlag förklarad, uti hwilcken de föreskrifwit sig sjelfwe, hwilcka mål och ärender till deras upptagande och afgjörande höra, hwilcka ey, samt huru desse mål handteras och afgjöras böra, så

att alt måtte ordenteligen tillgå och ständerne utöfwa deras rätt icke efter godtyckjo, utan efter lag.

Då man fördenskull betracktar Riksens Ständer såsom magt-ägande, det är ägande en oinskränckt och absolut magt, så är klart, att de kunna afskaffa lagar och stifta andra i deras ställen. Men då man å andra sidan beskådar dem såsom lagbundne och icke ägande någon arbitraire magt, så är lika tydeligit, att ständerne icke kunna sätta sig öfwer en lag, som är i sin fulla kraft, utan att han måste afskaffas, innan han kan öfwerträdas. Med ett ord, ständerne kunna bryta lag, men icke handla emot lag.

Skulle likwäl detta sednare emot all förmodan skiee, så finnes wäl ingen annan magt i riket, som sig däremot sätta kunde. Men hwad altid händer regenter, som missbruka den högsta magten, skulle äfwen drabba Riksens Ständer, att neml:n deras magt blefwe förhatelig, folckets sinnen derifrån afwände och grunden lagd till en påföljande oundwikelig revolution.

Af alt detta lærer Eder Kongl. Höghet nu mera kunna göra sig ett tydeligit begrep om naturen och beskaffenheten af Riksens Ständers rätt och frihet eller den högsta magten i Swerige. Nu återstår att utföra ämnet och sättet till dess utöfwande.

Såsom Riksens Ständer icke welat åtaga sig rikets styrelse, utan lämnat densamma uti konungens och rådets händer, så hafwa de ock skattat onödigt att wara städze samlade, utan allenast förbehållit sig att hwart tredje år sammankomma till att då om rikets tillstånd och tarfwor göra sig underrättade (Reg:Form: 45 §.). Dess- emellan kunna de ock af konungen med råds råde sammankallas, då de utfäst sig att altid en sådan kallelse åtlyda (Ibidem.).

Kallelsebrefwet utfärdas 4 månader förut, och, så snart det- samma blifwit kundgjordt, utwäljer nationen sina fullmäktige, neml:n prästeståndet biskopen och en consistorialis af hwarje stift jemte en prästman af hwarje 2:ne el:r 3:ne probsterier, som i stiftet äro, borgareståndet en eller flera ifrån hwarje stad och bondeståndet en bonde af hwart härad. Utaf adelsståndet, som är det första i ordningen, blifwa inga fullmäktige wahlde, utan af hwarje grefwelig, friherrlig och adelig släkt, som på riddarehuset wunnit introduction, infinner sig en, som fylldt sina 24 år (Riksd:Ord: 6:te §.).

De således utwählde eller födde ledamöter af bonde-, borgare-, präste- och adels-ståndet infinna sig uti Stockholm eller den ort, som kallelsebréfvet utsättjer, och deras då skeende möte kallas en allmänn riksdag. Densamme blifwer uti konungens namn med wisse uti lagen föreskrifne ceremonier utlyst, och ifrån den stunden äga samtelige förenämnde ståndsledamöter namn af Riksens Ständer samt rättighet att utöfwa all den magt, som efter grundlagarne Riksens Ständer tillagd är.

På det sådant ordenteligen och lagligen tillgå måtte, hafwa ständerne funnit gödt, att hwart stånd bör hafwa sin talemann (ridder-skapets och adelens taleman kallas landtmarskalck), som sakerne i ståndet föredrager; att wissa utskott eller deputationer skola utwälas till ärendernas utarbetande med mera, hwilcket alt jemte sättet att öfwerlägga, omrösta och formera besluten här skulle blifwa för widlyftigt att uprepa, utan täckes Eder Kongl. Höghet låta sig derom föreläsa riksdagsordningen ifrån den 10:de §:n till den 20:de, bägge inclusive.

Utaf desse paragraphers innehåll lærer Eder Kongl. Höghet i synnerhet finna anmärkningswärdt, huru ömme ständerne derom warit, att sjelfwa rikets styrelse måtte orubbad förblifwa hos konungen med rådet samt att de sig allenast förbehållit tillsynen och pröfningen, huruwida riket så blifwit styrt, som lagar, stadgar och allmänn wälfärd föreskrifwit och kräfdt. Till hwilcken ända de uti rådet håldne protocoller genast till ständerne aflämnas, på det de derutaf måga intaga alt hwad uti riksstyrelsen förelupit jemte skjälten dertill och hwar och en af herrar Riksens Råds förhållande derwid (Reg:Form: 45:te §.).

De enda mål, som Riksens Ständer utom den allmänna tillsynen förklarar höra till deras egit förordnande, äro 1:o. ny lags stiftande eller den gamlas ändring och afskaffande. Dock förstås icke derunder oeconomiska stadgar och förordningar, dem Kongl. May:tt äger med råds råde att utfärda, men höra likwäl wid nästa riksdag af ständerne öfwerses och gillas (Reg:Form: 14:de §.), 2:do. contributioners och pålagors utskrifwande utaf hwad namn och beskaffenhet de wara måge (Reger:Form: 5:te §.), 3:o. krigs förklarande, nemligen offensive krig; de defensive kunna af konungen med råds råde i wärcket ställas. (Reger:Form: 6:te §.), 4:to. myntets förhög-

ning el:r afslag till skrot och korn (Reger:Form: 9:de §.), 5:to. råds-personers utväljande och föreslående uti deras ställen, som med döden afgå, hwarmed förhålles på sätt, som uti Regeringsformens 12:te §. föreskrifwit finnes. Likaledes afskieds meddelande åt dem af Riksens Råd, som derom anhålla.

Till desse måls afgjörande, med hwad mera Riksens Ständer wid deras sammankomster åligger att undersöka, har wäl lagen allenast utsatt en tid af 3. månader (Riks:Ord: 24:de §.). Men erfarenheten har wisat, att denna tid har aldrig varit tillräckelig, utan måst förlängas, hwilcket uppå Rikssens Ständers egit godtfinnande ankommer, så att ingen riksdag kan aflysas, innan Riksens Ständer sjelfwe derom anhålla.

Detta, som nu i korthet anfördt är, lærer wara tillräckeligit att gifwa Eder Kongl. Höghet all nödig kunskap om både essentialia och formalia af Riksens Ständers rätt och frihet, hwilckå med konungens höghet och rådets myndighet, som här ofwantill blifwit förklarade, utgöra hela Sweriges regeringssätt. Eder Kongl. Höghet lærer nu nogsamnt derutaf finna, hwad det är att ändra och uphäfwa regeringssättet, hwad åter att uttyda och förbättra, regeringslagarne. Skulle konungen betagas höghet och majeståt, så änskiönt rådet behöllo myndighet samt Riksens Ständer rätt och frihet, woro likwäl regeringssättet ändrat och uphäfwit. Behölle konungen höghet men Riksens Råd förlorade myndighet, så woro likaledes sjelfwa regeringssättet ändradt. Där ock konungen skulle förblifwa wid sin höghet och Riksens Råd wid deras myndighet men ständerne mista deras rätt och frihet, så wore likaså regeringssättet till sin natur ändrat och uphäfwit; och detta är hwad ingen i riket kan föreslå, mindre söka befrämja, utan att blifwa såsom riksens förrådare ansedd. Men att inskräncka någon del af de rättigheter, som konungens höghet tillhöra, eller af dem, som under rådets myndighet begripas, det är att uttyda och bättra regeringslagarna, hwilcket Riksens Ständer förbehållit sig att, om så nödigt pröfwat, wid allmän riksdag gjöra. Jag säyer med flit inskräncka, ty hwar man finner lätt att aldrig en konungs rättigheter kunna utwidgas utan att tillika wägen banas till enwälde, hwilckets undwikande är de swenska regeringslagarnes yppersta afsigt och ändamål. Riksens Råds myndighet deremot kan alltid ökas utan äfwentyr för mång-

wälde, efter de stå under ansvar inför en högre magt för utöfwandet af den dem anförtrodd är.

Jag slutar härmed denna uttolckning af grundlagarne, hwars ändamål likwäl blifwer förlorat, så framt Eder Kongl. Höghet endast lærer att kiänna men icke att älska och skydda dem. Detta senare är hwad jag af den Aldrahögste utbeder, såsom det enda medel, hwarigenom Eders Kongliga Höghets timmeliga wälfärd försäkras, men hwilcket omöyeligen utan Guds nåd och wälsignelse erhållas kan.

Scheffers framställning av frihetstidens statskick har sin uppgift likmätigt i första hand en positivrättslig inriktning. Den är ju avsedd att ge landets blivande konung insikter i gällande statsrätt. Spekulationen spelar för densamma en sekundär roll. Så välhäri-genom som genom sitt krav på allsidighet är den närmast jämförlig med Ärlig Svensk och Svea Rikes styrelse efter grundlagarna. Från båda skiljer den sig dock på ett fördelaktigt sätt både genom sin koncentration, och sin stringens. Till upprepningar gör den sig knappast skyldig och icke heller till lyriska utsvävningar. Dock saknar den icke personlig värme. Den maning, Scheffer å sid. 194 ställer till Sveriges blivande konung att lojalt ställa sig dess fria författning till efterrättelse, är säkert buren av en ärlig övertygelse. Av den blivande renegaten märker man intet. Tonen är uppriktig och värdig. Den enda gång Scheffer smickrar sin »nådige herre» är, när han å sid. 189 förutsätter, att prinsen icke önskar någon mindre inskränkt makt än den, han enligt Sveriges författning en gång skulle komma i besittning av. Scheffers turnering är dock en annan och elegantare än den, man annars vanligen finner, då det i den politiska diskussionen gäller att förlika frihetskärlek med undersåtlig vörnd. Den konung, som just i ögonblicket förde Sveriges spira, finge gärna, heter det då, vara enväldig, blott man icke behövde räkna med att hans efterträdare bleve mindre dygdiga än han själv. En servilism av detta slag möter oss ännu i början av konstitutionsutskottets memorial av den 2 juni 1809.

Den avgränsning, Scheffer gör av sitt ämne, är principiellt betydelsefull. Genom att lämna åsido regeringsformens förvaltningsorganisatoriska bestämmelser och endast uppehålla sig vid de tre högsta statsorganens organisation och kompetens får han anses ha klart fattat författningsbegreppets innebörd. Konsekvent nog låter han den egentliga avhandlingen sönderfalla i tre avdelningar, en om konungen, en om rådet och en om ständerna. Att döma av några

ord i inledningen synes det, som om han tänkte sig själva statsmakten — med »den styrande makten», och »den makt, som till rikets styrsel tarvas» avser han tydligen icke detsamma, som 1809 års män ge förstnämnda beteckning — delad mellan dessa tre. Efter att ha citerat den bekanta trilogien i regeringsformens ingress om konungens höghet, rådets myndighet och ständernas rätt och frihet blir han dock betänksam. Visserligen är all makt i Sveriges rike delad mellan konung, råd och ständer, men maktdelningen är att fatta cum grano salis. »Egentligen» talar ju den citerade ingressen icke om någon makt vare sig för den förstes, den andres eller den tredjes räkning. För att närmare komma åt grundlagarnas mening inriktar sig Scheffer på en analys av deras begreppsbestämningar, som påverkad som den är av en för 1719 års män främmande ideologi icke undgår att bära våld på lagstiftarens verkliga mening och blir icke så litet anakronistisk. Några överraskningar bereder den likväl icke den, som redan känner tidigare officiella utläggningar av frihetstidens statsrätt.

Att den maktdelning, Scheffer utläser ur frihetstidens grundlagar, icke ens i hans egna ögon rätt svarar mot beteckningen har sin grund i att en av de tre nämnda maktfaktorerna, ständerna, haft utskiftningen om hand och därvid för egen räkning tagit lejonparten. Grundlagarna äro, heter det i Scheffers framställning, överenskomna och beslutade av hela svenska nationen genom dess representanter, riksens ständer. Konungen har passivt fått finna sig i den roll, dessa tillerkänt honom, och detsamma är förhållandet med rådet. Lika mycket beror dock ständernas övertag därpå, att de från början identifieras med staten som sådan. Underligt blir då icke, att all makt blir deras och att konung och råd få nöja sig med vad som endast är maktens sken eller en osjälvständig delegation därav. Scheffer ställer sig i likhet med »Riksdagsmannarätt» såtillvida på naturrättslig grund, som han tänker sig ständermakten uppkommen genom att »samhället avklätt sig och till dess deputerade överlämnat all dess rätt och hela dess makt», men då överlåtelsen likaväl för honom som för hans föregångare är oåterkallelig, får naturrätten ingen betydelse i praktiken. Den är för honom en filosofisk hjälpkonstruktion utan juridiska konsekvenser. Intet visar heller, att han tänkt sig den som en historisk realitet 1719. Att »nationen» då blev

»återställd i tillstånd att förordna om sig själv» betyder för honom lika litet som för någon annan frihetstida publicist av den ortodoxa riktningen ett återfall i naturtillståndet utan att ständerna, sedan urminnes tider nationens representanter, till följd av tronvakansen återigen som under valriket blivit innehavare av hela statsmakten, allt i kraft av positivrättsliga om också icke allt igenom kodifierade regler. Det arrangemang som de, visa av skadan, träffat med avseende på statsmakten, fattas icke som en nyskapelse utan som en återupprättelse av den ordning, redan en föregående regeringsform presenterat såsom den ideala. Riksens ständer, som själva stiftat och sammansatt rikets grundlagar, heter det hos Scheffer, ha därutinnan tillagt konungen höghet samt riksens råd myndighet men själva förbehållit sig rätt och frihet. Att sedan dessa tre begrepp tolkas annorlunda under frihetstiden än ett sekel tidigare blir en sak för sig.

I Scheffers framställning av konungamakten lägger man märke till en motsättning, som är konstitutiv för frihetstidens inställning överhuvud till denna från äldre tider bevarade men med dess egna principer icke fullt förenliga institution. Då det gäller kungens rätt till tronens innehav, betonas dess karaktär av statsorgan på ett sätt, som skarpt kontrasterar mot patriarkalisk och patriomonial statsåskådning. »Konungaämbetet» är ett ämbete som andra, skilt från dem närmast genom sin ärftlighet. Ärftligheten i sin ordning har ingen som helst privaträttslig innebörd, är till sin vidd starkt begränsad och kan icke ens i den begränsade omfattning, den erhöi under Gustav I, anses självklar. Ständerna ha tydligen varje gång en svensk dynasti utslöcknat ånyo bejakat de skäl som förståt för anlett arvrikets införande, innan de med arvsrätt uppdragit kronan åt den, som deras förtroende och val fallit uppå. Ser man åter till de befogenheter, Scheffer plockar fram ur regeringsformen såsom konungen tillkommande, finner man, att de i största utsträckning presenteras såsom feodalt betonade. Rätten att nobilitera, att utse ämbetsmän, att i brottmål göra nåd ha genomgående en personlig prägel, äro utflöden av kungens personliga nåd och få därför — fast med vissa inskränkningar — utövas på ett personligt sätt. På grund av denna sin ålderdomliga prägel blir konungamakten i trots av de ansatser i annan riktning, som nyss angivits, icke rätt godtagen som statsorgan. Dess självständiga maktställning uppfattas,

såsom av framställningen senare framgår, som en anomali. Konungens betydelse ligger icke i nämnda prerogativ och icke heller i de 2 röster, han äger i ärenden, som med råds råde, d. v. s. med omröstande avgöras, utan däri, att han genom att låna sitt namn åt vad rådsmajoriteten beslutar ger »liv och anda åt hela regeringen» i dess förhållande till undersåtarna och utåt representerar »svenska monarkiens höghet och glans». Den abstrakta statsvilja, som utformas genom rådets och ständernas verksamhet, blir till sist synlig i det personliga plan, vari konungamakten hör hemma, men i de förras värld kan den senare icke rätteligen verka. De båda världarna förhålla sig till varandra som ting och fenomen. Också skulle man i detta sammanhang kunna tala om en konstitutionell parallellteori. Råds och ständers oförmåga att verka inom konungadömet sfär tager sig uttryck i kungens okränkbarhet. Att »konungens person är helig» betonas med en styrka, som icke överträffas av första satsen i 1809 års RF § 4. Och konungens oansvarighet såsom en konsekvens av rådets ansvar blir i den avdelning, som ägnas rikens råd, utsträckt även till det moraliska området och det i bästa överensstämmelse med den argumentering, varmed 1755—56 års ständer sökt hugsvala den samvetsömme Adolf Fredrik. Icke ens inför Gud kan frihetstidens monark stånda något egentligt ansvar, så länge han styr med råds råde. Att han i händelse av revolutionsförsök äventyrar att bli skild från tronen är, såsom framgår av kungens av Scheffer citerade försäkran, blott en konsekvens av den utfästelse han gjort vid trontillträdet. Ett ständernas avsättningsdekret skulle icke bli giltigt utan ett sådant i förväg av den oansvarige monarken givet erkännande. Oansvarigheten följer av maktlösheten. Omvänt drog Gustav III i 1772 års RF § 8. av »det ansvar inför Gud och fosterlandet», varifrån hans samvete lika litet som hans faders kunde giva dispens, den konsekvensen att verklig makt måste vara honom tillerkänd.

Scheffers framställning av det frihetstida riksrådet präglas av en iögonfallande realism. Han försmår att utnyttja de fiktioner, regeringsformen opererar med om kungen såsom beslutande och rådet såsom enbart rådande, och förklarar resolut, att »riksens råds myndighet är ett verkligt deltagande under konungens höghet uti hela rikets styrsel och administration». Det avgörande för honom

är att de råd, som riksråden ge konungen, måste följas. Makten följer av ansvaret liksom oansvarigheten av vanmakten. Rådsansvarigheten blir för Scheffer detsamma som lagens välde och därmed konstitutionalismens a och o. Samtidigt har han utan betänkande accepterat parlamentarismens princip och det i trots av att grundlagarna icke erkänt den. Precedensfallet från 1739 är för honom rättsskapande. Förlusten av ständernas förtroende är tillfyllest för att riksråden skola lämna sina poster. Till förfång för det frihetstida statsskickets fortbestånd tänkte dock icke ständerna själva så utan fortsatte under nya partivälvningar att leta efter juridiska motiv för riksrådets licentiering.

I framställningen av ständerna själva frapperar omtolkningen av vad regeringsformen ursprungligen tänkt som en frihet från statsmakten, en immunitet, till ett innehav av samma statsmakt, t. o. m. utan någon konkurrens. Så tolkar Scheffer själv innebörden av de imposanta ord, *jus et imperium*, vartill han oegentligt nog översatt »rätt och frihet». Ett samhälles natur kräver enligt honom en absolut makt, och det blir en lämplighetsfråga, om en monark, ett råd eller folket självt skall bli dess innehavare. Som positivrättsliga belegg för en sådan uppfattning kunna rimligtvis icke regeringsformens av immunitetsföreställningar helt behärskade paragrafer utnyttjas. I stället framdrages konungaförsäkrans tronskifte, efter tronskifte upprepade ord om ständerna såsom maktägande att göra sådana beslut om sig och riket, som de pröva tjänliga till det allmänna bästa. Däremot framstår icke såsom i Browallius' bekanta resonemang från 1752 lagstiftande makten såsom större och viktigare än andra statsfunktioner. Den är blott en av de fem funktioner, Scheffer uppräknar såsom hörande ständerna till, nämligen utom lagstiftningen pålagors utskrivande av vad namn och beskaffenhet de vara måge — jämför fraseologien i 1809 års RF § 60 p. 2 — krigsförklaring, mynts förhöjning till skrot och korn och rådspersoners utväljande efter dem, som — märk väl, att Scheffer nublömt bort vad han förut angivit såsom en normal anledning till rådsckifte — med döden avgå. Därtill kommer så tillsynen över »huruvida riket blivit så styrt, som lagar, stadgar och allmän välfärd föreskrivit och krävt». Någon rätt för ständerna att själva utöva vad Browallius kallar den lagskipande makten känner Scheffer icke. Själva rikets

styrelse måste orubbad förbliva hos konungen med rådet. Om de ingripanden av dylik art, ständerna i rikt mått tillåtit sig, yttrar sig Scheffer lika litet som om den befattning med rättskipningen, som gällande författning i viss utsträckning tillstodde. På så sätt når Scheffer i alla fall fram till en viss maktindelning. Den utportionering av bestyren mellan konung, råd och ständer, som grundlagarna gjort, blir även för den högsta makten rättsligt bindande, tills den samma själv ändrat dem lagstiftningsvägen. In casu få ständerna icke bryta dem. Den absoluta makten är icke laglös eller arbiträr.

Även för ständers rätt att ändra grundlagarna känner Scheffer vissa gränser. Regeringssättets i nyssnämnda trilogi angivna principer få de icke rubba. Orubbligheten av konungens höghet innebär dock icke något skydd mot fortsatta inskränkningar i konungamakten. Den till skydd för konungens maktposition åberopade kontraktsteorien tillbakavisas, ehuru icke med samma elegans, som Gyllenborg och Browallius utvecklade vid 1751—52 års riksdag. Att kontraktet mellan konung och ständer träffas vid valtillfället och icke står att läsa i grundlagarna själva framgår icke av Scheffers framställning. Att å andra sidan varje utvidgning av en konungs rättigheter förklaras otillåtlig sammanhänger med att desamma, redan sådana de existera, te sig som anomalier. Konungen uppfattas, som vi sett, motsatta tendenser till trots icke såsom ett statsorgan allena. Betecknande är också det skäl, Scheffer anför för att rådets makt får vidgas: det är ansvarigt inför ständerna, som därför intet kunna förlora på en sådan författningsändring. Någon verklig minskning av ständers makt är för honom knappast tänkbar, så länge de identifieras så väl — tack vare ett oförbehållsamt accepterande av de argument, som en gång riktats mot principalatsläran — med det temporära samhälle de representera som med den genom tiderna fortlevande stat, för vilken de skulle vara ett omedelbart fast sekundärt organ. Av den idé, som spelar en så stor roll för Ärlig Svensk — att friheten är ett rikets fideicommiss, som det gäller för den generation, som lever, att överantvarda ograverat åt kommande släkten — märker man intet hos Scheffer. Därför söker han heller icke som nämnde auktor finna garantier mot ständers maktmissbruk. Han konstaterar, att sådant är tänkbart, men ser liksom Browallius intet annat botemedel däremot än revolutionen, som båda i motsats till Locke

förså att fånga i en rättslig formel. Men icke blott för en legal upprorsrätt är Scheffer främmande. Han har tagit alltför negativa lärdomar av principalatsläran för att tänka på att följa Årlig Svensk i hans försök att avvinna densamma konstitutionella värden. I hans skrift finns intet om en rätt för regeringen att från ständer, som missbruka sin makt, vädja till folket i val genom användandet av ett upplösningsprerogativ. Först innehavet av ett sådant skulle tvungit ständerna att i praktiken visa den respekt för regeringens kompetens, som Scheffer i teorien kräver av dem. Lika litet tänker han på det arrangemang beträffande grundlagstiftning, som genomfördes 1766 och principiellt — genom grundlagstiftningsprocedurens utsträckning över två riksmöten — hävde identifieringen av ständervilja och statsvilja. Nämda reform tillhör ju vad utgivaren kallat den kritiska perioden av frihetstiden. Scheffers spekulation hör avgjort den dogmatiska perioden till.

GEOPOLITIK OCH POLITISK GEOGRAFI

AV DOCENT EDVARD THERMÆNIUS, LUND

INLEDNING.

Då den nuvarande geopolitiska vetenskapens eller lärans främste man, professorn vid universitetet i München, f. d. generalen dr Karl Haushofer i november månad 1935 besökte Sverige för att i ett föredrag belysa det politiska Östersjöproblemet, aktualiserades för första gången på länge den 1922 bortgångne svenske professorn Rudolf Kjelléns namn i samband med begreppet geopolitik. I en intervju i Svenska Dagbladet den 4 nov. uttalade Haushofer härvid om sin »vördade lärare» Kjellén, att denne vore en i Tyskland flitigt läst författare, och att han (Haushofer) just stod i begrepp att utgiva 25:te upplagan av Kjelléns *Stormakterna*. Till denna upplysning fogade han helt kort frågan: »Är Kjellén lika populär i Sverige eller är det historien om profeten och fäderneslandet?»

I själva denna formulering ligger svaret. Kjellén intog under en följd av år en mycket bemärkt men också mycket omstridd ställning i svensk politik och vetenskap. Utan alltför stark generalisering torde man kunna säga, att han i båda egenskaperna stod isolerad; ja, att han av politikerna betraktades med misstro såsom väsentligen vetenskapsman och av sina vetenskapliga kolleger såsom alltför mycket politiker. Icke desto mindre spelade han ovedersägligen en betydande roll som upplysare och idégivare i breda lager av den bildade allmänheten; hans många arbeten även av ganska strängt vetenskaplig art funno förläggare, och det största av dem, *Stormakterna*, utgick i flera upplagor. Under 1910-talets början och mitt var Kjellén, icke minst bland den då uppväxande ungdomen, en väl känd och i vida kretsar, även utanför meningsfrändernas, såsom betydande uppskattad kulturpersonlighet. Nu däremot är hans namn, som en i Sverige bosatt och verksam tysk

iakttagare i samband med Haushofers nämnda besök fullt riktigt skriver, »zwar nicht vergessen, hat aber — was eigentlich kaum überraschen kann — bei weitem nicht den Klang wie in Deutschland».¹

De politiska aspekterna av dessa obestriddiga företeelser skola här lämnas därhän.² I detta sammanhang gäller frågan blott Kjelléns vetenskapliga verksamhet på ett speciellt område, nämligen som skapare av den forskningsgren och lära, som han redan från begynnelsen kallade geopolitik och som man tillsvidare, utan att alltför mycket pressa orden eller åsidosätta vanligt språkbruk, kan karakterisera såsom ursprungligen politisk geografi med tonvikten lagd på den politiska sidan. Bland idkarna av statskunskapen eller, som Kjellén och hans föregångare Fahlbeck gärna sade, av politiken³ likaväl som bland geografiens utövare, har han icke funnit några efterföljare i Sverige; han är väl ej förgäten men — för att använda en bild i hans stil — de fält, han röjde, ha av hans landsmän lämnats att gro igen.

Veterligen har ingen av hans direkta lärjungar under senare år producerat något (nämnvärt) arbete av geopolitiskt innehåll eller överhuvudtaget något verk i anslutning till hans statslära eller metod.⁴ I nästan lika ringa grad har hans verksamhet stimulerat geograferna i vårt land. I *Svensk geografisk bibliografi* förekommer tämligen sällan rubriken politisk geografi; då så är fallet, stå

¹ P. Grassman: I: Zeitschrift für Geopolitik 1935, sid. 740.

² Att Kjellén vunnit en utomordentlig popularitet redan i det gamla Tyskland såsom den före och under världskriget mest tyskvänlige bland neutrala politiska skriftställare bör dock i förbigående framhållas, likaså, att hela hans statslära utgör en i många avseenden fullt modern och brukbar andlig grundval till den nu allenarådande nationalsocialistiska läran. Det kan i detta sammanhang förtjäna att framhållas, att Kjellén med allt fog skulle kunna betecknas såsom — i ordets bokstavliga mening — profet i och för det »Tredje riket». I en artikelserie, författad 1910, alltså under en väldig högkonjunktur för liberalismen i Sverige och exempelvis i England, senare publicerad i Politiska Essayer II, sid. 3—27, (1915), förebådar han liberalismens regress och uppdrager konturerna till en utveckling i nationalsocialistisk riktning; t. o. m. själva ordet nationalsocialism användes där, kanske för första gången.

³ Ordet i bemärkelsen politisk vetenskap förekommer t. ex. i tidskriftstiteln »Statsvetenskaplig Tidskrift för politik, statistik, ekonomi» (spärrat här).

⁴ Att några utrikespolitiskt orienterade eller verksamma författare influerats av Kjellén är i detta sammanhang irrelevant.

blott några få arbeten eller uppsatser att redovisa, och de befinnas, betecknande nog, nästan i halva antalet fall ha utlänningar, vanligen finländare, till författare.¹

Till detta konstaterande av faktum skall omedelbart en förklaring anknytas; den må gälla, helt eller delvis, för vad den kan. Såväl statskunskapen som geografien i Sverige ha under den tid, som kan sägas taga sin början något före Kjelléns död, präglats av en rastlös nydaningsverksamhet; båda ha i många avseenden snart sagt från grunden återuppbyggts. Det har under sådana omständigheter varit ganska naturligt eller åtminstone lätt förklarligt, att uppslag och mönster sådana som Kjelléns lagts åsido för andra, såsom viktigare eller mer centrala betraktade uppgifter. För den politiska geografins vidkommande må därtill noteras det förhållande, som Numelin framhäver för att förklara att, och även i någon mån varför, hans arbete *Politisk geografi* (1927) 'är det första i sitt slag på nordiskt språk, nämligen att den politiska geografien överhuvudtaget »är en ganska ung vetenskap, eller rättare sagt ett ungt skott på den gamla stammen geographia».²

Kjelléns insats på ifrågavarande område har alltså i vårt land blivit mer och mer förgäten och är därför numera tämligen betydelselös, bortsett från att själva termen geopolitik utan svårighet och motstånd upptagits i ordförrådet såsom en alltjämt brukad beteckning för ett begrepp, vars innehåll dock för de flesta torde vara tämligen dunkelt. Däremot har den, som ovan antytts, kommit att utgöra det direkta upphovet till en rikt florerande skola i Tyskland. Samtidigt har där den politiska geografien, delvis uppenbarligen starkt »geopolitiskt» betonad, upplevat en ny blomstring. Den geopolitiska och politiskt-geografiska litteraturen i detta land sväller ständigt och mottages begärligt av den tyska allmänheten.³

¹ Det oftast förekommande namnet är Ragnar Numelin. I Ymer och Geografiska annaler ha några få recensioner av tyska geopolitiska och politiskt geografiska arbeten publicerats, de flesta av den tyske geografen J. Sölch.

² R. Numelin: *Politisk geografi*, sid. 3.

³ Bortsett från det vittnesbörd, som ligger däri, att många skrifter i dessa ämnen utgå i talrika upplagor, må anföras följande drastiska exempel. Otto Haussleiter inleder verkningsfullt en intresseväckande framställning av »Rudolf Kjelléns empirische Staatslehre» (*Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Bd 54, sid. 157) med påpekandet att ett förlag, som specialiserat sig på litteratur av ifrågavarande slag, på Leipzigmässan 1924 gjorde reklam med en

Under den tid av ett och ett halft decennium, som sålunda den i Sverige grundade forskningsgrenen bedrivits i Tyskland och praktiskt taget endast där, har den självfallet i hög grad utvecklats. Detta faktum har visserligen uppmärksammats i vårt land, men olika omständigheter hava medfört, att statsvetenskapens och geografiens målsmän blott ägnat detta förhållande ett ganska flyktigt intresse.¹

Det torde därför hava sitt intresse att från svenskt håll underkasta geopolitiken en granskning; att genom en analys av föreliggande källskrifter utröna geopolitikens omfattning och innehåll enligt Kjellén och att efterse, i vad mån och huruledes hans lära utvecklats i Tyskland.

Den synpunkt, som härvid främst skall anläggas, är den geografiska, och huvudfrågan torde lämpligen bliva denna: i vad mån sammanfaller Kjelléns geopolitik med vad som skäligen kan kallas politisk geografi; i vad mån bygger geopolitiken på klart geografisk grund? Därigenom vinnes — om man så vill genom utslutningsmetoden — även och inte minst ökad klarhet i spörsmålet om geopolitikens politiska element, eller i vad mån geopolitiken i den här fattade meningen, respektive Kjelléns lära i sin helhet, faller under politiken som vetenskap.

PRELIMINÄR BEGREPPSBESTÄMNING.

De vanligen, t. ex. i encyklopedier resp. geopolitiska standardverk, förekommande definitionerna, vilka oftast och förklarligt nog befinnas upplösa sig i beskriftioner samt i försök till distink-

affisch, vars inskription löd »Politische Geographie — gute Geschäfte». I det nationalsocialistiska Tyskland har studiet av geopolitiken ytterligare tilltagit. Jämte Rassenkunde och Deutsche Vorgeschichte torde Geopolitik kunna sägas vara den vetenskap som främst lägges till grund för »die weltanschaulige Schulung», vilken f. n. systematiskt bedrivs i Tyskland. (Geopolitik als nationale Staatswissenschaft, Zeitschrift für Geopolitik 1933, sid. 559 ff.; Der Zeitspiegel 1936, sid. 176).

¹ Kjelléns av K. Haushofer omarbetade skrift: Die Grossmächte vor und nach dem Weltkriege recenserades i Statsvetenskaplig Tidskrift 1930 (sid. 179—184) av G. Hesslén, på sin tid en av Kjelléns lärjungar vid Uppsala universitet. Jfr ovan sid. 214 not 1.

tioner mellan geopolitik och politisk geografi, utvisa, var för sig och särskilt alla tillsammans, att full klarhet eller rimlig överensstämmelse ifråga om begreppets innebörd icke föreligger.

Några exempel torde vara nog att visa detta.

En i sin förra del synnerligen träffande men ingalunda precis eller uttömmande förklaring återfinnes i *Der grosse Brockhaus*.¹ Geopolitiken förklaras där vara en »gränsvetenskap mellan statskunskap (Staatenkunde), historia och geografi». Begreppet präglades, heter det vidare, av den svenske statsvetenskapsmannen Kjellén, som därmed menade »die Lehre vom Staat als einem Raumgebilde, ... also im wesentlichen das gleiche was Ratzel als Politische Geographie bezeichnet hatte». Därtill förklaras helt kort, att geopolitiken särskilt under tiden efter världskriget »befordrats och fördjupats» som självständig vetenskap. Vad som därefter yttras om de moderna geopolitikerna, nämligen att de betrakta sin vetenskap uteslutande som »die Lehre von der Raumgebundenheit politischer Vorgänge ohne Rücksicht auf die in rein menschlichen Verhältnissen beruhenden Ursachen polit. Vorgänge, also nicht nur als eine blosse Anwendung der politischen Geographie», verifieras näppeligen av det föreliggande materialet, även om en tydlig tendens härtill kan konstateras. Slutligen antydes i artikeln den praktiskt politiska inriktning, läran fått i Tyskland: »I denna anda vill geopolitiken vara en det politiska tänkandets och handlandets rustkammare». Den vill till och med bli »statens geografiska samvete».²

En granskning av dessa satser ger vid handen, att geopolitiken här fattas i en trängre och en vidare mening, och därtill ej mindre som vetenskap än även som politisk vilje- och handlingslära, samt slutligen, att artikeln inom sitt snäva utrymme karakteriserar geopolitiken både sådan den ursprungligen var och sådan den genom tysk bearbetning blivit.

Motsvarande svenska aktstycke, ävenledes för sitt syfte särdeles väl-skrivet,³ laborerar först med ett synnerligen snävt begrepp och därefter med ett så mycket mera vidsträckt. Geopolitiken definieras först som en disciplin inom statskunskapen, vars föremål är staten som geografisk organism, som politiskt organiserat landområde eller som rike; en något vidsträcktare variant härav synes möjligen vara förutsatt, då författaren, P. O. Gränström, skriver, att denna vetenskaps mål främst är »att utforska de geografiska inflytelserna på staternas utveckling». Efter att helt kort men fullt tillfredsställande ha nämnt några geopolitikens »föregångsmän» och framhållit Kjelléns roll, konstaterar författaren emellertid, att ordet

¹ A. a, bd 7, sid. 188 (1930).

² Detta enligt den »officiella» definitionen. Jfr nedan sid. 221 f.

³ Nordisk Familjebok, 3 uppl. bd 8, sp. 558 (1928).

geopolitik även nyttjas mera allmänt, »nämligen som beteckning för studier över världspolitikens problem eller över den s. k. planetariska situationen, en term, som framkom i världspresen på 1890-talet».¹

De exempel, som här praktiskt taget in extenso återgivits, torde vara tillräckligt belysande. Att här ytterligare framlägga en serie definitioner av olika auktorer är i vårt fall av utrymmesskäl uteslutet. I stället må resultatet av en sådan sammanställning och därpå grundad analys i det följande meddelas.

Termen geopolitik befinnes då hava åtminstone fem olika betydelser eller, om man hellre så vill, täcka fem olika begrepp; att under sådana omständigheter en viss oklarhet medföljt ordets användning är givet.

1. Det första och snävaste är det med vilket Kjellén själv laborerade, särskilt under sina senare år, då hans statslära eller snarare hans politiska system förelåg fullt utarbetat. »Geopolitiken är», säger Kjellén, »läran om staten som geografisk organism eller företeelse i rummet, alltså staten som land, territorium, gebit eller, mest pregnant, *rike*».² I hans system³ sammanpressas som bekant framställningen i korta rubriker. Objektet för geopolitiken är riket; underavdelningarna: »riksläget — topopolitik, riksgestalten — morfopolitik, riksgebitet — fysipolitik».⁴

Detta begrepp är detsamma som det snävare i Gränströms nyss återgivna definition. Kjelléns definition biträdes uppenbarligen av R. Henning i dennes arbete *Geopolitik*.⁵ Att märka är emellertid, att geopolitiken för Kjellén i här anförda arbeten blott är *en* av fem

¹ I den av P. Dahl (Per Dahl) signerade artikeln Geopolitik i Svensk uppslagsbok Bd 11, sp. 168 (1932) betecknas geopolitiken som en av Kjellén systematiserad gränsvetenskap mellan statskunskap och politisk geografi. Artikeln nämnes i detta sammanhang endast därför, att den felaktigt anger, att termen geopolitik »under 1890-talet [brukades] i betydelsen 'världspolitik', 'situationen i världen i dess helhet'». I själva verket grundar sig detta uttalande uppenbarligen på, att förf. icke avskrivit men ogenerat omstuvat Gränströms artikel. Gränströms tidsbestämning: 1890-talet, tillägges ju uttryckligen termen den s. k. »planetariska situationen», icke termen »geopolitik».

² Staten som livsform, sid. 39.

³ Undersökningar till politikens system. Statsvetenskaplig Tidskrift 1919, sid. 279.

⁴ Se bilaga å sid. 250.

⁵ Henning: Geopolitik, sid. 4 (1931).

likaberättigade delvetenskaper i en helhet, nämligen den politiska vetenskap, som han avgränsat och indelat.

2. Det andra och vidare begreppet skulle, i enkla ord sagt, vara geopolitik i egentligaste mening (i Kjelléns politiska system omfattande kategorierna rike, folk och rikshushåll); därmed förstås då den på politisk geografi grundade och därmed i allt väsentligt, vad stoffet beträffar, överensstämmande vetenskapen. Detta må redan här utsägas; syftet med den efterföljande huvudframställningen skall väsentligen bli att uppvisa riktigheten av denna tes. I detta sammanhang skall helt kortfattat framhållas, att ovanstående uppfattning delas av ett flertal gent emot Kjellén allt annat än okritiskt inställda forskare, vilka på ett tidigt stadium upptagit hans lära till dryftning.

Redan Supan¹ framhöll, att Kjellén i motsats till sin föregångare Ratzel icke överskattat det rumsliga, »utan helt och fullt erkänner den likvärdiga mänskliga andelen i staten»; emot Kjelléns uppdelning av stoffet i geopolitik och demopolitik inlägger han emellertid såsom geograf en energisk protest. Denna polemik — mot vilken Kjellén i sin tur med en rätt besynnerlig motivering protesterade² — utgör sakligt sett ett visserligen helt oavsiktligt stöd för den mening, som här uttalas.

W. Vogel har i sitt arbete *Das neue Europa*³ i allt väsentligt utgått från Kjelléns politiska system; detta ligger till grund för hans framställning med den reservation, att hans uppmärksamhet huvudsakligen kommer att fästas vid geopolitiken, demopolitiken och ekopolitiken (Wirtschaftspolitik) utan att han därför helt skall förbise de två övriga kategorierna i systemet. Omedelbart därefter heter det: »Gegenstand der Geopolitik ist die Verbindung des Staates mit seinem Boden (einschliesslich der Lufthülle, der Gewässer und des Klimas). Schon hier ist deutlich, wie sehr der Staat nicht nur in einer Funktion seiner Bewohner-Gemeinschaft untereinander und deren Wirkung auf den Boden besteht, sondern wie stark umgekehrt eine Rückwirkung des Bodens auf die Menschen in ihm zur Geltung kommt.» Denna i bästa mening antropogeografiskt

¹ A. Supan: Leitlinien der allgemeinen politischen Geographie, sid. 3 (1918).

² Statsvetenskaplig Tidskrift 1919, sid. 171.

³ 2 uppl., sid. 7 (1922—23).

fattade växelverkan mellan mark och människa (rike, folk och hushåll) belyses i fortsättningen med stor klarhet.

O. Haussleiter har i en framställning av *Rudolf Kjelléns empirische Staatslehre* direkt diskuterat föreliggande spörsmål.¹ Kjellén har, påpekar han, med geopolitik menat den första kategorien av de fem i det politiska systemet (Riket). Men, framhåller författaren, Kjellén söker visserligen åstadkomma en böskillnad mellan sin geopolitik och den gamla politiska geografien; »tatsächlich muss aber festgestellt werden, dass er die Erörterung fast aller Probleme der politischen Geographie in seine Geopolitik und damit in seine empirische Staatslehre übernommen hat». Då nu den politiska geografien onekligen i mycket ringa utsträckning eller i regel alls icke behandlar de problem, som Kjellén upptager under rubrikerna samhällslivet och statsregementet, måste härav rimligtvis följa, att Haussleiter biträder den ovan framställda meningen, nämligen att Kjelléns »geopolitik» *de facto* omfattar de tre första kategorierna i hans system: rike, folk och rikshushåll.

Slutligen må för fullständighetens skull påpekas, att Hennig i sin tillsammans med L. Körholtz utgivna mindre skrift² uppställer följande definition. »Die junge Wissenschaft Geopolitik hat sich die Aufgabe gestellt, die Zahlreichen geographischen Einflüsse (im weitesten Sinne des Wortes) auf die politischen Vorgänge in den Staaten und im Leben der sie bewohnenden Völker zu ergründen und, soweit angängig, in feste Regeln zu giessen. Dazu will sie praktische politische Winke mit Hilfe der Lehren der Geographie und Geschichte vermitteln.» Dessa satser hänföra sig visserligen till den nya eller nyaste tyska geopolitiken. Men uppenbart synes vara, att de ligga fullständigt i linje med vad som här ovan anförts till skäl för uppfattningen om den Kjellénska geopolitikens verkliga innehåll; som ett subsidiärt bevis för dess riktighet torde de i vart fall kunna tjäna.

3. I sin tredje betydelse betecknar termen geopolitik Kjelléns statslära eller system i sin helhet; d. v. s. systemet sådant det tillämpats i boken om *Sverige* och i *Stormakterna*. Och fast-

¹ Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Bd 54 (1925), sid. 158.

² Einführung in die Geopolitik, sid. 6 (1935).

slås bör, att det är geopolitik i denna bemärkelse, som upptagits av och givit namnet åt den geopolitiska skolan i Tyskland. Haushofer och hans medarbetare i verket *Die Grossmächte vor und nach dem Weltkriege* accepterade helt och utbyggde till en början blott i ringa mån detta system med sina fem kategorier, vilket en granskning av innehållet i nämnda verk tydligt ger vid handen. Kjellén själv har för övrigt verifierat denna användning av termen — genom att beklaga sig över den som ett missbruk.¹ Den är faktiskt en terminologisk *pars pro toto*, men däråt har icke något stått att göra. Orsaken är ej svår att förstå. Det icke så litet suggestiva ordet geopolitik slog igenom utan större svårighet; det identifierades i den mer upplysta allmänna opinionen med Kjelléns *Stormakterna* och överhuvud med hans lära, under det att hans övriga termer: demo-, eko-, socio- och kratopolitik — för att icke tala om de 14 underdisciplinernas benämningar — endast i mycket ringa mån kommo till användning och nu äro praktiskt taget förgättna.

4. Den fjärde bemärkelsen av ordet geopolitik är den, som redan antytts genom återgivande av Gränströms sist anförda formulering (»studier över världspolitikens problem . . .»). För den allmänna och mindre upplysta opinionen framträdde Kjellén uteslutande som en utrikespolitisk observatör; som en av de främsta kännarna eller skildrarna av vad som tilldrog sig i Europas stora politik under en alltmer orolig tid. Så blev hans journalistiska och folkupplysande verksamhet en enda »geopolitisk» förkunnelse; termen geopolitik blev betraktad snart sagt som en adekvat beteckning (beroende på vederbörandes partiställning) för en modern, realistisk resp. snusförnuffig eller chauvinistisk utrikespolitisk uppfattning.²

Framställningen har givit vid handen en serie alltmer vidgade begrepp: helt schematiskt uttryckt, geopolitik = 1) kategorien n:r 1

¹ Statsvetenskaplig Tidskrift 1918, sid. 121.

² Ett tämligen kuriöst men onekligen ganska träffande bidrag till belysningen av begreppet geopolitik i dess här behandlade aspekt är följande »definition», som stod att läsa i Svenska Dagbladet 5/11 1935 i ett referat av K. Haushofers nämnda föredrag. »Geopolitiken eller populärt uttryckt *konsten att med hjälp av historisk beläsenhet och flitigt kartstudium utläsa staternas behov och framtidsplaner* har länge varit på modet i Tyskland.» (Kursiverat här.)

i Kjelléns system; 2) kategorierna 1—3; 3) samtliga 5 kategorier resp. Kjelléns lära om *Staten som livsform*. Det sist behandlade, fjärde begreppet är självfallet av ännu större omfång; detsamma är

5. förhållandet med det femte och sista, vilket emellertid icke är direkt kommensurabelt med det fjärde utan liksom och vid sidan av detta direkt anknyter till de tre första i serien. Det är geopolitik i bemärkelsen tysk, modern geopolitik. Det blir anledning att utförligare återkomma till detta spörsmål; här skall det blott upptagas för fullständighetens skull och detta genom återgivande av den man må väl säga officiella tyska begreppsbestämningen av geopolitiken som vetenskap, lära, livsåskådning och, för att medvetet övergå till en ny betydelse av ett här redan ofta brukat ord som — politik.¹ Denna definition, som av Hennig² vitsordas som den tillsvidare hästa (men som vad den vetenskapliga delen därav beträffar synes vara något för trång), förekommer i det av Haushofer och hans krets utgivna arbetet *Bausteine zur Geopolitik* (1928) och lyder: »Die Geopolitik ist die Lehre von der Erdgebundenheit der politischen Vorgänge. Sie fusst auf der breiten Grundlage der Geographie, insbesondere der politischen Geographie als der Lehre von den politischen Raumorganismen und ihrer Struktur. Die von der Geographie erfasste Wesenheit der Erdräume gibt für die Geopolitik den Rahmen ab, innerhalb dessen sich der Ablauf der politischen Vorgänge vollziehen muss, wenn ihnen Dauererfolg beschieden sein soll. Gewiss werden die Träger des politischen Lebens gelegentlich über diesen Rahmen hinausgreifen, früher oder später aber wird sich die Erdgebundenheit immer wieder geltend machen. Im Sinne dieser Erkenntnis will die Geopolitik Rüstzeug zum politischen Handeln liefern und Wegweiser im politischen Leben sein. Damit wird sie zur Kunstlehre, die die praktische Politik bis zu der notwendigen Stelle des Absprungs vom festen Boden zu leiten fähig ist. Nur so wird dieser Sprung vom Wissen zum Können und nicht vom Nichtwissen aus erfolgen, woher er sicher weiter und gefährlicher ist. Die Geopolitik will und muss zum geographischen Gewissen des Staates werden.»³

¹ I samma bemärkelse som *socialpolitik* (i motsats till *socialvetenskap*; jfr den citerade tidskriftstiteln och »Socialpolitiska institutet») eller *kriminalpolitik* i motsats till kriminologi.

² Geopolitik, sid. 8.

³ A. a. sid. 27 (1928).

GEOPOLITIKENS TILLBLIVELSE.

Det är ett allmänt känt och av ingen bestritt faktum, att Kjellén har skapat och namngivit den geopolitiska vetenskapen. I själva verket skedde det i och genom det (visserligen ej för svensk geografi) banbrytande, år 1900 utgivna arbetet *Inledning till Sveriges geografi*, vilket utgör en serie publicerade offentliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola, hållna i april 1899.

Att den unge läraren i statskunskap — förut mest känd som en av de främsta alumnerna av den Alinska skolan i Uppsala med unionsrättsliga spörsmål som huvudobjekt — kom att ägna sig åt geografiska studier, berodde till god del på en rent yttre omständighet. Under en följd av år (1892—1903) var undervisningen och examinationen i geografi vid den nya högskolan förenad med lärareämbetet (från 1901 professuren) i statskunskap. Med sin plikttröhet och sina starka naturvetenskapliga intressen, vilka han från ungdomen hyst och under studieåren i Uppsala ej försummat att odla,¹ tog Kjellén även denna del av sitt ämbete på fullt allvar, arbetade sig in i den moderna geografiska litteraturen och bedrev även i icke ringa mån en självständig geografisk forskning. Inom statskunskapen kom han samtidigt att i hög grad vidga cirklarna. Redan hans tidigaste statsrättsliga och författningshistoriska produktion visar prov på hans realistiska uppfattning. I en ny, mera utåtvänd miljö och en ny, mera rörlig och orolig tid — den mognande industrialismens och kapitalismens och framförallt den frammbrytande imperialismens — kom en allt större del av hans uppmärksamhet att riktas på de näringspolitiska, sociala och framförallt utrikespolitiska faktorernas betydelse i statslivet. I yttersta korthet sagt: Kjellén begynte fatta staterna ej som rättssubjekt utan som m a k t e r. Han såg stormakter handla och strida, eftersträva kolonial expansion och alltmer ohöljt ådagalägga sina imperialistiska tendenser. I sin egenskap av makter visade de sig med allt större tydlighet vara storheter, som kunde och måste fattas geografiskt.

Även Kjelléns rent personliga, idépolitiska och filosofiska utveckling företer mot den här skisserade åskådningen konvergerande

¹ Personligt meddelande till förf. av prof. Rutger Sernander.

tendenser.¹ Hans lärda utrustning ej mindre än hans intresse gjorde det alltså till en för honom naturlig för att icke säga nödvändig sak att skapa vad som ovan kallats en gränsvetenskap mellan historia, statsvetenskap och geografi.

Under en sådan period av stark utveckling lärde Kjellén känna Friedrich Ratzels politiskt-geografiska arbeten, av vilka *Politische Geographie* utkom 1897. Kjellén rönt härav en utomordentligt stark påverkan. Han erkänner sig själv oförbehållsamt vara Ratzels lärjunge och påpekar ofta vid behandlingen av specialproblem, att han bygger på den av Ratzel lagda grunden eller nyttjar uppslag, hämtade från denne.

Här kan självfallet av utrymmesskäl ej komma ifråga att ens i yttersta korthet referatmässigt redogöra för innehållet i Ratzels nyss nämnda huvudarbete, än mindre i hans hithörande väldiga produktion i sin helhet. För att endast nämna det förra, behandlas däri snart sagt alla den politiska geografins problem från utgångspunkten av en åskådning, som Kjellén med rätta betecknade som en ny statslära. Det råder allmän enighet om, att den moderna politiska geografien tar sin början med Ratzel. Hans politiska geografi betyder i alla avseenden denna vetenskaps grundläggande, skriver Maull, och Haussleiter sammanfattar hans betydelse i följande ord: »Före Ratzel förstod man i regel med politisk geografi den slags beskrivande geografi (Länderkunde) som togo statsområdena och icke de naturliga områdena till indelningsgrund vid sin framställning. I så måtto fanns det före Ratzels tid politisk geografi blott för enskilda eller ock för alla stater. Ratzels lära däremot är en generaliserande teori rörande de geografiska faktorernas verksamhet i staternas liv och utveckling överhuvudtaget.»²

Icke desto mindre äro praktiskt taget alla forskare på hithörande områden ense därom — fastän uttrycken härför variera — att Ratzels uppgift stigit honom över huvudet. Han »spänner i ett tag över ett för stort gebit för att kunna behärska det».³ Hans idéer

¹ För en visserligen ganska kortfattad men utomordentligt klar, pregnant och pålitlig framställning av de personliga förutsättningarna för Kjelléns verksamhet som geopolitikens skapare hänvisas till G. Andrén's biografiska essay: Rudolf Kjellén (i Svensk Tidskrift 1932, särskilt sid. 384—389).

² Maull, *Politische Geographie* sid. 21 (1925); Haussleiter, a. a. sid. 159.

³ Numelin, a. a. sid. 12.

och exempel samlas visserligen enligt ett någorlunda skönjbart system, men slutintrycket blir en kännbar förvirring. Att Ratzels arbete trots stort uppseende och mycket erkännande dock icke utövat den verkan, författaren själv och andra därav väntade, torde ej minst bero härpå.¹

Det är här Kjellén sätter in på ett sätt som ostridigt gör honom till geopolitikens skapare. Att han åtminstone indirekt har tjänat som idégivare och i åtskilliga fall som förebild även för den systematiska politiska geografien är oförtydligt. Hans huvudarbeten komma i tiden något före de första politiskt-geografiska arbetena av systematiserande karaktär;² och vad viktigare är, några av de mest betydelsefulla av ifrågavarande arbeten, nämligen Vogels *Das neue Europa* och *Politische Geographie* samt O. Maulls *Politische Geographie*, äro skrivna av män, som tagit djupgående intryck av honom; något som den förstnämnde även öppet och tacksamt erkänner.³

¹ Vogel: *Politische Geographie*, sid. 9 (1922). I fortsättningen heter det: »Was Ratzel schrieb, war stets geistreich und anregend. Aber es geht einem damit wie den Kasuisten mit der Bibel: man kann daraus für Behauptungen aller Art, und seien sie einander entgegengesetzt, treffliche Sprüche als Belege zitieren». Själva faktum framhålles överallt i litteraturen. Av ytterligare förklaringsgrunder må nämnas följande: Vogel (a. st.) samt den eljest mer än andra auktorer devote Maull (*Politische Geographie*, sid. 22 f.) påpekar Ratzels otillfredsställande historiska skolning; Maull (a. st.) och Supan hans underskattande av det mänskliga elementets roll (Supan, a. a. s. 3). Även Kjellén med sin höga och oförbehållsamt erkända uppskattning av Ratzel ansluter sig uppenbarligen till kritiken, då han skriver, att över Ratzels undersökningar fläktar »den moderna vetenskapens ande, även om han understundom måste sägas skatta åt den förste upptäckarens naturliga ensidighet. Hans uppslag hava i varje fall öppnat rika utsikter, och hans egna skrifter likna trädgårdar där träden understundom nästan digna av hittills oplockade frukter». (Inledning till Sveriges geografi, sid. 16).

² Bortsett från E. Schönes ganska obetydliga populariserande sammandrag av Ratzels verk (1911). — Supan har uppenbarligen ofta Kjellén i tankarna; polemiserar någon gång emot honom, men ger honom i det stora hela ett kärvt erkännande. (Jfr förteckningen på politiskt geografiska arbeten hos Maull, a. a. sid. 25—30). — Huvudorsaken till den politiska geografins uppsving är utan all tvekan världskriget och än mer frederna med därav följande förändringar av Europas och världens politiskt-geografiska struktur.

³ Maull skjuter ständigt fram Ratzel och nämner honom i regel med synnerlig vördnad. Kjelléns idéer framskymta dock ofta, och hans namn är ett av de oftast anförda. Maull tillhör som bekant kretsen omkring *Zeitschrift für Geopolitik*.

Med sitt — av honom själv erkända — organisatoriska patos¹ skred Kjellén in för att ordna och systematisera. Redan *Inledning till Sveriges geografi* är principiellt och praktiskt en dylik systematisering;² i detta arbete föreligger hans geopolitik (i snävare mening) i det väsentliga färdig.

Just i denna ordnande verksamhet ligger det väsentliga av Kjelléns gärning. Den börjar, åtminstone som en föresats, på geografins område. I *Inledning till Sveriges geografi* uppgör han nämligen ett utkast till en stor svensk geografi. — ett jättelikt arbete, som han dock själv från början tydligen betraktat som omöjligt att fullfölja för den »som från andra stränder blivit vinddriven till geografins».³ En av de utlovade undersökningarna, nämligen monografien om *Sveriges jordskalv* (1910) hann han dock utföra. Men viktigare är, att huvudparten av ifrågavarande arbete utgör en systematisering av det geografiska stoff, som befanns vara för handen, då han betraktade Sveriges andel av jordytan. Även om behandlingen av varje detalj vore kalkerad på Ratzel, även om ingen iakttagelse principiellt skulle vara självständig, är det dock ett originellt arbete, som härmed utförts. För det första har Ratzels allmänna lära, hans »generaliserande teori», tillämpats på ett enskilt land, en bestämd och begränsad del av jordytan. För det andra har huvudsynpunkten blivit en annan än Ratzels. För att använda Kjelléns egna formuleringar: enligt Ratzel är frågeställningen »människans betydelse för jorden»; för Kjellén blir den tvärtom »jordens betydelse för människan». Sistnämnda spörsmål måste »höra till vetenskaperna om människan, till psykologi, etnografi, eller de politiska och sociala disciplinerna». Och i samma ögonblick detta konstaterats, har geopolitiken kommit till världen. Det kan vara befogat att här återge auktors egna ord, då den nya termen första gången nämnes: »Härmed blir Ratzels politiska geografi och huvudparten av hans antropogeografi förda utom

¹ Statsvetenskaplig Tidskrift 1918, sid. 99; å sid. 100 heter det: »Även den som icke vågar hoppas att ensam mäta det stora verket [ett system för statsvetenskapen] kan dock alltid bidra med experimenter, på större eller mindre partier av det hela. I varje fall, redan för sin egen skull måste han — om han eljest har något av organisationens patos i sig — söka en väg genom snären, likgiltigt om sedan flera eller färre följa.»

² Se exempelvis a. a. sid. 4—8.

³ A. a. sid. 29.

geografiens område och in i politikens; jag skulle vilja kalla dem *geopolitik*.»¹

Någon egentlig, tillfyllestgörande motivering för detta utbyte eller ombyte av utgångs- eller huvudsynpunkt — utom den, som kan ligga i ovanstående ord — har Kjellén emellertid ej presterat. I själva verket är det väl så, att denna konvertering av synpunkterna i förevarande fall icke är så betydelsefull, som den under lärans fortsatta utbyggande kommit att bli. Ty när det som här gäller en regionalbeskrivande framställning, när objektet är ett visst land, måste ju detta land, denna stat, denna politiska enhet, rimligtvis bli utgångspunkten även för den »politiske geografen», icke blott för »geopolitikern». Artskillnaden blir här i mycket betydande mån en gradskillnad. Den av Kjellén skisserade frågeställningen, som bildar utgångspunkten för hans undersökning, skulle också mycket väl kunnat nyttjas eller är egentligen ofrånkomlig för ett arbete som helt hölle sig inom den politiska geografiens ramar; en uppfattning, som granskningen av hans egen tillämpning, d. v. s. huvuddelen (kap. II—V) av ifrågavarande arbete i det hela bestyrker. Men detta förringar ingalunda betydelsen av Kjelléns uppslag; ingen ny lära kan vara fix och färdig i själva begynnelsen.

I själva verket har, som senare mera utförligt skall framhållas, geopolitiken och den politiska geografien ett gemensamt arbetsområde icke blott vad själva stoffet beträffar. Och även om utgångspunkterna principiellt äro olika (vilket i praktiken ofta blott är detsamma som att säga, att den ena gäller för en forskare, som huvudsakligen fått en geografisk, den andra för den som fått en historisk eller statsvetenskaplig skolning) måste dock en i ordets både egentliga och överförda mening jordbunden geopolitik och en politisk geografi, som lägger berättigad tonvikt på det förra ordet i dess samtliga nyanser, även beträffande forskningsmetod och framställningssätt i mycket stor utsträckning sammanfalla.

GEOPOLITIKENS »FÖRHISTORIA».

I detta sammanhang torde det för övrigt vara på sin plats att framhålla, att den politiska geografien och geopolitiken kunna

¹ A. a. sid. 17, spärrat i originalet.

sågas ha en »förhistoria» före Ratzel och Kjellén, och att Kjellén har föregångare och läromästare av olika slag. Detta har han också själv påpekat. Samtidigt kan han emellertid med full rätt framhålla, att ingen direkt vetenskaplig förebild till arbetet *Inledning till Sveriges geografi* existerar.¹

Bland de auktorer Kjellén här uppräknar må nämnas Carl Ritter, vars insats som en antropogeografiens fader starkt framhäves.² Såsom svenska föregångare nämner han E. G. Geijer och C. A. Agardh, de enda svenska män »av äldre generationer [vilka] haft en aning om vad geografi är».³ Bland idégivare, icke för hans statslära eller politiska system i sin helhet, ty därtill är han ensam fader, men till särskilda delar därav uppräknar han ett flertal svenska och utländska lärde: filosofer, statsrättslärare, historiker, statistiker, sociologer.⁴

Ju mera den politiska geografin resp. geopolitiken genomarbetats i den vetenskapliga grundlighetens hemland, dess längre och rikare »förhistoria» visa sig dessa discipliner ha haft. Särskilt Maull kan presteras en uppräkningslista, som näppeligen torde kunna förlängas utan våldförande av rimliga krav på korrekthet och relevans. Bland antika författare nämner han här Herodotus, Strabo, Thykydides, Hippokrates, Platon och Aristoteles, vidare Cicero, Vitruvius och en rad romerska geografer. Därefter följa i raden en arabisk geograf jämte exempelvis den store skolastiske filosofen Thomas ab Aquino. Att den antika läkekonstens främste — även Galenus namn nämnes — förekomma i uppräkningslistan beror därpå, att de såväl som åtskilliga andra yttrat sig om klimatets inverkan på människans fortplantningsförmåga och karaktär samt på kulturutvecklingen överhuvudtaget. Andra auktorer medtagas uppenbarligen på samma grund som Machiavelli, om vilken Maull yttrar, att han ej försummat »att här och där fråga efter statens geografiska förutsättningar»; dylika »gelegentliche Äusserungen»

¹ A. a. (förordet utan pag.).

² *Inledning till Sveriges politiska geografi*, sid. 9 ff. De därefter följande namnen illustrera den naturvetenskapligt betonade moderna geografins uppkomst.

³ A. a. sid. 21. Beträffande övriga uppräknade gäller detsamma som sagts i ovanstående not, eller ha de nämnts blott för fullständighetens skull.

⁴ Staten som livsform, sid. 14—16, 21—23, 27, 30—32.

tillskrivas sålunda även sex namngivna tyska humanister! Som den nyare tidens främste på området framställas juristen Bodinus, geografen Varenius samt ett flertal av de stora filosoferna från och med 1600-talet till 1800-talets förra hälft — Kant trots sin geografiska alstring tämligen undanskymd. Bland dem nämnes med största rätt av alla Montesquieu.¹ Därefter följer en visserligen jämförelsevis kortfattad lista på geografer, huvudsakligen Ritter och hans närmaste lärjungar;² därmed är förhistorien slut och Ratzels tid begynner.

Hausleiters uppräknings galler icke, som Maulls, den politiska geografiens föregångsmän utan, för att anföra hans egna ord, dem som utvecklade tanken att »vid den empiriska förklaringen av staten även geografiska förhållanden måste tagas med i räkningen såsom orsaksfaktorer».³ Här nämnes (praktiskt taget) endast, men med en i regel vida starkare och bättre utförd motivering än hos Maull, Bodinus (1566) och Montesquieu (1748), vilkas ostridigt geopolitiska uppfattning särskilt framhålles, och den av Montesquieu beroende engelske sociologen Adam Ferguson (1767). Slutligen påpekas med en viss utförlighet, hurusom den franske statsmannen Turgot i sin ungdom (1751) författat ett ofullbordat och intill de senaste åren okänt eller i varje fall fullkomligt bortglömt geografiskt-politiskt arbete av betydande originalitet.

Till sist må nämnas Hennigs helt kortfattade kapitel Die Vorgeschichte der Geopolitik.⁴ Där framställas i tur och ordning några män, hos vilka »ansatser» till ett geopolitiskt betraktelsesätt tagit sig minnesvärda uttryck. De äro Menenius Agrippa,⁵ Platon, Aristoteles, påven Gregorius II (730), Herder, Ranke (som också flerstädes nämnes av Kjellén) i nu nämnd ordning samt ytterligare bl. a. historikerna v. Treitschke och Mommsen samt geografen v. Richthofen. Beträffande de allra flesta av dessa är emellertid att

¹ Maull: Politische Geographie, sid. 2—16.

² A. a. sid. 16—19.

³ Spärrat av Hausleiter. — A. a. sid. 159—75. Därefter behandlas auktorer, som varit, eller kunnat och bort vara, föregångsmän i förhållande till Kjelléns statslära överhuvudtaget.

⁴ Geopolitik, sid. 1 ff.

⁵ Redan Kjellén påpekar i samma syfte som Hennig Menenii berömda fabel om magen och lemmarna (Staten som livsform, sid. 31 f.).

märka, att deras citerade uttalanden utvalts för att bestyrka riktigheten av den organiska statsåskådningen snarare än för att visa, att de voro föregångsmän på geopolitikens område. Enstaka yttranden »av geopolitisk innebörd», fällda av Goethe och av Napoleon I, framdragas ävenledes.¹

DEN GEOPOLITISKA INSTINKTEN.

Sammanställningar som de här refererade visa tydligen icke, att den politiska geografiens resp. geopolitikens skapare kunnat inskränka sig till att ordna en mängd redan hopbragt material, eller, för att nyttja en annan bild, att de funnit framför sig halvfabrikat, som de blott haft att färdigställa. I åtskilliga här berörda fall ha ju för övrigt föregångarnas verk uppenbarligen fallit i glömska eller åtminstone ej varit kända eller presentä i de ögonblick det bäst skulle ha behövts.² Däremot visa de, att en elementär »geopolitisk» uppfattning eller åskådning, d. v. s. en (mer eller mindre) medveten insikt om de geografiska faktorernas, främst lägets och klimatets, betydelse i folkens historia eller för staternas politik sedan urminnes tid varit förhanden.

Kjellén är fullt på det klara härmed, även om han ej briljerar med fullt så stor beläsenhet som Maull. Han påpekar emellertid som sagt Geijers genialiska inledning till Svea rikes hävder³ med dess framställning främst av markens och klimatets inverkan på

¹ A. a. sid. 5 f. — Maull a. a. sid. 257 citerar, då han behandlar Englands skyddande öläge, Shakespeares bekanta karakteristik av England i dramat Richard II (II: 1: 43):

»This fortress, built by Nature for herself,
Against infection, and the hand of war;
This precious stone, set in the silver sea,
Which serves it in the office of a wall.»

Kjellén har i *Stormakterna* (2 uppl.) III sid. 4 återgivit samma ord i svensk översättning. Detta citat förekommer emellertid ej i den tyska upplagan *Die Grossmächte und die Weltkrise*.

² Att Kjellén ej åberopar Montesquieu är sålunda påfallande. Det är ställt utom allt tvivel, att Kjellén känt denne den politiska vetenskapens klassiske auktor. Detsamma gäller mutatis mutandis J. R. Seeley's berömda skrift *The expansion of England* (1883), vilket är ett historiskt arbete med påfallande moderna, geopolitiska inslag och ett starkt tycke av propaganda.

³ A. a. kap. I: »Landets natur», se särskilt sid. 41—52.

svenska folkets karaktär och därmed Sveriges politiska öden. Och framförallt betonar han flerstädes och framdrager exempel på de stora statsmännens och härförarnas geopolitiska instinkt eller åtminstone intuition. »Det var en sann geopolitisk instinkt, som drev Gustav Adolf att uppsöka kejsaren i 'arvländerna', och likaså Napoleon att rikta stöten mot huvudstäderna, sedan dessa utvecklats till verkliga centra under absolutismen.»¹ Ett annat dylikt av Kjellén nämnt fall är Sveriges enorma ansträngningar att komma ut med Älvsborgs lösen; och den tanke, som Tegnér »gett formeln att inom Sveriges gräns erövra Finland åter» kallar Kjellén en intuitivt fattad, rent geopolitisk sanning.²

Många andra exempel av liknande slag skulle kunna anföras; blott i förbigående skall nämnas, att en modern historikers analys av Erik XIV:s utrikespolitiska planer och företag ådagalägger förhandenvaron av samma »instinkt».³ Även en än så kortfattad framställning av spanska tronföljdskriget 1701—1714 låter de geopolitiska motiven, särskilt från Englands sida, tydligt nog skymta fram,⁴ medan t. ex. Karl XII:s krigföring (underlåtenheten att med kraft försvara Östersjöprovinsernas vitala delar, tåget till Ukraine) vittnar om en visserligen vidsynt strategisk, men knappast av geopolitisk uppfattning påverkad planläggning.

Att även folken hysa en geopolitisk instinkt (ordet likvisst här taget i en mycket vidsträckt mening) vill Kjellén bevisa genom att påpeka, hur mycket starkare en folkmening i vilket land som helst reagerar mot landavträdelse än mot förluster av annat slag.⁵

Denna geopolitiska instinkt förtjänar att här i korthet analyseras, och detta så mycket mer, som någon motsvarande granskning

¹ Staten som livsform, sid. 52.

² A. a. sid. 50.

³ Ingvar Andersson: Erik XIV:s engelska underhandlingar, särskilt sid. 169 f., 184 f.

⁴ Se exempelvis J. A. Fredericia: Det syttende og attende Aarhundrede, sid. 255—267 f.

⁵ Staten som livsform, sid. 46 f: »Det är frågan om icke folkmeningen hos oss reagerat skarpare mot *Grisbådarnes* avstående än mot unionens... Likaså tyckas dessa undervattensskär, som endast bebos av humrar, ha varit oss dyrbarare än den halva million svenskar, som utvandrat för alltid...» — Som ett märkligt exempel från senaste tiden på landområdenas eller om man så vill de politiska gränsernas stabilitet kan anföras, att av Versaillesfredens bestämmelser den ena efter den andra undanröjts — blott icke de territoriella.

ingenstädes presterats i den geografiska eller geopolitiska litteratur, som stått till buds. I själva verket utgör den geopolitiska instinkten, på det stadium, från vilket exemplen här ovan hämtats, resultatet av ett stort antal på mer eller mindre bristfälliga historiska och geografiska kunskaper eller snarare reminiscenser grundade erfarenheter hos folket. Men man kan gå ytterligare ett steg tillbaka. Denna instinkt synes helt enkelt vara om icke medfödd så dock under människans anpassning för sin tillvaro i rummet förvärvat; nu ligger den henne i blodet. Detta torde i förbigående sagt vara en bidragande orsak till att när geopolitiken som vetenskap formuleras s. k. lagar, dessa ofta förefalla att vara rena truismer, något som i sin tur utan tvivel bidragit till geopolitikens vanrykte; geopolitiken har fått en sådan air av en något sökt vetenskaplighet, som gärna, med rätt eller orätt, anses tillkomma nya, särskilt humanistiska, vetenskapsgrenar, vilka ju ofta på grund av förhållandenas egen natur äro gränsvetenskaper.¹

Det kan alltså med skäl frågas: existerar icke en (allmänt »geografisk», »näringsgeografisk», »militärgeografisk», sammanfattningsvis en »geopolitisk») instinkt av ursprungligaste slag, baserad på människans erfarenhet av de geografiska faktorernas elementära betydelse i och för hennes tillvaro, ständigt stegrad och fördjupad under århundraden av ökad kultur? Och om så är: hur ter den sig i det nutida livets vardag?

Man går den kortaste eller eljest bekvämaste vägen från hemmet till arbetet; man gör de dagliga inköpen av vanevaror bokstavligen talat »i förbigående»; man väljer tomten för sin stuga i bästa möjliga läge, skyddat för vind, frost och törhända även »insyn» (fordom även för fienden). Och mera generellt uttryckt: geografiska faktorer, framförallt sådana som hava betydelse för samfärdseln,

¹ Man kan i detta sammanhang påminna om statistik, pedagogik, psykologi, sociologi och rasbiologi. — En annan orsak till motståndet på många håll mot att anamma geopolitiken som term och att uppfatta (hittills välkända) faktorer som geopolitiska, ligger däri, att man i skolan lärt känna dem som historiska fakta. De ha inhämtats i historieboken och i någon mån i skolgeografien; sedermera i den fortsatta kunskapstilläggnelsen — vilken ju i detta fall rör löpande historia, d. v. s. utrikespolitiska tilldragelser och förhållanden och förnämligast sker genom pressen — ha de tett sig som rent (makt- eller militär-)politiska rakta. I vart fall plägar den geografiska grundvalen för eller komponenten i dessa fakta i ganska ringa mån betonas.

reglera uppkomsten av handelsplatser och städer; jordmån och klimatiska förhållanden betinga uppkomsten, graden, och arten av bosättning och bebyggelse; skyddade och behärskande lägen bli lokaler för sådan politisk maktkoncentration, som vi kalla befästningar. De »lagar», som här i yttersta korthet genom schematiska exempel skisserats, skulle kunna kallas minsta motståndets, trivselns och skyddets lagar. Och det synes vara svårt att förneka, att de måste betraktas som geopolitikens grundelement åtminstone i så måtto, som den geopolitiska instinkten på ett primitivt stadium kan sägas bestå, och inför analysen upplösa sig, i en åtlydnad just av dessa lagar.

På högre stadier ha årtusendens erfarenheter avsatt sig såsom en mer eller mindre klar erfarenhetsmassa. Därur framgår ett i vart fall för de ledande statsmännen medvetet och åtminstone i militärledningarnas och kabinettens traditioner fortlevande vetande; ur detta samt ur den alltmer förfinade geografiska vetenskapen uppstår slutligen i våra dagar geopolitiken såsom vetenskap, d. v. s. som upptecknat, ordnat, bearbetat och sovrat vetande. Vilken ofantligt stor betydelse ökade geografiska kunskaper haft för instinktens omvandling till en alltmer medveten insikt lär knappast behöva framhållas. Särskilt torde kartografiens och kartkunskapens utveckling härvidlag ha spelat en avgörande roll. Kartbilden utgör helt visst det största och bestämmande inslaget i den geopolitiska instinkt, som må anses vara förhanden hos nutidens mer eller mindre bildade människa.

Aft under denna i yttersta korthet skisserade kulturutveckling utövande politiker och skrivande vetenskapsmän spekulerat över de geografiska faktorernas inverkan på folkens liv och karaktär och staternas öden är blott naturligt; egendomligt är egentligen, att det skett i så ringa grad som fallet tycks ha varit.¹ Den stora material-

¹ Som ett drastiskt uttryck för den »geopolitiska» instinktens existens under upplysningens tidevarv må citeras den kända versen ur *Dumboms leverne*:

På sina resor han förnam,
hur väl försynens råd reglerat,
som floder överallt placerat,
där stora städer stryka fram.

(J. H. Kellgren: troligen efter fransk förebild. Cit. efter Valda dikter och prosastycken sid. 42, 1913.)

samlingen sker genom Ratzel; som också formulerar principer för en ny enhetlig åskådning. Han följes av Kjellén, som gör sin insats främst genom att inordna stoffet i ett väl överlagt, fast sammanhang.

KJELLÉNS GEOPOLITIK. TILLKOMST OCH INNEBÖRD.

Hurusom början härtill skett i och genom hans arbete *Inledning till Sveriges geografi* har redan omtalats. Utgångspunkten är, som titeln nogsamman ger vid handen, den strängt geografiska. Arbetet omfattar (inledningskapitlet undantaget), Sveriges politiska geografi eller en framställning av geopolitik i snävaste bemärkelse. Det handlar för det första om »Sveriges kartbild [d. v. s. svenska rikets område] i dess historiska utveckling», vilket med andra ord vill säga, att det ger en historisk framställning av detta områdes sammanfogande, dess ansvallning och förminskning under forntid och medeltid; dess tillväxt fram till storhetstidens kulmen och sedermera följande regress, och slutligen dess stabilisering vid 1809 års nivå.

För det andra skildras »det nuvarande territoriets folkrättsliga omfattning», ett kapitel, som väsentligen utgör en historisk och topografisk gränsbeskrivning. Härefter följer under rubriken »Landets allmänna morfologi» en, sit venia verbo, central geopolitisk framställning; som omfattar »Rum och gestalt», d. v. s. betraktelser rörande landets storlek, dess konfiguration, dess yttre gestaltning och inre sammanhang, dess läge på jordytan (»matematiska läge»¹) och klimat; vidare under rubriken »Allmänna vertikaldimensioner» fördelningen av hög- och lågland m. m. jämte ytterligare en sammanfattning av de klimatiska förhållandena, samt till sist en avdelning om »politiska grannskapsförhållanden» — allt under rikhaltiga, ofta upplysande, stundom något sökta eller åtminstone överraskande jämförelser med andra länder. Den sista, mycket utförliga, avdelningen »Kritisk gränsanalys» utgör en serie undersökningar och reflexioner rörande allmänna och speciella gränsproblem.

I förordet till *Staten som livsform* har Kjellén själv i några knappa rader skildrat geopolitikens utvecklingshistoria eller med

¹ Enligt Supan i a. a. sid. 49.

andra ord berättat om hur han själv arbetat sig fram till sin statslära, för praktiskt bruk koncentrerad i *Politikens system*.¹

Geopolitiken i snävaste mening, den Ratzelska politiska geografin med utgångspunkt från en viss bestämd stat, ej från ett antal geografiska grundfaktorer eller element, föreligger i utkast i det nyss refererade arbetet *Inledning till Sveriges geografi*. »Det första svaga steget» till *Politikens system*, säger Kjellén själv, togs genom ett par tidningsartiklar 1901.² Därefter framgår arbetet växelvis genom »praktiska experimenter» och det »teoretiska problemets» behandling.

Den kronologiska ordningen är följande:

- 1905: Stormakterna, 1 upplagan.
- 1908: Staten som livsform; föreläsningar vid Göteborgs Högskola.
- 1911—13: Stormakterna, 2 upplagan.
- 1915: Världskrigets politiska problem.
- 1916: Statskunskapens objekt. Installationsföreläsning i Uppsala universitet. (Tryckt s. å. samt ingår i följande.)
- 1916: Staten som livsform.
- 1917: Sverige.
- 1918—19: Undersökningar till politikens system.³

Stormakterna, *Världskrigets politiska problem* och *Sverige* representera »experimentet» på olika stadier; *Statskunskapens objekt* och *Staten som livsform* äro det genomtänkta resultatet, »teorien»; *Politikens system* är det fullfärdiga verket.

Enligt *Politikens system* är statskunskapens objekt staten som rike, som folk, som rikshushåll, som samhälle och som regemente. Till denna uppfattning hade Kjellén kommit genom experimentet, nämligen genom sina försök att skildra en serie stater, stormakterna. Han fann att de ej kunde »empiriskt fattas» annat än som m a k t e r, och ej fullständigt och allsidigt fattas och beskrivas, om man icke betraktade dem ur olika aspekter — nämligen såsom riket, som folk etc.⁴

¹ Undersökningar till politikens system, Statsvetenskaplig Tidskrift 1918 sid. 98—128, 1919 sid. 163—182, 263—280.

² Politiken som vetenskap (Göteborgs Aftonblad 22/3, 26/3 1901); i utdrag publicerade i *Staten som livsform*, sid. 184 ff.

³ I det följande kallade *Politikens system*. — Den förkortade upplagan av *Stormakterna* samt översättningarna till tyska behöva ej nämnas i detta sammanhang.

⁴ Att han både praktiskt och teoretiskt (och medvetet) underlåter att betrakta dem som representanter för och bärare av speciella kulturer torde

Mer och mer konsekvent tillämpade han detta betraktelsesätt och denna arbetsmetod, som han själv med all rätt kallade empirisk och analytisk. Framhävas bör, att det här alltjämt rör sig om en regional, statbeskrivande forskning och framställning,¹ bortsett från *Världskrigets politiska problem*, som, med hjälp av den metod systemet innebär, på ett mästerligt sätt utreder världskrigets orsakskomplex och förty kanhända i högre grad eller åtminstone mer påfallande än något annat av hans arbeten visar systemets användbarhet för praktiskt bruk.

Från analysen längtade Kjellén emellertid — uttrycket är icke för starkt — städse till syntesen. Den fick sitt första uttryck i *Staten som livsform*, som till sitt syfte är en i egentlig mening allmän statslära; ett försök att generalisera de på empirisk väg funna och genom omsorgsfull analys för vetenskapen vunna resultaten, varvid Ratzels mönster spelat en stor roll, och slutligen att ordna och fixera det sålunda bestämda stoffet i ett fast system. Emellertid upptages *Staten som livsform* i själva verket till en rätt betydande del av en apologetisk och polemisk motivering för systemets värde, ja nödvändighet. Fullt färdigt och uthamrat är det heller knappast. Faktiskt utgöra eller innehålla *Sverige* och *Politikens system* tillsammans det verkliga, slutgiltiga systemet, medan det visserligen ofta utförligare men också mycket ojämnare verket *Staten som livsform* har sin betydelse just såsom motivering, förklaring och försvar.

Nyss har framhållits, att geopolitiken i snävaste mening av Kjellén skisserats i *Inledningen till Sverges geografi*. Tidigare har här den tesen framställts, att geopolitiken i egentlig mening (i stort sett = politisk geografi) innehålles i kapitlen om riket, folket och (större delen av) rikshushållet i det Kjellénska systemet. Bevisningen måste bygga på en tämligen detaljerad granskning av vissa partier i huvudskrifterna: *Staten som livsform*, *Sverige* och *Politi-*

få anses vara systemets väsentliga brist. En annan, mindre betydelsefull, är, att han ej i *Politikens system* gav plats för rubriken »historik» före underavdelningarna i var och en av de fem huvudavdelningarna, så som skett både i *Stormakterna* och i *Sverige*.

¹ Andra »experiment» gjorde Kjellén genom att till behandling, vanligen i essayens form, upptaga en rad (särskilt geopolitiska) specialproblem, varjämte han under en följd av år från 1911 regelbundet publicerade världspolitiska översikter.

kens system, jämförda med föreliggande huvudarbeten i politisk geografi.

Härvid bör först än en gång understrykas, att *Staten som livsform* i de här tillämpliga delarna, kap. II och III samt av kap. IV avdelningen om ekonomipolitik,¹ är en avhandling i allmän geopolitik, en »generaliserande teori» enligt Haussleiters ord, (motsvarande ett arbete i allmän politisk geografi), medan *Sverige*, där kap. I—III komma ifråga, är en regionalbeskrivande geopolitik (motsvarande en monografi rörande en stats politiska geografi).

Det i förevarande fall viktigaste kapitlet, *Staten som rike*, innehåller efter en redan återgiven definition av geopolitiken i snävare mening (= läran om staten som rike) en allmän apologetisk principmotivering utmynnande i den bekanta satsen, »att varje stat med nödvändighet förutsätter ett land». Därefter följer en historiskt betonad geopolitisk exposé, som i största korthet sagt framställer staternas uppkomst såsom beroende på rent rumsliga förhållanden, och som utmynnar i en betraktelse över statens natur; varvid Kjellén, i full anslutning till Ratzel, bekänner sig som anhängare av teorien om staten som en organism. Detta resonemang utvecklas tämligen utförligt, varvid det politiska elementet i läran särskilt kommer att betonas. Partiet avslutas med några exempel — delvis ovan anförda — på elementär geopolitisk instinkt hos statsledare och folk i det förgångna.

Därmed övergår kapitlet till en framställning av vad man lämpligen skulle kunna kalla specifik eller egentlig geopolitik.

För att detta skall åskådliggöras måste analysen framföras genom ett tämligen utförligt referat. Först behandlas den geografiska individualiteten; begreppet geografisk individ bestämmes under hänvisning till Ritter (utåt »naturliga gränser», inåt harmoniskt sammanhang i ett »naturebit»). Under avdelningen gränser behandlas a) havsgräns, b) berggräns, c) flodgräns, d) naturlig gränzon: öken, träsk, skog, e) gränzon upprättad av människan. Det organiska sammanhanget eller naturebitets olika typer ventileras därefter: a) potamiska eller cirkumfluviala riken; (den mesopotamiska typen omnämner förf. då han

¹ A. a. sid. 39—136.

behandlar gränserna) samt b) den cirkummarina. Härunder behandlas den s. k. motlandets lag¹ och strävan efter en sluten riksbild och framhålles, hurusom denna strävan avsätter sig i försök att förvärva »brostenar», t. ex. öar, uddar och strandremsor utmed de stora handelsvägarna till sjöss.

I det fortsatta resonemanget om naturgebitet övergår förf. efter några ord om området ur »produktionssynpunkt» (alltså egentligen fallande under avdelningen om rikshushållet) till folkets och statsmakternas förmåga att ur olika synpunkter kultivera, sammanhålla och stärka sin andel av jordytan; genom odling (i ordets vidsträcktaste mening), kommunikationer, befästningar — eller med andra ord den av senare geografer och geopolitiker utförligt behandlade process, som innebär naturlandskapets omvandling till kulturlandskap. Härvidlag uppstår eller råder en stadig växelyerkan mellan rike, folk och statsmakt; en sats som Kjellén tillämpar för att underbygga sin tes om staten såsom organism.

Med några härpå grundade, ur geografisk synpunkt skäligen likgiltiga spekulationer, avslutas denna avdelning.

Därifrån övergår Kjellén till vad han själv kallar »den speciella geopolitiken», vars innehåll (»iakttagelser på enskilda sidor hos riket») här bestämmes till frågorna om rum, gestalt och läge.² Under rubriken *rummet* ventilerar författaren egentligen endast det stora rummets problem. Han påpekar med historiskt-politiska motiveringar och exempel det stora rummets expansionsdrift och kommer därmed in på problemet stormakter och småstater. Med den territoriala *gestalten* eller riksfiguren menar Kjellén konfigurationen, där cirkelformen teoretiskt representerar idealet. Island och Frankrike kommer den närmast; Chile, Norge och Italien representera en ytterlighet i andra riktningen. Frågan om enklav- och exklavstater, som det gamla Preussen och — kan man här tillägga — det nuvarande Tyska riket, faller under denna avdelning. Detsamma gäller sådana stundom ganska me-

¹ Bland exemplen märkas ett resonemang om Japans strävan efter motland, som i våra dagar efter dess expansion i Mandsjuriet och Kina fått förnyad aktualitet.

² Ratzel har ej *gestalt* bland sina huvudkategorier. Supan har indelningen *gestalt, storlek och läge*.

ningsfulla besynnerligheter, mestadels av den typ, vilken numera allmänt kallas »korridor», som t. ex. »the panhandel» i Alaska och Finlands (f. d. Rysslands) »pekfinger» mot Atlanten.¹ Kjellén har f. ö. flera exempel som nu försvunnit; andra ha uppstått i frederna 1919 och följande år, först och främst polska »korridoren».

Läget är den sista och, enligt auktors eget visserligen något vaga uttalande, den viktigaste av dessa geopolitiska kategorier. Att märka är, att med läge blott menas det utrikespolitiska läget (»grannskapet»), staternas läge bredvid varandra jämte »det kulturella läget(!) i förhållande till världssamfärdseln». Det »fysiska landläget» liksom det »matematiska läget» förbigår Kjellén medvetet.² Vad som framdrages till dryftning är sålunda a) mellanlägen av olika slag (t. ex. Tyskland 1914 mellan 3 stormakter och 5 småstater), b) olika arter och grader av gränstryck,³ c) lägeförvandlingar,⁴ d. v. s. det faktum, att en stats läge kan undergå värdestegring eller värdeminskning beroende på, i det senare fallet, exempelvis grannens ökade makt, starkare fientliga inställning, allians med annan fientlig grannmakt etc.,⁵ d) buffertstater och buffertpolitik i allmänhet, vidare e) värdestegringar av olika slag (egentligen blott en variant av kategorien lägeförvandling) samt

¹ Den 30 till 40 km. breda landremsan mellan Norrbottens län i Sverige och Finnmark fylke i Norge.

² En hänvisning till Staten som livsform sid. 72 saknar relevans; det som där behandlas, måste rimligtvis falla under det politiska läget. — Även i övriga hithörande skrifter är det mycket litet berört, särskilt den del av problemet: klimatets betydelse, som geopolitikens »föregångare» (se ovan) ofta sysslade med. I *Sverige* förekommer dock sid. 30 f., 34 tillfredsställande uppgifter och därpå-baserade reflexioner om lägets = klimatets inverkan på dominiet = riket som folkets gård, sid. 105—07 om dess och överhuvudtaget det svenska landskapets inverkan på folklynnnet.

³ Supan har (a. a. sid. 59) upptagit frågan till behandling och uppställt en regel för mätningen av (gräns-) tryckkoefficienten, vars orimlighet emellertid faller starkt i ögonen; den har också av Maull (a. a. sid. 452 ff.) blivit föremål för en ingående kritik, som f. ö. ytterligare ställes i relief därav, att Maull dryftar frågan ej under sin behandling av lägen, utan då han talar om folk (Bevölningsstruktur).

⁴ Här förekommer uppslaget till den i *Sverige* (sid. 13 ff.) framlagda briljanta exposén över Sveriges lägeförvandling under 1900-talets första år; ett av Kjelléns mest betydande geopolitiska resonemang.

⁵ Tysklands successivt verkställda »inringning» före världskriget är ett klassiskt exempel.

slutligen f) det direkt från Ratzel upptagna spörsmålet om statens »historiska sida» och därmed dennas förskjutning.¹

Härmed är det stoff redovisat, som ingår i eller vågar man väl säga utgör geopolitiken enligt *Staten som livsform*. En något annan och otvivelaktigt klarare och fastare systematisering av samma stoff, endast mera detaljerat och utvidgat, föreligger i monografien om *Sverige*; denna ingår i sin tur praktiskt taget oförändrad i *Politikens system*.² Därtill kommer i *Sverige* en inledande historik, något som enligt sakens natur icke gärna kan tänkas i en allmän geopolitik i annan form än den som representeras av de inledande resonemangen i *Staten som livsform*.

Anordningen i *Sverige*, som är, och i *Politikens system*, som avses att vara och bliva ett mönster för (regional) statsbeskrivning, kommer sålunda att te sig på följande sätt:

- 1). Historik.
- 2). Läge: (»Riksläget» enligt *Politikens system*) motsvarar avdelningen »läge» i *Staten som livsform*; men med mera beaktande av det rent geografiska; huvudvikten lägges dock på det politiska läget, och den genomgripande svenska lägeförvandlingen under 1900-talets första år dryftas med viss utförlighet.
- 3). Individualitet: (»Riksgestalten» enligt *Politikens system*) motsvarar avdelningen »individualitet» i *Staten som livsform*. Härunder bestämmes Sverige som en provins i Fennoskandia, företages en detaljerad gränsanalys och konstateras frånvaron av skiljande gränser inom riket och förhandenvaron av ett gott inre sammanhang.
- 4). Territorium: (»Riksgestalten» enligt *Politikens system*) motsvarar i någon mån »naturet» men i huvudsak »gestalten» i *Staten som livsform*. Här omtalas gränsernas rättsliga reglering, rikets form, utsträckning och yttinnehåll, förhållandet mellan land- och sjögräns, kustlinjens »sammanhang» väsentligen som trafikled och svaga punkter däri (Ålands hav, Öresund); övriga vattenvägar och järnvägar samt deras

¹ Kjellén tar ett »dramatiskt» och för övrigt vid denna tid högeligen aktuellt exempel, nämligen Ryssland, vars historiska sida flyttades — d. v. s. vars huvudsakliga aktivitet under 1800-talets mitt riktades — från Östersjön-Atlanten till Svarta havet-Medelhavet, därefter (1878) till Fjärran östern, därefter (1905) enligt Kjellén väsentligen söderut. I detta sammanhang åtminstone snuddar förf. vid en fråga som i våra dagar brukar behandlas i geopolitiska skrifter, nämligen om förflyttning av huvudstäder. (I fallet Ryssland: Moskva till Petersburg och åter till Moskva; ett senare exempel är Istanbul's degradering och Ankaras upphöjande till huvudstad i det regenererade Turkiet.)

² Se bilaga efter texten. — Avdelningarna »individualitet» och »territorium» i »Sverige» äro i *Politikens system* sammanförda under rubriken: Riksgestalten.

geopolitiska betydelse och bl. a. slutligen fästningarna och deras betydelse.

- 5). *Dominium*: (»Riksgebitet» enligt *Politikens system*) motsvarar »naturgebitet» i *Staten som livsform*. Här konstateras, som redan nämnts, att det fysiska läget bestämmer territoriets värde som boplats; vidare redogöres för klimat, berggrund och jordmån, arealens fördelning i åker, äng, skog och impediment samt analyseras rikets resurser ifråga om järnmalm, vattenkraft, torvmossor; det hela slutar med en förteckning på passiva huvudposter i räkningen, svagheter, som framförallt härröra av det nordliga läget med det därav betingade hårda klimatet samt bristen på stenkol.

Motiveringen för denna underindelning har Kjellén givit i *Politikens system*. Det är den i all sin enkelhet förträffliga anordningen av stoffet inom var och en av de fem huvudavdelningarna enligt följande tankegång.¹ Objektet skall inställas i sin (a) *miljö* (yttre orientering, riksläget). Sedan skall man »rannsaka dess egenart». »Därvid framställer sig först yttersidan, organisationen, (b) *formen*, och sedan det inre, andan, (c) *innehållet*» eller livet. Formen motsvaras härövan av individualitet och territorium tillsammans = riksgestalten; innehållet eller livet av *dominium* = riksgebitet.

I enlighet med detta mönster granskas de fem sidor av staten, som i huvudindelningen fastslagits: rike, folk, rikshushåll, samhälle och regemente. Under fyra av dem förekommer sålunda tre underrubriker. Beträffande den återstående, nämligen samhället, har Kjellén väl diskuterat men slutligen avböjt införandet av kategorien och underrubriken *samhällestypen* (undersökning av samhällets »miljö» eller »samhällssfären»; med andra ord »grannarna» på samhällsordningens plan).² Utvecklingen i våra dagar, särskilt Sovjetunionens-Kominterns inflytande i alla länder synes ådagalägga, att Kjelléns på sin tid förklarliga tvekan på denna punkt enligt senare vunnen erfarenhet var oberättigad.

Att märka är, att detta system först koncipierats och utexperimenterats i boken om *Sverige* samt därefter faststälts som politikens system, och icke tvärtom först fastslagits som system och därefter praktiskt tillämpats.

Redan av det föregående torde i någon mån ha framgått, att geopolitiken i strängaste mening ej kan upprätthållas såsom en

¹ Statsvetenskaplig Tidskrift 1919, sid. 169 f.

² Ibid. sid. 269.

vetenskap alldeles för sig. Riket = landområdet förbindes allt för intimt med folket för att en verklig särskildnad skall kunna vara möjlig. Man kan av praktiska skäl indela ett politiskt geografiskt (eller ett i vidare bemärkelse geopolitiskt) arbete i olika avdelningar, varav en behandlar landet och en folket, men man kan ej utge ett sådant arbete, som blott behandlar landet men utesluter folket och anse det fullständigt.¹ Hur nära geo- och demoelementen² sammanhånga, finner man föröfrigt helt enkelt genom en analys av begreppet stormakt; det räcker med att påpeka, att den obestridbart riktiga definitionen kräver ett stort land och ett stort folk.³

Av detta resonemang bör omvänt följa, att när Kjellén i kapitlet om riket i görligaste mån behandlar geo-elementet för sig, så kan man förvänta, att han till kapitlet om folket sparar och där kommer att behandla sådant stoff, för vilket den bästa sammanfattande benämningen alltjämt är det tyska ordet Völkerkunde, ett stoff vilket onekligen ingår som integrerande del i den politiska geografien resp. geopolitiken i vidare mening. Så skall också visa sig vara fallet.

Mellan kapitlet om Folket i *Staten som livsform* å ena sidan, i *Sverige och Politikens system* å den andra, råder mindre god överensstämmelse än mellan kapitlen om Riket i resp. skrifter. Systematiseringsarbetet i *Staten som livsform* visar sig ifråga om avdelningen Folket vara mindre långt framskridet; eller, med andra ord: *Sverige och Politikens system* betyda ur här ifrågasvarande synpunkt ett stort framsteg. Icke desto mindre är det för denna framställnings syfte nödvändigt att underkasta kapitlet om staten som folk⁴ i förstnämnda arbete en granskning.

Det börjar (liksom avdelningen om staten som rike) med en historisk-geografisk motivering: staten är ej blott ett stycke land utan ock ett stycke mänsklighet. Författaren påpekar, att staterna

¹ Såvida man ej medvetet inskränker dess innehåll till att omfatta rena specialfrågor.

² Dessa expressiva om ock ej väljudande termer efter O. Maull i Bausteine zur Geopolitik, sid. 342.

³ Därtill kommer ytterligare bestämningen stor maktvilja och egen kraft (Kjellén) eller, sammanfattningsvis, stor energi (Supan).

⁴ Här kallat *etnopolitik*, i Politikens system *demopolitik*.

i begynnelsen äro och ofta långt fram i tiden förnimmas snarare som folk än som riket (antika stadsstater, folkvandringstater). Därefter följa århundraden, under vilka territoriet helt dominerar. Men från 1800-talets början gör sig åter tydliga tendenser gällande att betona folket på rikets bekostnad. Huvudexemplet är givetvis nationalitetens genombrott under 1800-talet och utomordentligt stora roll under världskriget samt därefter. Frederna gåvo ju även ett slags officiell hallstämpel åt det demopolitiska elementets primat över det geopolitiska («folkens självbestänningsrätt», »Nationernas förbund»).

Huvuddelen av kapitlet utgör en allmän, historiskt och filosofiskt betonad snarare än en systematiserande framställning. Kjellén kan här mindre än i det föregående bygga på Ratzel, vars arbete som bekant lägger tonvikten på rummet och underskattar folkets betydelse.¹ Praktiskt taget har han här ingen enhetlig materialsamling och inga mönster till principer och lagar att bygga på.²

Ett försök skall i det följande göras att genom ett kortfattat referat (som tyvärr i ganska begränsad utsträckning låter det obestridliga och starka sammanhanget i Kjelléns framställning komma till sin rätt) urskilja huvudkategorierna i hans »demopolitik». Utgående från satsen att ett folk ej blott utgör de för ögonblicket levande innevånarna i en stat utan gemenskapen mellan gångna, nu levande och i framtiden kommande generationer framhåller Kjellén, att under och genom ett folks långvariga vistelse på ett landområde kontinuiteten utvecklas till *solidaritet*.³ Genom växelverkan mellan landet-folket och (den i och med denna ömsesidiga påverkan uppkomna) statsmakten utvecklas solidariteten till en folket och riket sammanbindande *lojalitet*. Men vid sidan av och stundom gentemot denna lojalitet står ofta vad Kjellén kallar *rationalitet*, d. v. s. den enskilda folkstammens samkänsla.⁴ Den av lojalitet sammanhållna människomassan benämner Kjellén »folk i

¹ Supan a. a. sid. 3.

² Detta framhåller han även i Politikens system (Statsvetenskaplig Tidskrift 1919, sid. 263).

³ Sid. 81; efter en tankegång hämtad från Hans Larsson.

⁴ Exempel: svenskar och finnar i Finland, resp. flämer och valloner i Belgien sammanhålls inom sig (såsom nationer) av nationaliteten; såsom tillsammans utgörande finska resp. belgiska folket av den trots nationalitetsstriderna oförnekliga lojaliteten.

teknisk mening», medan den som sammanhålles av nationaliteten kallas *nation*. Huvudsynpunkten förskjutes därmed till *nationen*, och frågan blir vad som konstituerar den sammanhållande kraften eller »nationaliteten».

Med utgångspunkt från tidigare bestämmingar: gemenskap i 1) land, 2) härstamning och ras, 3) språk, 4) seder och bruk, 5) historia, 6) rättsordning och religion särskiljer han här tre »lösningar». Den första är den *genealogiska*, vilket uppenbarligen motsvarar kategorien *härstamning och ras*.¹ Vid sin exemplifiering dryftar Kjellén en rad problem, som möta i denna gren av befolkningsgeografien. Den andra lösningen är den *lingvistiska*; det gemensamma språket är fermentet. Under utläggningen härav påpekas bl. a. den flerstädes förefintliga diskrepansen mellan ras och språk (t. ex. i Storbritannien och Förenta staterna). I dessa dagar skulle man ock kunna och böra påpeka, hurusom rasen alltmer betonas; dessutom huru halft bortglömda, föraktade »bond»språk åter börja göra sig gällande med en ofta utomordentlig kraft (finska, flamländska, irländska), något som å andra sidan medför en språklig undertryckningspolitik i stater, sammansatta av olika folkstammar. De s. k. minoritetsproblemen äro ju oftast egentligen »språkstrider». Den tredje lösningen kallar Kjellén den *psykologiska*; härunder falla av de ovannämnda kategorierna likhet i seder och bruk, historia, rättsordning och religion, vilka i sin tur, ju mer antropogeografien utvecklas, komma att härledas ur »landet», för att använda det ovan nämnda ordet. Man skulle kanske vara benägen att tillfoga, åtminstone såsom synonym, ordet *kultur* (i ordets olika betydelse-nyanser). Riktigheten av denna »psykologiska» lösning skulle man kunna belysa genom ett synnerligen enkelt exempel: det är naturligtvis framförallt denna som förklarar skillnaden mellan mycket närbelägna och nära befryndade nationer; något som de enklaste och mest triviala iakttagelser och jämförelser efter den korta resan över Öresund eller över gränsen mellan Bayern och Österrike omedelbart och osökt ge vid handen.

Kjellén tillfogar emellertid med utgångspunkt från sin organiska statsuppfattning ytterligare en förklaring: den *biologiska* lösningen; nationen är en *etnisk individ*.

¹ »Gemensamhet i land» motsvarar uppenbarligen den redan behandlade lojaliteten.

Efter en tämligen vittsvävande motivering för denna åskådning, vari emellertid samtidigt många träffande iakttagelser göras om folksjäl och folklynne, övergår författaren till en mera strikt geografisk. Lösningen är betingad av samlevnaden på och de gemensamma intrycken av samma landskap, som, för att begagna det sedvanliga uttrycket — vilket var och en förstår även om det är svårt att begreppsmässigt fixera — »sätter sin prägel» på de där levande människorna.

Nationen uppstår enligt Kjellén genom sammansmältning (assimilation) och anpassning till miljön. I denna process kunna två etapper urskiljas. Den ena är färdig, när ett gemensamt språk utbildats; den andra när nationen fått medvetande om sin egenart, något som ofta sker under yttre politiskt tryck. När det sistnämnda stadiet uppnått, kräver nationen statlig tillvaro och statlig självständighet; »processen förvandlas till politisk». Efter en lysande exposé av den moderna nationalitetsprincipens uppkomst och dominerande betydelse under perioden från Napoleonkrigens senare skede till skrivande stund¹ — övergår Kjellén till ett skärskådande av nationalitetsprincipens praktiska konsekvenser ur historiskt-geografiska eller (i vidsträcktare mening) geopolitiska synpunkter: alltså till de faktiska *nationalitetsproblemen*. Han skiljer mellan de centripetala krafterna (irrendentas strävan till återförening med moderlandet) och de centrifugala (»minoriteternas»² strävan efter frigörelse från herrestaten eller herrefolket), och framhåller, huru som dessa nationalitetssträvanden varit en av de starkast verkande krafterna i nutida europeisk politik.³ Att frederna efter världskriget i princip skulle präglas av nationalitetsidéns primat över i trängre mening geopolitiska lagar veta vi; Kjellén, som skrev 1916, hade emellertid redan hunnit påpeka, att ententens då nyss offentliggjorda fredsprogram hade denna idé till sitt förklarade huvudmotiv.

Från sina idépolitiska utgångspunkter ställer sig Kjellén kritisk mot denna utveckling; hans framställning får här karaktären lika

¹ Här bör tilläggas, att utvecklingen i samma riktning fortsatt med snart sagt accelererad hastighet.

² Ordet är av nyare ursprung men användes här på grund av sin aktualitet och pregnans.

³ Den ligger bakom »så gott som alla gränsförändringar som skett på Europas karta under senaste halvsekel» (a. a. sid. 106).

mycket av ett program som en förklaring. Den utmynnar i konstaterandet, att den rena nationalstaten¹ är idealet, men att den också är en ganska sällsynt företeelse. Avdelningen slutar med en utläggning av rasens — eller kanske rättare rastankens — betydelse som statbildande faktor, varvid de s. k. pan-idéerna (panslavismen, pan-germanismen) genomgås. Självfallet verkar denna framställning numera föråldrad; tiden har här ridit fortare än Kjellén trots oförneklig framsynthet kunde ana.

Avdelningen speciell geopolitik i föregående kapitel motsvaras här av några få påpekanden och reflexioner rörande den »speciella etnopolitiken». Det första problemet upptages under rubriken nationalkänslans dynamiska grad. Som exempel nämnas Polen före delningarna med sin synnerligen utvecklade nationalkänsla och som dess motsats — Serbien. I våra dagar kunna en rad stater, främst kanske det nya Italien, Ungern och Tyskland, tjäna som exempel på stater med utomordentligt starkt och aktivt nationalmedvetande.

Därnäst nämnes med några få ord det delikata spörsmålet om nationalitetens art (Förenta Staternas rasproblem i allmänhet och deras negerfråga i synnerhet; härtill kan man foga judeproblemet i våra dagars Tyskland). Huvudparten av intresset ägnar Kjellén emellertid åt »folkets eget rent fysiska omsättningsförlopp» (!), med andra ord befolkningsrörelsen. Det främsta spörsmålet är nativitetsproblemet i dess tvenne olika aspekter: för Kjellén det franska (hotande underbefolkning) och det italienska (hotande överbefolkning) samt de härav följande företeelserna: emigrationsfrågan och vidare koloniala och imperialistiska aspirationer, vilkas direkta ofta kausala samband med rent geopolitiska strävanden äro oförtydbara.

¹ Stater, där den största nationaliteten omfattar mer än 90 % av inneväånareantalet. Kjelléns påstående att dylika nationalstater endast finnas i Västeuropa inkl. Skandinavien (Staten som livsform, sid. 114) är icke riktigt med tanke på Japan. En uppräknig i Maull a. a. sid. 384 ff. medtager 8 nu existerande nationellt homogena stater, men därtill såsom »nästan homogena» 7, vilka falla över 90 %-gränsen. Bland dem ha dock åtskilliga (exempelvis Finland, Danmark, Lithauen) rätt tydliga nationalitetsproblem — varför 90 %-gränsen numera avgjort måste betraktas såsom för låg. Maull uppger f. ö. att Sverige blott till 89,9 % behos av svenskar. Detta grova fel (tryckfel?) återfinnes även på andra håll i litteraturen (den riktiga siffran 1930 är 99,35 %). Hennig-Körholtz: Einführung in die Geopolitik räknar emellertid Sverige jämte Norge och Portugal till världens i detta avseende gynnsammast ställda länder.

I monografien *Sverige* och i *Politikens system* är stoffet systematiserat i mycket högre grad och på ett helt annat sätt än i *Staten som livsform*. Kapitlet om folket disponeras på följande sätt:

- 1). *Historik*. Häri behandlas svenska folkets jämförelsevis mycket litet dramatiska historia. Assimileringsprocessen gäller under nyare tid blott några tusen finnar och valloner samt c:a 350.000 f. d. »danskar» och »norrmän» i de på 1600-talet erövrade provinserna.
- 2). *Folkrasen* (nationalitetsproblem) (I *Politikens system*: »folkslaget»). Först konstateras, att Sverige är en så gott som absolut ren nationalstat. Det (utomordentligt minimala) inre nationalitetsproblemet består i förhandenvaron av en finsk och lapsk minoritet,¹ koncentrerad i landets nordligaste område; dess yttre därav, att svenska minoriteter existera i Finland, Estland och, på grund av emigration i modern tid, i U. S. A.²
- 3). *Folkstocken* (I *Politikens system* samma term). Härunder behandlas vad som i *Staten som livsform* betraktats som det viktigaste bland de speciella etnopolitiska problemen; den ringa folkmängden (enligt Kjellén »underbefolkning»), den ringa folkökningen (»underväxt») samt emigrationsfrågan.
- 4). *Folksjälen* (I *Politikens system* samma term). Framställningen indelas i behandlingen av a) rasegenskaper och b) utvecklingsegenskaper: de senare härledda av »naturen» och »historien».

I Kjelléns *Sverige* och i *Politikens system* uppräknas och behandlas huvudkategorierna i följande ordning: 1) rike, 2) rikshushåll, 3) folk, 4) samhälle och 5) regemente. I föreliggande undersökning följes emellertid Kjelléns första plan, utexperimenterad i *Stormakterna* och bibehållen ännu i *Staten som livsform*, alltså: 1) rike, 2) folk, 3) rikshushåll. Särskilt ur geografisk synpunkt förefaller denna ordning mera naturlig och riktig. Rike och folk kunna väl i ett politikens system åtskiljas av rikshushållet som en mellanled, men däremot icke i ett geografiskt. Land och folk äro med varandra alltför nära förbundna, de äro primära geografiska faktorer; hushållet en sekundär. Det uppstår, för att tala i Kjellénska vändningar, i och med folkets arbete för att försörja sig på sin gård. Ytterligare ett helt formellt och subsidiärt skäl skall anföras. I den

¹ 1930 var folkmängden 6,120,080, därav 33,929 finnar och 6,480 lappar (därav i Norrbottens län 32,736, resp. 4,262) tillsammans 0,65 % av hela folkmängden.

² 1930: 595,250 svenskfödda (H. Nelson: Nordamerika. Natur och kulturbygd, sid. 174).

sista av Kjellén själv redigerade upplagan av *Stormakterna: Stormakterna och världskrisen*, utgiven ett år efter *Politikens system*, bibehåller Kjellén helt enkelt den gamla, här följda ordningen.¹

I *Staten som livsform* utgör som nämnt avdelningen om rikshushållet eller staten som hushåll blott en del av ett kapitel och omfattar ej mer än ett dussin sidor. Här är det icke fråga om grundlig, allsidig behandling, än mindre om något färdigt system, här föreligger blott ett utkast.

Frågeställningen är denna: hur kan och vad gör folket för att livnära sig på sitt område, sin »gård». Tyngdpunkten faller huvudsakligen på det senare spørsmålet; rikets möjligheter eller de vanligen så kallade naturtillgångarna ha redan dryftats vid behandlingen av statens dominium eller riksgebitet.

Framställningen är starkt politiskt färgad och tidsbetonad, skriven som den är under intryck av pågående världskrig med dess blockad mot centralmakterna och skarpa handelspolitiska åtgärder även mot vårt land. Följden blir, att autarkiproblemet — då för tiden något nytt — i viss mån kommer att stå i centrum. I en måttfull och på basis av naturliga förutsättningar grundad autarki eller strävan därefter ser Kjellén en parallellföreteelse till »harmonin» på de två förut behandlade områdena: möjligast fullständiga överensstämmelse mellan stat och geografisk individ, mellan stat och nation. Fakta ordnas och reflexionerna utformas snarast till en plaidoyer — och en profetia. Emellertid behandlar Kjellén också andra och ur geografisk-politisk synpunkt mera centrala problem; de högkultiverade, storindustriella och kapitalistiska staternas resp. de mindre utvecklade, agrara och koloniala staternas »hushållsproblem». Han uppvisar, hur exempelvis för Englands politik detta problem är det primära och vitala, och i allmänhet hur kampen om marknader och råvaruområden avsätter politiska handlingsprogram, som ofta te sig som eller indirekt utvecklas till renodlat geopolitiska, i det de utmynna i krav på »reserverade marknader» och »slutna intressesfärer». Den så småningom fullt med-

¹ Denna ordning förekommer självfallet även i motsvarande tyska upplaga av 1921 (20 uppl.) liksom ännu i den 25te och sista: *Die Grossmächte vor und nach dem Weltkriege* (1935).

vetna brittiska imperiepolitiken baseras härpå; det under åren närmast före världskriget aktuella programmet »Berlin—Bagdad» eller det större Mellaneuropa likaså.

Detta korta referat torde ge en i det väsentliga riktig bild av Kjelléns skiss — och samtidigt tjäna som ett belägg för att stoffet för »ekopolitiken» är detsamma som för den ekonomiska geografin, och att med andra ord även denna tredje av kategorierna i *Politikens system* utgör en integrerande del av geopolitiken i vidare mening.

En granskning av *Politikens system* jämfört med dess tillämpning i *Sverige* skall i hög grad bestyrka detta.

- 1). Historiken består i en skildring av det svenska näringslivets utveckling; den utgör närmast en ekonomisk historia med starkt betonande av det geografiska momentet.
- 2). Yttre orientering (*Politikens system*: »hushållssfären») är rubriken på den avdelning, som handlar om statens ställning i det internationella handelssamkvämet; dess förhållande till andra stater som affärsvänner, kunder och säljare. Stoffet är uppenbarligen i allt väsentligt detsamma som för handels- och samfärdselgeografien.
- 3). Själv tillräcklighet (autarkiproblemet; *Politikens system*: »självhushållet») utgör ett slags — mycket fyndig och som modell särdeles intresseväckande¹ — inventering av rikshushållets aktuella och latent möjligheter. Stoffet är till väsentlig del detsamma som förekommer under rubrikerna näringsliv, näringar e. d. i geografierna.
- 4). System (*Politikens system*: »hushållslivet»). »I detta kapitel är det ... frågan om sättet att sköta huset».² Framställningen gäller det näringspolitiska — eller som den löpande, aktuella politiken var beskaffad både då dessa ord skrevos och än mer som den är i våra dagar —, det renodlat politiska system, vilket staten, eller om man vill vara exakt, det dominerande partiet eller en kombination av partier, ofta på tämligen kort sikt följer. Frågan om dessa spörsmål (exempelvis protektionism och frihandel, den enskildes näringsfrihet; socialiseringsproblemet och handels- eller traktatpolitiken i våra dagar) med skäl kunna sägas falla inom geopolitikens ramar, torde böra besvaras nekande.

Vad slutligen beträffar de två återstående av Kjelléns fem kategorier, folksamhället (staten som samhälle) och statsregimentet, lär knappast någon bevisning behöva förebbringas för på-

¹ Huruvida det förtjänar högre vitsord, d. v. s. kan sägas vara i allo praktiskt användbart, vågar förf. icke avgöra; härför kräves en specialundersökning som verifierande experiment. En mindre (opublicerad) sådan har dock givit ett positivt intryck.

² Statsvetenskaplig Tidskrift 1919, sid. 181.

ståendet att de icke tillhöra en på geografiens grund baserad geopolitik. Visserligen är det uppenbart, att även på de områden, dessa namn beteckna, starka verkningar kunna spåras från krafter, som redovisas av den geografiska vetenskapen; med andra ord att klart kausala förbindelser ofta kunna påvisas mellan geografiska faktorer och sociala eller statspolitiska företeelser. Men sambandet är vanligen mycket mindre direkt än när det gäller de områden, som här ovan behandlats. I varje fall är det tydligt, att »socio-politiken» och »kratopolitiken» i Kjelléns mening äro så starkt politiskt eller ännu tydligare uttryckt, så föga geografiskt betonade, att de falla utanför denna undersökning.

Däremot torde den ge vid handen, att Kjelléns geopolitik (i inskränkt mening) helt och hållet, hans demopolitik i allt väsentligt och hans ekopolitik till den avgjort större delen tillsammans utgöra en *geopolitik i vidsträcktare mening*, som t. o. m. bättre förtjänar sitt namn än geopolitiken såsom blott en gren av fem i *Politikens system*. Som senare skall visas motsvarar geopolitik i denna bemärkelse vad man (med hänsyn till det faktiska språkbruket) menar med geopolitik i det land, där denna vetenskap bedrivs. Geopolitiken behandlar samma stoff som den politiska geografin; tar man detta begrepp i mycket inskränkt mening blir formuleringen: som politisk geografi jämte Völkerkunde jämte ekonomisk geografi. Eller ur en annan synpunkt betraktat: den bygger helt på dessa vetenskaper.

(Forts.)

*Bilaga.*POLITIKENS SYSTEM
enligt Kjellén.

- I. Riket: Geopolitik.
  1. Riksläget: topopolitik.
  2. Riksgestalten: morfopolitik.
  3. Riksgebitet: fysipolitik.
- II. Rikshushållet: Ekopolitik.
  1. Hushållssfären: emporopolitik.
  2. Självhushållet: autarkipolitik.
  3. Hushållslivet: ekonomipolitik.
- III. Statfolket: Demopolitik.
  1. Folkslaget: etnopolitik.
  2. Folkstocken: plethopolitik.
  3. Folksjälen: psykopolitik.
- IV. Folksamhället: Sociopolitik.
  1. Samhällsformen: fylopolitik.
  2. Samhällslivet: biopolitik.
- V. Statsregementet: Kratopolitik.
  1. Statsformen: nomopolitik.
  2. Statslivet: praxipolitik.
  3. Statsmakten: arkopolitik.

Schema för underindelningen.

1. Miljö.
2. Form.
3. Innehåll.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Montesquieu Nyårsnatten 1936 meddelade den estniska statsäldsten i Estland. Konstantin Päts sitt folk i radio riktlinjerna för den politik, som han hade för avsikt att följa under det nya året. Stämningen ute i bygderna var ganska upphetsad med anledning av A. Sirks, ledaren för »frihetskrigarrörelsen», revoltförsök under julkånaden. Detta hade misslyckats och därmed landet räddats från ett inbördeskrig. Men Päts, vilken följde ett program, som han av alla tecken att döma i sina huvuddrag haft färdigt redan då han i mars 1934 första gången med kraft grep in mot Sirk och hans uppfanatiserade fascistiskaror, beslöt sig för att lyfta på slöjan, vilken inför allmänheten dolde hans närmaste avsikter. Han gav i detta tal liksom fallet varit på hösten 1935 en snabbskiss av sina intentioner beträffande den nya författningen och förkunnade samtidigt, att tiden nu vore mogen för handling. Redan i februari skulle folket få uttala sig om, huruvida det ville gå med på att inkalla en nationalförsamling, bestående av två kamrar, vilkens huvuduppgift skulle vara att utarbeta en ny författning.

Då den tidigare statsäldsten och utrikesministern Ants Piip, nu professor i internationell rätt vid universitetet i Dorpat, i juni 1935 höll ett föredrag över ämnet Estlands väg till en ny författning inför Tyska sällskapet för osteuropeiska studier i Berlin, hävdade han med skärpa, att »Estland i verkligheten liksom också formellt förblivit en demokratisk stat, som söker finna en kompromiss mellan en stark verkställande makt och de rättigheter, som utövas av det av folket valda parlamentet».¹ Härtill anmärkte, förmåler pressreferatet av den senare diskussionen, förre tyske riksutrikesministern J. Curtius, att han väl kunde godtaga Piips förklaring, att det nuvarande systemet i Estland ej vore av autoritär prägel men endast som en formell deklaration. Med maktens koncentration i statspresidentens och ministerpresidentens händer förelåg dock ett faktum, som stred mot den demokratiska tolkning av författningsbestämmelserna, som Piip frejdigt försökt sig på i sitt föredrag. Som överallt i Europa, sade Curtius, leder också här utvecklingen här mot makt- och ansvarskoncentration och bort från splittring av dessa två begrepp.

Som ofta har man anledning säga: bägge hade rätt. Curtius hade rätt i sitt påpekande av, att Estlands författningsförhållanden från den 16 okt. 1933 och ännu mera från den 12 mars 1934 iklätt sig former, som ganska litet ha med demokrati att skaffa, ävenså, måhända, i sitt allmänna bedömande av tidsläget. Men Piip hade

¹ A. Piip, Estlands Weg zur neuen Verfassung, Tartu 1936, sid. 22 f.

i viss mån också rätt, då han hävdade, att den dåvarande regimen i Estland verkligen bars upp av en allvarlig vilja att åter, och det så snart som möjligt, söka konstitutionellt markerad anknytning med ett folk i val. Omständigheterna i samband med Sirkrörelsens uppträdande samt den extrema demokratiens i 1920 års gestaltning otympliga sätt att fungera hade framtvingat ett diktaturliknande system men detta skulle ersättas av ett nytt, vilket komme att kännetecknas av maktbalans mellan statslivets poler, om och även nu med försteg för den exekutiva myndigheten. Det väsentliga bleve, att folkets beskattningsmakt återställdes och att detta alltså åter erhöle medbestämmanderätt vid gestaltandet av rikets framtida öden.

Det är utan vidare klart, att den demokrati, som Piip hade i tankarna vid detta tillfälle, ej var den i gängse former parlamentariska. Det är tydligen mera en anda i överensstämmelse med den, som bar upp 1809 års Regeringsform i Sverige, vilken präglade hans tal. Maktbalansen, Montesquieus gamla kungstanke, är i övrigt ett ord, som man ständigt mött i den estniska diskussionen under de sista åren. Detta förhållande är av ett mycket stort intresse. Många äro de, som anse att intet i vår tid vore mera ändamålsenligt för statsmännen än att gripa till läsningen av de världskloka formuleringarna i De l'esprit des lois.

Päts hade i sitt nyårstal 1936 meddelat, att folkomröstning om nationalförsamlingens inkallande skulle äga rum i februari. Så skedde också, och tre fjärdedelar av de röstande uttalade sitt bifall till förslaget. Den sålunda i princip godtagna planen hade upptagit förslag om en nationalförsamling, bestående av två kamrar. Första kammaren bestod av 80 av folket valda representanter, kvinnor eller män. Andra kammaren räknade 40 representanter för yrkesorganisationerna, självförvaltningen, domstolarna, universiteten, de nationella minoriteterna, riddarna av frihetskorset (en krigsdekoration för tapperhet) samt tio av statsäldsten utsedda ledamöter.

Första kammaren, den »folkvalda», erhöil sin sammansättning genom val i december 1936. Hela landet indelades i 80 valkretsar, som var och en valde en representant. Personvalsprincipen tillämpades därmed för första gången i Estland. Resultatet säges ha blivit, att kvaliteten av de valda på ett ovedersägligt sätt stegrats i jämförelse med de tidigare församlingar, vilka utsetts efter proportionell valmetod.

I slutet av januari 1937 voro också medlemmarna i den Andra kammaren — i viss mån vår Första kammars motsvarighet — utsedda. Nationalförsamlingen trädde därefter samman i Reval i februari. Dess uppgift var alltså nu att giva landet en slutgiltig och demokratisk författning. Det författningsförslag, som Päts med god psykologisk blick dagen före självständighetsdagen, den 24 febr., framlade inför nationalförsamlingen, erkände i princip, att makten utgår från folket. Detta väljer statspresidenten för en tid av sex år. Rösträtten tillerkännes alla medborgare från 23 levnadsåret. De

bägge kamrarna, av vilka Första kammaren kallas *lantdagen* och Andra kammaren *statskammaren*, äga rätt att vid presidentvalet uppställa var sin kandidat. En tredje kandidat uppställas av en representativ församling, vald av representationen för den kommunala självförvaltningen, varvid den förra består av 80 representanter för landsbygden och 40 för städernas självförvaltning. Vid presidentens sida fungerar en justitiekansler med uppgift att kontrollera lagarnas efterlevnad vid beslut av statens myndigheter. Det tidigare folkomröstningsinstitutet är bibehållet. Regeringens medlemmar utses av presidenten. Lantdagen kan uttala sitt misstroende mot regeringen eller enskilda dess medlemmar. Om presidenten inom tre dagar efter misstroendets uttalande ej avskedat regeringen eller förklarat lantdagen upplöst, går ärendet till statskammaren, vilken äger att fälla utslaget. Presidenten har rätt att på vissa uppräknade områden mellan representationens sessioner utfärda dekret. Dessa dekret skola föreläggas nationalförsamlingen, vilken äger att godtaga dem, att ändra dem eller att förklara dem ogiltiga. På dekretvägen kunna dock ej lagarna om folkomröstningen, om valet av president eller valet av nationalförsamling förändras eller sättas ur kraft, ej heller nationalförsamlingens arbetsordning, lagen om arvodet för presidenten och medlem av nationalförsamlingen samt lagen om statskontrollen. Lagstiftningsinitiativet tillhör regeringen, om vars aktioner presidenten skall hållas underrättad, samt minst en fjärdedel av lantdagens ledamöter. Regeringen har likväl med presidentens vetskap uteslutande initiativ angående statens utgifter och inkomster samt då det gäller statens väpnade makt. Kamrarna har i övrigt rätt att godkänna lagarna och budgeten, att stadfästa fördrag o. s. v. Möjlighet till självhävdelse är alltså å ena sidan icke utesluten men presidentens och presidentregeringens predominans är å andra sidan starkt markerad. Det för Estland nya justitiekanslerämbetet, närmast övertaget från Finland, är för oss av intresse, enär det kan sägas stamma från svensk förebild. Det torde, rätt handhaft, kunna utvecklas till en garanti för rättssäkerheten.

I höst kan man vänta, att den nya författningen träder i kraft. Estland skulle då ha undvikit både Sirks fascistiskt inredda Scylla och den stora oredans »parlamentariska» Charybdis. Estlands exempel skulle, som man i Estlands press framställt saken, visa, hur man till *demokratiens värn* under vissa omständigheter måste gripa till de yttersta åtgärder. En doktrinär skall förvisso rycka på axlarna åt ett dylikt betraktelsesätt men i detta fall är något mycket väsentligt att anteckna: *viljan* att avlägga de attribut för »maktkoncentration», som Curtius talade om, att dela makten, icke att äga den helt på en hand. Det är mitt intryck, att man i Estland under dessa upprörda år handlat, som man gjort, för att undslippa något värre. Ett dylikt bedömande synes mig stå i överensstämmelse med det estniska folkets historiska erfarenheter, vilka omfatta såväl tsardömet's maktfullkomliga regim som även en ytterlighet av motsatt slag. Det

patos, Päts är mäktig, har räknat med dylika betraktelsesätt. De lysa fram ur hans tal och skrifter under dessa år.

Som jag redan tidigare haft tillfälle att påpeka,¹ har under de senaste åren i Estland liksom även i de andra baltiska republikerna, Lettland och Litauen, diskussionen och även det praktiska arbetet i övrigt sysselsatt sig med organiserandet av »yrkeskamrar». Dessa avses, som av det även här sagda framgår, att i den nya författningen spela en betydande roll. I Estland nalkas nu detta arbete sitt slut. Hela folket står organiserat i sina yrken. Dylika sammanslutningar finnas redan för husägare, fiskare, arbetare, småbrukare och lantarbetare, mejerister, ingenjörer, farmaceuter, läkare, veterinärer, lärare och hantverkare. Tidigare funnos en handels- och industrikammare samt en motsvarande organisation för lantbruket. Man har också bildat en sammanslutning med liknande funktion och syften för — husmödrarna, den första i sitt slag i världen. Regeringen påbjöd dess bildande 1935 och den blev högtidligen öppnad i maj 1936.

Denna »husmoderskammare» handlägger frågor om barnuppföstran, näringsspörsmål, beklädning och hygien samt hemkultur i vidaste mening. Den kan anordna kurser och tävlingar, inrätta skolor och reglera handeln på salutorgen m. m. Den är befogad att med sina representanter deltaga i statens och de självförvaltande myndigheternas och institutionernas organ. Den har »remissrätt» beträffande lagar och förordningar, som ingripa på alla de här nämnda områdena. Genom radion anordnar den varje vecka föredrag i huslig ekonomi m. m. Kammaren består av 50 ledamöter, därav 34 från landsbygden och 16 från städerna. Valet sker genom två kvinnoorganisationer, Estniska kvinnoförbundet för städerna samt Landsbygdskvinnornas Centralförbund. Dessutom väljas utanför organisationernas led tio specialister. Valet gäller för fem år (inom den nu fungerande kammaren för två år). Fru Linda Eenpalu (-Einbund), maka till ministerpresidenten K. Eenpalu (-Einbund), är dess president och organisationen omfattas med stor hänförelse av dem, den berör. Fru Eenpalu tillhör även nationalförsamlingen.

Den ekonomiska utvecklingen i Estland har i övrigt kännetecknats av synnerligen gynnsamma konjunkturer, en reflex av motsvarande företeelser på andra håll, en företeelse, som tillåtit de mest olikartade politiska »system» och meningsriktningar att »triumfera». I vad mån uppsvinget i Estland är att tillskriva regimen eller konjunkturen är svårt att säga. Faktum är emellertid, att inkomsten av lantbruksexporten i Estland stegrats från 20,6 milj. ekr. 1933 till 43,4 milj. ekr. 1936 (1935: 39,7; 1934: 26,7). Dessa siffror mäla om trivsel ute i bygderna. Över 60 % av Estlands befolkning har sin utkomst på lantbruket och den vidare sysselsättning, dess arbete medför. Detta förhållande säger mera än volymer. Även i Est-

¹ Politiskt bokslut i Balticum, Statsvetenskaplig Tidskrift, 1936, n:r 1, sid. 71.

land hava politik och smörpris sitt intima samband. Ingen torde dock kunna frånkänna Konstantin Päts, *pater patriæ*, hans stora del i den lyckligt genomförda saneringsaktionen under dessa år.

Päts är nu gammal vorden och hans väg, som gått både genom tsarens fängelser och landsflyktens ödslighet upp till det fria Estlands högsta äreställen, lider mot sitt slut. Det är möjligt, att han anser sitt värv väl ryktat, då han nu lägger grunden för ett nytt Estland, mera behärskat, mera erfaret i sin livsstil än det var under de första åren av sin tillvaro. Han är den gamle läkaren, som trädde till sjuklägret, då feberkurvan gick i höjden. Han har nu gjort ett försök att få jämvikt i spelet, att få en »séparation des pouvoirs» genomförd. Lyckas han däri, och lyckas Estlands folk att leva efter receptet, kan han med ro emotse sin hädanfärd, en grånad, knotig patriark och patriot, som bör ha åtskilligt av intresse att diskutera med baron de la Brède et de Montesquieu i statsvetenskapens tionde himmel.

Erik Arrhén.

De arabiska politiska partierna i Palestina.¹ Palestinas arabiska politiska partier, vilkas aktivism sedan ett år tillbaka livligt uppmärksamats av den offentliga opinionen i hela världen, ha i sin ideologi påverkats av tre stora arabiska rörelser. Dessa äro: den panislamitiska rörelsen, som satt till sitt mål att förena alla islams folk; den panarabiska rörelsen, som söker samla alla arabisktalande folk till en enhet, slutligen den egentliga arabiska nationaliströrelsen, som med hänsyn till rasen vill förena alla arabiska folk och stammar. »Frihet», »självbestämmanderätt», »oavhängighet» och »suveränitet» äro dessa rörelsens grundfordringar. Deras program förutsätta olika statsformer, om vilkas utseende araberna själva ännu inte äro ense. Man saknar inte ens djärva romantiska planer om ett arabiskt världsherradöme. Bortsett från de panarabiska och panislamitiska programförslagen, som för närvarande endast ha mer eller mindre akademiskt intresse, har den nationalistiska arabiska rörelsen under de sista två decennierna kunnat inregistrera betydande framgångar. Irak, Egypten och Syrien — för att begränsa oss till främre Örienten — utgöra åskådliga bevis härpå.

Palestinas arabiska politiska partiers fordringar ligga, som redan antytts, inom ramen av de nämnda tre strömningarna. Utslagsgivande för nästan samtliga partier äro emellertid inhemska palestinska problem.

Såväl till sin organisatoriska byggnad som i sin taktik skilja sig de arabiska partierna betydligt från de politiska partierna i de moderna europeiska staterna. De representera i regel endast små

¹ Författaren till nedanstående översikt har på grundval av material, samlat under en studieresa till främre Orientens länder ytterligare behandlat den arabiska och judiska politiska rörelsen i ett par tidskriftsartiklar: »Uppror i Palestina» i »Finsk Tidskrift», juli—augusti 1936. Helsingfors; och »Histadruth» i »Fackföreningsrörelsen» Nr 31. 1936. Stockholm.

sammanslutningar, där någon inflytelserik patriarkalisk familj står för ledningen. Partiernas sociala grundval är försvinnande liten. De kroppsarbetande klasserna, d. v. s. fellaherna och arbetarna i städerna, utgöra ett undantag bland partierna. Något egentligt arabiskt arbetarparti finns det inte i Palestina. De arabiska folkmassorna stå dock i stor utsträckning under inflytande av de borgerliga nationalistiska partierna, för att använda europeisk terminologi. Anmärkningsvärt är att böndernas och arbetarnas politiska inflytande i stor utsträckning utövas genom de religiösa institutionerna. Det är en ganska vanlig företeelse, att bönehuset förvandlas till ett politiskt auditorium. Från moskéns predikstol tar scheiken ställning till de aktuella frågorna, och hans ord finner lätt gehör hos församlingen.

För att vår skildring av de arabiska politiska partierna skall lättare förstås anföras här några uppgifter om Palestinas befolkning och statsformen. Landets hela areal uppgår till 26,000 kvkm. eller 2,600,000 hektar. Därav är 11,023 kvkm. odlingsbar mark. Av araberna utnyttjat område utgör cirka 5,540 kvkm. och av judarna cirka 1,200 kvkm.; 4,260 kvkm. är ännu ej koloniserat område. Palestinas befolkning uppgick enligt officiella uppgifter vid 1936 års slut till 1,300,000. Däri äro icke de brittiska trupperna och nomaderna medräknade. Efter nationalitet och trosbekännelse indelas befolkningen i följande grupper: 796,175 mohammedaner, 384,085 judar, 108,513 kristna och 11,378 som tillhöra annan trosbekännelse. Vid 1931 års slut voro siffrorna för resp. grupper följande: 759,712; 174,610; 91,398; 10,101. Städernas befolkning uppgick vid 1935 års början till 535,000 personer eller 42,8 procent och landsbygdsbefolkningen vid samma tidpunkt till 715,000 eller 57,2 procent. — Palestina är ett mandatland. Enligt artikel 22 i Nationernas förbunds pakt är England befullmäktigat att styra Palestina.

I spetsen för landets regering står en högste kommissarie (High Commissioner), som utnämnes av engelske kungen. Vid hans sida står en förste sekreterare som rådgivare. Dessa bilda tillsammans med kommissariens juridiska rådgivare ett högsta rådgivande organ (Executive Council). I Palestinas författning förutses inrättandet av en rådgivande församling med representanter för befolkningen. Någon folkrepresentation har dock inte ännu blivit sammankallad.

*

Låt oss börja med det *Palestinska Arabpartiet*. Officiellt står i spetsen för detta parti Dschemal al Hussein; hans ställföreträdare är en *kristen* vid namn Alfred Rock. Dess egentlige ledare är muftin av Jerusalem, Hadj Emin al Hussein. Enligt partiets egen uppgift skall det understödjas av 70 procent av landets araber. De andra arabiska partierna anse emellertid denna siffra väl högt tilltagen. Under alla omständigheter kan det anses fastslaget, att Mufti-partiet är det starkaste arabiska partiet i Palestina. På den allra senaste

tiden har partiet försökt antaga en demokratisk prägel. Det organiserar lokalavdelningar efter mönster från de europeiska politiska organisationerna, håller kongresser, pålägger medlemsavgifter o. s. v. För närvarande undergår partiet en förändring i fascistisk riktning genom bildandet av »hjaltebataljoner» med de tyska S. A. som förebild. Av viktigare organisatoriska åtgärder som partiet vidtagit under den senaste tiden är dess närmande till de kristna.

Det torde vara av intresse att säga några ord om muftins personlighet och om den roll han spelar i Palestina. Han upphöjdes för cirka femton år sedan, då han var blott tjugoåtta år gammal, av mandatregeringen till hög rang och värdighet, men mot den förpliktelsen att inte underminera den brittiska auktoriteten i landet. För att han emellertid skulle kunna upprätthålla sitt anseende bland araberna gav man honom fria händer att utöva kritik mot zionismen. En sådan överenskommelse träffades på sin tid mellan den dåvarande High Commissioner Sir Herbert Samuel och Hadj Emin al Husseini. Muftin har förstått att vinna stort inflytande inom muselmanska kretsar såväl i Palestina som i andra länder. För närvarande kan han anses som Palestinas okrönte härskare i alla frågor som röra den religiösa självstyrelsen. Det »Palestinska Arabpartiets» styrka vilar på det högsta muselmanska rådets vidlyftiga organisation. Muftin själv är president i detta råd. Denna högsta muselmanska myndighet handlägger samtliga religiösa angelägenheter, särskilt juridiska frågor av denna art, skolväsende, barnhus, arvsfrågor o. s. v. Genom denna organisation förfogar Mufti-partiet över en väldig andlig och materiell makt. Partiet företräder å ena sidan de panislamitiska och panarabiska rörelserna; å andra sidan bedriver det en aktiv politik, som syftar till arabisk självständighet i Palestina. Kanske äro de panislamitiska frigörelseplanerna blott taktiska medel för att utöva tryck på England, och för att vinna ungdomens anslutning till partiet! Det tycks nästan som om så skulle vara fallet.

Gentemot zionismen intar Mufti-partiet en klart negativ inställning. En av huvudpunkterna på dess program lyder: kamp mot den judiska invandringen. Partiet vägrar att godkänna Balfour-deklarationen och mandatet, i den mån som detta avser att förverkliga deklarationen. Partiet riktar därvid sina vapen uteslutande mot den zionistiska rörelsen utan att vilja upptaga kampen mot den engelska politiken. Här föreligger en tydlig motsägelse. Den kan blott förklaras så, att partiet vill upprätthålla goda förbindelser med mandatärmakten, då detta är förbundet med stora materiella fördelar.

Till frågan om inkallandet av en lägstiftande församling, intar Mufti-partiet en tvetydig hållning. Uppenbarligen har det intet intresse av ett parlament, då detta skulle inskränka inflytandet för det »Översta muselmanska rådet», där, som förut nämnts, muftin är president.

På andra plats ifråga om politisk och organisatorisk styrka kommer *Partiet för det nationella försvaret*. Detta parti har till ledare

den förutvarande borgmästaren i Jerusalem Ragheb a Naschaschibi. Partiet inskränker sin verksamhet till Palestina utan att sysselsätta sig med panarabiska frågor. Det består huvudsakligen av godsägare och personer ur välsituerade kretsar. Betecknande för partiet är att dess kristna medlemmar ha ett jämförelsevis stort inflytande på partiets verksamhet. Partiets program och i synnerhet dess taktik kännetecknas av ultranationalism. I det stora hela står Naschaschibi-partiet på de »faktiska förhållandenas grund». Det erkänner den engelska makten i Palestina och är höjt att kompromissa med den. Det bekämpar dock den engelska zionistiska politiken, i den mån denna avser att upprätta ett judiskt nationalhem. Utan förbehåll fördrar partiet tillsättandet av en lagstiftande församling.

*

Under de sista två åren ha några nya arabiska partier uppstått i Palestina. Bland dem kan främst nämnas *Reformpartiet*, som har till ledare den nuvarande borgmästaren i Jerusalem doktor Khaldi. I den mån man av ledarens uttalanden kan bilda sig ett omdöme om detta parti, eftersträvar det ett närmande mellan araber, judar och engelsmän. Bland annat får man anse att förslaget om att uppdelade Palestina i judiska och arabiska områden har kommit även från detta partis tongivande medlemmar. Officiellt har dock partiet inte tagit ställning till denna fråga. I ett samtal, som förf. av dessa rader hade med dr Khaldi, förklarade denne, att principiellt hade han ingenting att invända mot den judiska immigrationen; men blott då det gäller en »kulturell och kapitalkraftig immigration». På så sätt, menade han, kunde man göra ett undantag för den tyska immigrationen. Partiets medlemsantal är inte stort, då det förnämligast understödes av en enda släkt, den stora Khaldi-släkten. Genom dr Khaldis ställning som borgmästare har det emellertid lyckats förskaffa sig ett icke ringa inflytande.

Under år 1935 bildades ett parti med namnet *Det nationella blocket*. Ledare för detta lilla parti är advokaten Abd A. Latif A. Selach. Dess program uppstår panarabiska och nationellt-palestinska punkter. Dess extrema nationalism gränsar till chauvinism. Med starkt eftertryck fordrar »Det nationella blocket» inställandet av den judiska immigrationen och förbud på att avyttra jord till judar. Till frågan om inkallandet av ett lagstiftande råd intar det en positiv ståndpunkt.

Till skillnad från de förut nämnda partierna är *Istikal-partiet* (»Oavhängighets-partiet») ett klart panarabiskt parti. Kampen för Palestinas oavhängighet intar i dess program en underordnad ställning, nämligen blott som en etapp på vägen till ett arabiskt statsförbund och vidare ett arabiskt imperium. Partiet propagerar samtidigt kamp mot England och zionismen. I synnerhet är det engelska väldet förhatligt såsom det onda upphovet till den judiska kolonisationen. Dess taktik är: *non-obidience* och *non-cooperation* gentemot

mandatförvaltningen. (Vägran att betala skatt, boykott av de officiella institutionerna o. s. v.) I sin nationella inställning har Istikalpartiet mycket gemensamt med fascismen och nationalsocialismen. Samtidigt bedriver dess s. k. »vänstra flygel» ett intimt samarbete med kommunisterna. Detta låter sig mycket väl göra både för Istikalpartiet och för bolsjevikerna, då båda på samma sätt bekämpa den engelska imperialismen och zionismen och likaså använda samma kampmetoder.

*

Ett starkt inflytande på de arabiska partiernas utseende och handlingskraft har under de senaste åren utövats av ungdomsrörelsen. Ungdomen får i de muselmanska skolorna en extrem nationalistisk uppfostran, och i samma anda verka även Istikalpartiets *Förbund för oavhängiga muselmanska scouter*, Muftipartiets s. k. »hjaltebataljoner», de muselmanska sportklubbarna och föreningarna för muselmansk ungdom. Men även i de statliga skolorna erhåller ungdomen en extremt nationalistisk uppfostran. Ungdomsorganisationerna antaga medlemmar vilkas ålder ej överstiger 30 år. Man uppskattar deras antal till flera tusen. Deras överdrivna nationalism har under orosåren haft ett mycket skadligt inflytande. Det är en offentlig hemlighet, att dessa ungdomar i stor utsträckning var den pådrivande kraften i de blodiga excesserna mot judar och engelsmän.

Som tidigare framhållits finns det i Palestina ingen arabisk arbetarrörelse. Endast järnvägs- och posttjänstemän äro organiserade i fackföreningar. Dessa organisationer samarbeta med *Histadruth* (den judiska arbetarrörelsens huvudorganisation). Sedan i mars 1937 utger »Histadruth» en arabisk tidskrift »Haqiqat Al-Amr» (»Sanningen om tingen»), som bl. a. gjort till sin uppgift att meddela de arabiska arbetarna upplysning för att på så sätt utbreda den moderna arbetarrörelsen.

För cirka två år sedan försökte de arabiska partierna att bilda en koalition, som skulle ha till uppgift att genomföra deras gemensamma fordringar. Genom meningsskiljaktigheter blev denna allians av kort varaktighet. Med anledning av det sista upproret (april—september år 1936) ha de arabiska ledarna sammanslutit sig i ett råd, översta arabiska rådet, med uppgift att leda och koordinera den politiska rörelsen. Såsom gemensam plattform för detta ännu verk samma råd gälla följande punkter: inställandet av den judiska immigrationen, förbud mot att sälja mark till judar, bildandet av en nationell arabisk regering och upphävandet av Balfourdeklarationen. Som man av detta kan se dominerar bland de arabiska partiernas fordringar den negativa beståndsdel: bekämpandet av den judiska kolonisationen. Som mål av positiv karaktär kan man endast räkna den allmänna punkten om sammankallandet av en nationalförsamling och bildandet av en nationell regering. Utan tvivel äro de poli-

tiska målen för de arabiska partiernas strävanden i hög grad bestämnda av den ängslan som man hyser för att förlora den nuvarande majoritetsställningen och komma i minoritet. Ängestkänslan är emellertid ingen god rådgivare.

Vad beträffar den arabiska pressen som faktor i den allmänna opinionen så utkomma i Palestina fyra dagliga tidningar med en sammanlagd upplaga av 12 å 13,000 exemplar. Dessutom finns det sju smärre publikationer, vilkas upplaga inskränker sig till ett par hundra exemplar.

Paul Olberg.

Tidskriftsöversikt.

AV BROR GÖSTA CEDERSTRÖM.

Nya Argus. Hfors. 1937. No 11 (1 juni). *H[ornborg], E.*, Svenska folkpartiet, s. 141—43.

Nytt juridiskt arkiv. Sthm. 1937. Avd. 2. H. 1. Vissa lagstiftningsåtgärder emot statsfientlig verksamhet, s. 34—83.

Fackföreningsrörelsen. Sthm. 1937. No 27 (9/7). *Hartig, V.*, Egenheter hos fransk fackföreningsrörelse, s. 13—17.

Tiden. Tidskrift för socialistisk kritik och politik. Sthm. 1937. No 5 (maj). Val i Japan, s. 264—66. No 6 (juni). Valet i Holland, s. 316—19.

Landskommunernas tidskrift. Sthm. 1937. No 5 (maj). Vår nuvarande kommunalorganisation 75 år gammal, s. 196—98. — Kommunala riksdagsfrågor. 4. S. 199—203.

Nordisk tidskrift. Sthm. 1937. H. 4. *Erich, R.*, Nytt liv i gammal grundlag. Ett tjugoårsminne, s. 295—303.

Svenska stadsförbundets tidskrift. Sthm. 1937. H. 5 (juni). *Humble, S.*, Riksdagen år 1937 ur stadskommunal synpunkt, s. 240—47.

Svensk tidskrift. Sthm. 1937. H. 5. Hotet mot svenskheten, s. 313—18. — *Hornborg, E.*, Språkfrågan vid Finlands statsuniversitet. En historisk översikt, s. 319—26. — *Löwegren, G.*, Léon Blum. Försök till en karaktäristik, s. 327—33. — Riksdagens nyckfulla voteringsordning, s. 366—68. — Old good Baldwin, s. 382—86. H. 6. Efter 1937 års riksdag, s. 387—95. — *Thermænius, E.*, Den tredje statsmakten — propagandan, s. 396—410. — Statsministerstyrelse eller departementschefstyrelse, s. 442—45.

Gads danske Magasin. Khvn. 1937. Maj/Juni. *Karstensen, A.*, Förste Rigsdagsamling med fri Bané for Regeringspartierne, s. 321—28.

Dansk Udsyn. Askov. 1937. H. 3. *Bodelsen, C. A.*, Den nye indiske Forfatning, s. 163—76.

Ökonomi og Politik. Khvn. 1937. No 1 (Jan./Marts). *Jacoby, H.*, Fagforeningsbevægelsen i U. S. A., s. 35—50.

Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfundsspørsmål. Oslo. 1937. H. 6. *Bull, E.*, Imperialisme og uafhængighedskamp i India, s. 389—98.

International Affairs. Lond. Vol. 16 (1937). No 3 (May/June). *Barker, E.*, The conflict of ideologies, s. 341—60. No 4 (July/Aug.). *Auboin, R.*, The Blum experiment, s. 499—517.

The fortnightly. Lond. 1937. June. *Elliott, W. Y.*, Lion and unicorn today [British Empire], s. 641—49. — *Winter, E. K.*, Labour in Austria, s. 701—09. — *Fifoot, C. H. S.*, Blackstone — outside the Commentaries, s. 716—23. July. *Brogan, D. W.*, Perplexities of the American politician, s. 25—34.

Contemporary Japan. A review of Japanese affairs. Tokyo. Vol. 6 (1937/38). No 1 (June). *Ogata, T.*, Whither the political parties? s. 9—17. — *Machida, S.*, The new foreign minister, s. 37—42.

The journal of modern history. Chicago. Vol. 9 (1937). H. 2 (June). *McIlwain, C. H.*, The House of Commons in 1621 [rec. av Commons debates 1621. 1—7 New Haven 1935.], s. 206—14.

The nineteenth century and after. Lond. 1937. No 725 (July). *Scanlon, J.*, The future of Labour, s. 11—32. — *Lémery, H.*, French conservative opinion and England, s. 45—50. — *Lacey, P.*, Deadlock in India, s. 100—14.

Politica. Lond. Vol. 2 (1936/37). No 7 (March). *Schuster, C.*, Problems of legal administration 1, s. 239—58. — *East, W. G.*, The nature of political geography, s. 259—86. — *Jennings, W. I.*, The abdication of king Edward VIII, s. 287—311. No 8 (June). *Schuster, C.*, Problems of legal administration 2, s. 337—55. — *Kennedy, W. P. M.*, The constitution of Canada, s. 256—63. — *Oakeshott, M.*, Dr. Leo Strauss on Hobbes, s. 364—79.

The political quarterly. Lond. Vol. 8 (1937). No 3 (July/Sept.). *Coatman, J.*, The Imperial conference, s. 311—25. — *Zvavitch, I.*, A soviet view of the British empire, s. 326—36. — *Vaucher, P.*, Present tendencies of trade unionism in France, s. 392—402. — *Maynard, J.*, Light on the Trotskyist trials, s. 403—16. — *Richardson, J. H.*, The work of the international labour organisation, s. 417—29. — *Martin, K.*, Public opinion and the coronation, s. 434—42.

The contemporary review. Lond. 1937. No 858 (June). *Young, A. Morgan*, Oriental fascisme, s. 675—82. No 859 (July). *Mander, G.*, The new government, s. 1—10. — *Ratcliffe, S. K.*, The changing American South, s. 30—38.

English historical review. Lond. Vol. 52 (1937). No 206 (April). *Richardson, H. G.*, & *Dayles, G.*, The clergy in the Easter Parliament, 1285, s. 220—34. — *Pickersgill, J. W.*, The French plébiscite of 1870 and the catholics, s. 244—66.

Social research. An international quarterly of political and social science. New York. Vol. 4 (1937). No 2 (May). *Brecht, A.*, The new Russian constitution,

s. 157—90. — *Humphreys, J. H.*, On »proportional representation and the breakdown of German democracy». *Hermens, F. A.*, Rejoinder. S. 225—48.

Annales d'histoire économique et sociale. Paris. 1937. No 45 (mai). L'aristocratie britannique: *Marshall, T. H.*, De nos jours, s. 236—55. — *Denholm-Young, N.*, En remontant le passé de l'aristocratie anglaise. Le moyen âge, s. 257—69.

L'esprit international. Paris. 1937. No 43 (juillet). *Laloire, M.*, Le conflit entre l'église catholique et le gouvernement national-socialiste, s. 340—59.

Études. Revue catholique d'intérêt général. Paris. 1937. No 10 (20 mai). *Saint-Chamant, J. de*, Le »trotzkysme» en France et en Espagne, Une nouvelle internationale, s. 433—52.

Informations constitutionnelles et parlementaires. Genève. No 12 (30 juin 1937). *Dantzig*. Loi du 5 mai 1937 prorogeant la loi destinée à remédier à la détresse du peuple et de l'état, s. 204—208. — *Irlande*. Loi du 2 juin 1937 sur le plébiscite relatif au projet de constitution de 1937, s. 208—14. — *Luxembourg*. Rejet par le peuple de la loi ayant pour objet la défense de l'ordre politique et social, s. 215. — *Suède*. Modifications à quelques articles de la constitution et des lois fondamentales suédoises (lois organiques sur le Riksdag, et la succession au trône, loi sur la presse), s. 215—21. — *Suisse*. Lois cantonales interdisant les organisations communistes, s. 221—24. — *Uruguay*. Projet de revision constitutionnelle (résumé), s. 224—25.

Journal des économistes. Paris. 1937. No 2 (mars/avril). *Pichot, O.*, Revue de l'Académie des sciences morales et politiques (du 16 janv. au 15 mars 1937), s. 169—76.

Le Mois. Paris. 1937. No 76 (10 mai). *Gast, R.*, L'expérience Blum à un carrefour. 1. Politique et syndicalisme, s. 15—22. — En Russie soviétique. Le Guépéou vaincu ou la liquidation de la révolution, s. 31—38. — En Belgique. L'échec de M. Degrelle et ses causes, s. 39—41. No 77 (10 juin). *Ionesco, C.*, Le cabinet Tataresco et la politique roumaine, s. 33—38.

Revue bleu politique et littéraire. Paris. 1937. No 11 (5 juin). *Prade, Y. G.*, Parmi tant d'écueils, s. 361—65. — *Maupas, J.*, Le national-socialisme et les allemands de l'étranger, s. 376—80.

Revue des deux mondes. Paris. 1937. 15 avril. *Hanotaux, G.*, Mon temps. M. de Freycinet. Mort de Gambetta, s. 774—800. 15 mai. *Hanotaux, G.*, Mon temps. Challemel-Lacour. Jules Ferry ou l'impopulaire, s. 334—70. 1^{er}er juin. *** La IV internationale, s. 523—41.

Revue de droit international et de législation comparée. Brux. T. 28 (1937). No 1. *Jenks, C. W.*, La compétence de l'Organisation internationale du travail. Examen de quatre avis consultatifs rendus par la Cour permanente de justice internationale, s. 156—83.

Revue économique internationale. Brux. 1937. Vol. 2. No 1 (avril). *Pollet, E.*, L'Empire britannique, s. 25—64. — *Bastide, Ch.*, Reflexions sur la monarchie anglaise, s. 93—116.

- Revue d'histoire moderne.** Paris. 1937. No 26 (janv./mars). *Schoeffer, H.*, L'élection d'Émile de Girardin député du Bas-Rhin, s. 36—56.
- Nouvelle revue de Hongrie.** Budapest. 1937. No 6 (juin). *Eckhardt, A.*, La mission républicaine de la France, s. 488—94.
- Revue de Paris.** 1937. No 10 (15 mai). *Reyraud, P.*, Redresser la France, s. 241—55. — *Thiébaud, M.*, En lisant M. Léon Blum, s. 310—58. No 11 (1:er juin). *Thiébaud, M.*, En lisant M. Léon Blum 2, s. 630—63. — *Leuwen, F.*, L'anniversaire du front populaire, s. 679—87. No 12 (15 juin). *Thiébaud, M.*, En lisant M. Léon Blum 3, s. 860—908. No 13 (1:er juillet). *** La chute du cabinet Léon Blum, s. 185—91.
- Revue politique et parlementaire.** Paris. 1937. No 510 (10 mai). *Compeyrot, J.*, Entre le rouge et le noir, s. 187—210. — *Garsou, J.*, La situation politique en Belgique, s. 311—23. No 511 (10 juin). *Milhaud, A.*, La réforme électorale, s. 379—88.
- Revue internationale des sciences administratives.** Brux. 1937. No 2 (avril/juin). *Vinck, É.*, & *Didesheim, R.*, Voyage à travers les institutions administratives des États-Unis, s. 204—50. — Enquête sur le recrutement et le perfectionnement des agents du cadre administratif supérieur, s. 251—80.
- Historisches Jahrbuch.** Köln. Bd 57 (1937). H. 1. *Hübinger, P. E.*, Fénelon als politischer Denker, s. 61—85.
- Ungarische Jahrbücher.** Berl., Lpz. Bd 16. H. 2/3 (Febr. 1937). *Szilagyi, L. v.*, Die Personalunion des Deutschen Reiches mit Ungarn in den Jahren 1410 bis 1439, s. 145—89.
- Jomsburg.** Völker und Staaten im Osten und Norden Europas. Vierteljahrschrift. Lpz. 1937. H. 1 (April). *Meder, W.*, Die Verfassungsentwicklung Estlands und Lettlands, s. 37—42.
- Nation und Staat.** Wien. Jahrg. 10 (1936/37). H. 9 (Juni). *Kundt, É.*, Entwicklungsgründe, Bedeutung und Inhaltsgrundsätze unserer Gesetze, s. 550—59. — *Hasselblatt, W.*, Die sudetendeutschen Gesetze und die Nationalitätenbewegung, s. 560—65. — *Hugelmann, K. G.*, Verbände öffentlichen Rechtes zum Schutze der Volkstumsrechte, s. 566—71. — *Swoboda, E.*, Die Verfassungsmässigkeit der von der sudetendeutschen Partei eingebrachten Gesetzentwürfe zur Regelung der nationalen Verhältnisse, s. 572—77. — Die sechs sudetendeutschen Gesetze vom 27. April, s. 578—92.
- Verwaltungsarchiv.** Zeitschrift für Verwaltungsrecht und Verwaltungsgerichtsbarkeit. Berl. Bd 42 (1937). H. 1. *Bossung, H.*, Gesetz und Verordnung: Ihr Verhältnis und seine Wandlung vom Konstitutionalismus bis zum Nationalsozialismus. T. 2. Das Verhältnis von Gesetz und Verordnung im Staatsrecht des Dritten Reiches, s. 1—40. — *Hilger, A.*, Das Verhältnis von Staat und Partei in der Gemeindeverfassung Sowjetrusslands und Italiens, s. 41—80. — *Brausse, H. B.*, Führung und Verwaltung, s. 80—98.
- Prager Rundschau.** Prag. 1937. H. 3. *Sobota, E.*, Das politische Programm des Präsidenten der Republik. Die Kundgebungen Dr. Edvard Beneš während seiner Präsidentschaft, s. 161—90.

Stimmen der Zeit. Katholische Monatschrift. Freiburg/Breisg. 1937. April. *Overymans, J.*, Katholischer Nationalismus in Flandern, s. 25—33. **Juni.** *Faulhaber, L.*, Zum Weltbild der deutschen Glaubensbewegung, s. 135—43.

Historische Zeitschrift. Münch. & Berl. Bd 156 (1937). H. 1 (24/4). *Beyerhaus, G.*, Die konservative Staatsidee im Frankreich und ihr Einfluss auf die Geschichtswissenschaft, s. 1—23. — *Scholz, R.*, Marsilius von Padua und die Genesis des modernen Staatsbewusstseins, s. 88—103.

Zeitschrift für Politik. Berl. Bd 27 (1937). H. 4 (April). *Stoye, J.*, Die staatsrechtliche und politische Verfassung des britischen Weltreiches seit dem Weltkrieg, s. 191—205. — *Stödtner, G.*, Weltanschauung und Programm der Mussert-Bewegung, s. 226—35. — *Braunias, K.*, Die neue Sowjetverfassung [Nachtrag], s. 245—47. **H. 5 (Mai).** *Lüdtke, F.*, Rasse, Recht, Raum, Reich. Das Werden des deutschen Volkes, s. 261—83. — *Ihlefeld, K.*, Die französische Hochschule der Politik. Ein Beitrag zur allgemeinen Auslese des Nachwuchses in Frankreich, s. 303—12. **H. 6 (Juni).** *Stoedtner, G.*, Weltanschauung und Kampf der »eisernen Garde« Rumäniens, s. 333—42. — *Björkman, W.*, Die neuesten Erfolge der arabischen Nationalbewegung, s. 350—66.

Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft. Stuttg. Bd 51 (1936/37). H. 3. *Anderssen, W.*, Verfassungsgeschichte von Kuwait, s. 248—81.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. Tüb. Bd 97 (1936/37). H. 3 (Mai). *Giese, G.*, Politische Pädagogik und Staatswissenschaft, s. 389—444. — *Becker, E.*, Die Rechtsstellung der deutschen Länder in der Gegenwart, s. 462—98. — *Huber, E. R.*, Staatsphilosophie. Bemerkungen zu einigen Schriften über die Geschichte der Staatsphilosophie, s. 549—58.

Zeitschrift für öffentliches Recht. Wien. Bd 17 (1937). H. 1 (März). *Merkel, A.*, Die Staatsbürgerpflichten nach katholischer Staatsauffassung, s. 1—36. — *Tatarin-Tarnheyden, E.*, Grundgedanken des neuen deutschen Staatsrechts unter vergleichender Berücksichtigung des nordischen Verfassungsrechts, s. 37—54. — *Körner, A.*, Gedanken zum Kollegialprinzip, s. 55—63. **H. 2 (April).** *Watter, F.*, Die ideellen Grundlagen der österreichischen Staatsreform von 1749, s. 195—205.

Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Berl., Lpz. Bd 7 (1937). No 1 (Febr.). *Bloch, J. D.*, Die politische Entwicklung der arabischen Staaten Vorderasiens, s. 67—95.

L I T T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

Deutsches Verwaltungsrecht, herausg. von HANS FRANK. München 1937.

Det intensiva nydaningsarbete, som på rättens olika områden framträder i nationalsocialismens Tyskland, gör sig icke minst gällande på förvaltningens område. Även inom förvaltningsrättsvetenskapen har detta förhållande avsatt spår. Under de senaste åren ha sålunda, förutom en mängd specialstudier, ett flertal sammanfattande arbeten sett dagens ljus. Att nämna äro sålunda Maunz, *Neue Grundlagen des Verwaltungsrechts* (1934), v. Köhler, *Grundlehren des Deutschen Verwaltungsrechts* (1936), Köttgen, *Deutsche Verwaltung* (1935), Meissner-Kaisenbergs, *Staats- und Verwaltungsrecht im Dritten Reich* (1935) och von Koellreutter, *Deutsches Verwaltungsrecht* (1936). Det senaste och otvivelaktigt intressantaste verket är emellertid det här anmälda. Det är ett samlingsverk med icke mindre än ett 25-tal medarbetare. För arbetets auktoritativa karaktär borrar utgivarens namn, riksmministern dr. Hans Frank, rikspartiledare och president i akademien för tysk rätt.

Uppgiften för arbetet säges vara att genom skapandet av de vetenskapliga grundvalarna för en nationalsocialistisk tysk förvaltningsrätt, avlösa och ersätta den borgerliga rättsstatens liberala förvaltningsrätt. Däremot framhålles att avsikten med arbetet ingalunda vore, att framlägga någon »officiell» uppfattning om de behandlade frågorna. Emellertid kan man efter genomläsande av verket knappast värja sig från den tanken, att detta dock de facto i hög grad på flera områden blivit förhållandet.

Förvaltningsrättens nyordnande i Tyskland är ännu icke på långt när avslutad ehuru otvivelaktigt grunddragen i den nya gestaltningen redan kunna skönjas. Likväl bygger det anmälda arbetet i stort sett på den vedertagna systematiken ehuru redan nu stora avvikelser betingas av de genomförda nyheterna — särskilt därav att det nationalsocialistiska partiet tillagts vidsträckta förvaltningsbefogenheter. Som ideal uppställes skapandet av en helt ny systematik, byggd på det nationalsocialistiska betraktelsesättet.

Med så många medarbetare på områden, gränsande till eller förbundna med varandra, vore det lätt att här och var uppvisa varierande uppfattningar. Detta synes emellertid knappast erbjuda något större intresse utan det, varpå här vikten skall läggas, är att söka ange några av de mera karakteristiska grundtankarna i den nya förvaltningen, grundtankar, vilka delvis i hög grad skilja sig från den tidigare förvaltningsvetenskapen.

En av nationalsocialismens oftast citerade grundsatser är att »Gemeinwohl geht vor Eigenwohl» och i en viss överensstämmelse

härmed står att den nya tyska förvaltningsrättsvetenskapen principiellt förkastar begreppet subjektiv offentlig rätt. Detta för de tidigare förvaltningsrättslärarna grundläggande begrepp är ju ett rättsligt uttryck för *motsatsen* mellan stat och individ. I enlighet med allmänna nationalsocialistiska tankegångar, som tvärtom vilja betona *gemenskapen*, vill man principiellt ej erkänna några de enskilda samhällsmedlemmarnas »isolerade rättssfärer». I stället betonas att den enskildes personlighet s. a. s. tillkommer honom som medlem (Glieder) i den förhandenvarande gemenskapen. Man betraktar icke den enskildes förhållande till samhället som ett antal isolerade rättigheter och skyldigheter, utan försöker i stället fatta den enskildes ställning i gemenskapen som ett sammanhängande helt, en enhet. I stället för att man tidigare diskuterade skyddet för och bevarandet av de subjektiva offentliga rättigheterna, ställes nu problemet om skyddet för och bevarandet av medlemsställningen (die Gliedstellung). Fortfarande användes visserligen ibland i lagstiftningen den gamla terminologien men det torde dock knappast kunna förnekas att den helt olika grundinställningen vid bedömandet av många rättsfrågor synes kunna få stor betydelse.

Vidare tilldrager sig bl. a. »Führer»-tankens utformande uppmärksamhet. Det betonas starkt att bl. a. övergången från den kollegiala formen till chefsformen inom många ämbetsgrenar *ej i. o. f. sig* betyder ett realiserande av »Führer»-tanken. Chefen för ett ämbetsverk är i regel endast »Leiter», han må ha aldrig så stor självständighet såväl i förhållande till underordnade ämbetsmän som ifråga om beslutanderätten. En äkta Führer är endast tänkbar tillsammans med sitt följe (»Gefolgschaft»), i förening med vilket han bildar en äkta gemenskap (»Gemeinschaft»). Detta särskiljande av å ena sidan Gefolgschaft, å andra sidan förvaltning såsom ämbetsmannasystem framhålles som en av hörnstenarna i den nya tyska förvaltningen. Emellertid synes det rec. som om de praktiska verkningarna av den nyssnämnda distinktionen vore ganska svåra att urskilja.

»Führer»-tanken spelar emellertid även för ämbetsmannarätten en stor roll, i det att ämbetsmannaställningen fattas som ett särskilt trohetsförhållande till statens högste representant. Därav följer en plikt till fullständig hängivenhet åt de av der Führer uppställda ämbetsuppgifterna. Der Führer och ämbetsmannaståndet fattas alltså som en äkta gemenskap. Därför måste ämbetsmännen utom grundlig sakkunskap även erbjuda garanti för fullständig politisk tillförlitlighet.

Även i avseende på förvaltningsdomstolarnas ställning och uppgifter har en betydelsefull förändring inträtt, ehuru här en viss oenighet synes vara rådande. I varje fall står det fast att på samma sätt som inga subjektiva rättigheter i vedertagen bemärkelse vidare anses existera, på samma sätt kan ej heller förvaltningsdomstolarnas uppgift längre bestå i att skydda dylika rättigheter. Från vissa håll urgeras även att den förvaltningsrättsliga lagskipningen över-

huvud är oförenlig med det nya systemet, från andra däremot att den måste bestå, om staten skall förbliva en rättsstat. Att märka är emellertid att möjligheten att överklaga förvaltningsrättsliga beslut i hög grad inskränkts.

Såsom i hög grad belysande, såväl för den nationalsocialistiska inställningen i allmänhet som i avseende på förvaltningsdomstolarnas förändrade ställning i synnerhet, må här delvis anföras motiveringen för en nyligen fälld, mycket uppmärksammas dom från byggnadslagstiftningens område. Det heter i denna motivering bl. a., att byggnadsrättens högsta grundsats är, att en byggnad ej får skada folkgemenskapen. Därför kunna icke sådana byggnader tillåtas vilka skulle skada den enskilde så mycket, att därigenom »der Gemeinschaftsfrieden» störes. Därför måste i det enskilda fallet avvägas huruvida bebyggelsen bör begränsas, *även utöver byggnadslagstiftningens inskränkande bestämmelser.*

Mycket karakteristiskt för förändringarna i den allmänna uppfattningen är även den utveckling som politirätten undergått. Allmänt sett anses ju politiens uppgift vara skydd för såväl samhället som den enskilde och därmed även för den medborgerliga friheten. Å andra sidan har man i den liberala staten alltid varit mycket angelägen att omgärda politimakten med så noggranna gränser som möjligt, då just från politiens sida de största faror ansetts hota den medborgerliga friheten. Allt detta är nu i Tyskland i grund förändrat. Politiens rörelsefrihet och maktmedel ha i hög grad utvidgats. För nationalsocialismen består det traditionella frihetsbegreppet inte längre. I överensstämmelse med uppfattningen om individen uteslutande som led i samhället förklaras i stället den enskildes frihet endast bestå som funktion, som tjänst till folk och stat. Och denna tjänst är icke blott fordrad utan väntad av var och en i alla livets situationer. »Folkmedlemmen (der Volksgenosse) skall använda sin frihet till att utveckla folkets konkreta sedliga och materiella värden». Att övervaka detta — att var och en gör sin tjänst till folket och fyller sin funktion i avseende på »die Erhaltung und Hervorbringung der Volkswerte» — är politiens uppgift. — Nämnas bör även att överklagande icke är tillåtet av åtgärder, som den hemliga statspolisen vidtager ur statspolitisk synpunkt.

I fråga om utövningen av det fria skönet framträda även nya tankegångar. Nationalsocialismen strävar principiellt efter att lösa domstolarnas och förvaltningens hittillsvarande stränga bundenhet vid lagen, ett förhållande, som bl. a. framträder i den rikliga användningen av generalklausuler (Treu und Glauben, gute Sitten o. s. v.) på lagstiftningens olika områden. Redan under de sista åren före 1933 hade en stark utvidgning av det fria skönet ägt rum i Tyskland och denna utveckling har fortsatt. Bl. a. har det allt starkare ingripandet i näringslivet medfört, att möjligheten att utöva en mängd verksamhetsgrenar gjorts beroende av tillstånd, och beträffande utdelande av tillstånd har ju alltid det fria skönet

spelat en stor roll. Vid användandet av det fria skönet betonas emellertid fortfarande starkt nödvändigheten att taga hänsyn till lagstiftarens avsikt — blott att skälet härför nu är ett annat än tidigare. Nu motiveras nämligen denna nödvändighet av att i lagen uppenbarar sig »des Führers Wille». Och utövningen av det fria skönet skall vidare principiellt icke bestämmas av den enskilde ämbetsmannens subjektiva uppfattning utan av nationalsocialismens anda — en grundsats som f. ö. anses böra gälla all lagtillämpning. Utövändet av det fria skönet måste, heter det även med ett karakteristiskt uttryck, alltid vara politiskt riktigt för att vara rättsligt riktigt.

Ovanstående rader ha endast velat ge en antydning om några av de viktigare idéer, som äro ledande för det Tredje rikets förvaltningsrätt. Hur uppfattningen om dem gestaltar sig måste i hög grad bli beroende av bedömarens politiska ståndpunkt och jag avstår därför från närmare omdömen. Men om förvaltningens uppgift skall bestå i befordrande av det allmänna och enskilda levernets trivsel — denna allmänna formulering bör väl kunna godtagas även i det nutida Tyskland — då frågar man sig, om icke den för denna uppgift grundläggande rättssäkerheten i många avseenden hotas av stora faror.

H. M.

O. GJERLÖW: *Norges politiske historie. Höires innsats fra 1814 til idag.* I—III. Oslo 1934—36.

Litteraturen om den nyare politiska utvecklingen i Norge är ganska knapp. Oslo universitet saknar såväl lärostol som undervisning i statskunskap, och från de tre professurerna i historia har av begripliga skäl inte kunnat ägnas så stor uppmärksamhet åt de i tiden mera näraliggande, speciellt politiska problemen. Dock har professor Halvdan Koht med sitt stora arbete om Johan Sverdrup åstadkommit ett biografiskt verk, till vilket vi ännu inte äga något motstycke när det gäller våra ledande politiker i modern tid. Professor Jac. S. Worm-Müller, som bl. a. i talrika tidskrifts- och tidningsuppsatser behandlat samtidsproblemen, har också bidragit till belysningen av 1800-talets partiutveckling och är f. n. sysselsatt med det ännu — inte minst från svensk sida — alltför sparsamt behandlade året 1905.

Den framställning, som emellertid, vad beträffar 1800-talet fram till 1905, länge blivit grundläggande och normerande för uppfattningen, har burit professor Ernst Sars' signum. Det är nu en allmänt erkänd sak att hans mycket vänsterorienterade behandling av ämnet givit en skev bild av utvecklingen; hans 1800-talshistoria måste kanske sägas ha varit lika mycket en politisk insats som en vetenskaplig prestation. I viss utsträckning ha proportionerna rättats till av professor Wilhelm Keilhau, nationalekonom av facket,

som behandlat perioden 1814—1920 i det 1935 fullbordade samlingsverket, *Det norske folks liv og historie*. Dess avsiktligt breda uppläggning — titelns »liv» har i framställningen starkt understrukits — gjorde emellertid att det lämnade relativt begränsat utrymme för en på nya undersökningar grundad diskussion av just de politiska frågorna. Det är t. ex. i det avseendet lika karakteristiskt som det är överraskande att den allmänna rösträttens genomförande 1898 konstateras i största förbigående på några få rader, medan »Björn Björnson får reist Nationalteatret» ägnas ett helt litet kapitel med egen rubrik. Dessutom har Keilhau tills vidare lämnat tiden efter 1905 så gott som obehandlad.

Förutom ett fåtal arbeten av biografisk och memoarkaraktär samt en del framställningar rörande unionsfrågan, vilket ämne som nämnt mera uppmärksammas från norskt än från svenskt håll, utgöres den politiska litteraturen främst av några partihistoriska bearbetningar. Vänstern utgav 1933 en jubileumsskrift,¹ som i det hela, om undantag göres för Worm-Müllers korta inledning, ytterligare underströk och utvecklade den av Sars inaugurerade vänsterversionen av den historiska utvecklingen. Denna gång skedde det dock tydligen utan några anspråk på objektivitet. Den bild av utvecklingsförloppet, som efter detta förelåg, kunde med skäl anses vara ganska ensidig med hänsyn till den konservativa partens insatser. Likaledes hade förhållandet till Sverige och unionen fått en i mångt och mycket föga opartisk teckning.

För en ny fördelning av skuggor och dagar beslöt högerpartiet 1933 att utge en politisk historia, som redan i undertiteln tillkännagav sin uppgift att skildra »höires innsats fra 1814 til idag». Författaruppdraget lämnades åt redaktören för partiets gamla huvudorgan, *Morgenbladet*, Olaf Gjerlöw. Första bandet utkom 1934, andra 1935, det tredje och sista till julen 1936, ett verk på tillsammans 889 sidor. Hela detta arbete, som genom sin större planläggning både på bredden och djupet är historiskt betydligt mera givande än vänsterns partihistoria, har sålunda startats och fullföljts som klar och medveten polemik mot tidigare framställningar. Det är krigarens lovlige avsikt att sära och döda som varit bestämmande. Därmed följa också de naturliga polemiska överdrifterna. Färgerna bli alltför starka. Det blir en ensidig, partisk skildring. Dock måste genast betonas att den i det avseendet gör ett nästan behärskat och objektivt intryck i jämförelse med t. ex. professor Arne Bergsgårds avsnitt av »Venstre i Norge».

Frågan är nu om det i längden kan anses fruktbarande att skriva politisk historia på detta sätt. Man ser här ett typiskt exempel på hur den ena överdriften framkallar den andra. För att närma sig en uppfattning i överensstämmelse med verkligheten måste läsaren hela tiden söka dra något slags medelproportional mellan de olika framställningarna.

¹ Se rec. i denna tidskr. 1935, s. 80 ff.

Det är åtminstone två speciella svårigheter förenade med en översiktlig historisk skildring av en tid delvis så nära inpå dagens aktualiteter som det här är fråga om. Den ena är faran för att händelsernas närhet skall äventyra författarens förmåga av objektivitet, något som dock här knappast kan anses helt ha eftersträfvats. Den andra är att materialet ännu är alltför lite utforskat för att säkra omdömen skola kunna fällas. Så är i hög grad fallet i Norge. Gjerlöw har haft att kämpa med samma svårigheter som Keilhau. Men i viss mån på grund av sin egenskap av partibeställd historik och framförallt tack vare författarens personliga ställning i politiken, som givit honom tillgång till ett vidsträckt, hittills obegagnat kunskapsmaterial, har Gjerlöws arbete i högre grad än något av de tidigare kunnat få karaktären av en källskrift. Som sådan äger det med sina förstahandsupplysningar på en hel del punkter ett alldeles oomtvistligt och betydande värde, även om sedan dess allmänna uppläggning och prägel äro tendentiösa.

Det skulle tjäna föga till att här i ett kortare omnämmande ta upp enskilda partier till utförligare diskussion. I synnerhet som författaren i fall där meningarna kunna vara delade väl ensidigt hävdar bara den ena ståndpunkten. På grundval av nytt material — väsentligt ställt till förfogande av professor Fredrik Stang — har Gjerlöw kunnat ge en mycket förtjänstfull och korrigerande bild t. ex. av statsminister Emil Stang och högerns unionspolitik. Vad beträffar Christian Michelsens insatser i norsk politik sätter Gjerlöw visserligen inga frågetecken vid hans roll i själva unionsupplösningsdramat. Däremot deltar han inte i den panegyriska lovsång över Michelsens hela politiska verksamhet, som annars varit så unison. Tvärtom ser han med tämligen kritisk blick på den Michelsenska politiken åren 1906—07, något som är desto mera förklarligt, eftersom dennes artificiella samlingssträvanden under dessa år i hög grad måste ha varit till hinders för en framgångsrik utveckling av högern.

För åren efter 1910 får Gjerlöws arbete en ny prägel därav att författaren från den tiden som aktiv journalist och sedermera högerns huvudredaktör med tillträde till alla partiets gruppsammanträden i stortinget o. s. v. sitter inne med en personlig erfarenhet av utomordentligt värde. För sin skildring av de bägge konservativa ministärerna Konow (S. B.) och Bratlie 1910—13 har han dessutom haft tillgång till Fredrik Stangs personliga erfarenheter som partiledare och justitieminister. Dock har man här intryck av att framställningen blivit en smula ojämn. Det skarpa personliga motsättningsförhållandet mellan vissa av högerns och de frisinnades ledande män har tydligen inte ansetts fullt lämpligt att med någon större utförlighet upptagas till behandling. Gunnar Knudsens långvariga regeringstid (1913—20) ägnas en jämförelsevis utförlig skildring. Helt naturligt blir framställningen därefter allt knappare, ju mer den närmar sig våra dagar.

Med sin redan genom uppläggningsen i viss mån erkända ensidig-

het är det föreliggande arbetet dock ett mycket värdefullt bidrag till kännedomen om modern norsk politisk historia. Det innehåller, som nämnt en givande rikedom på material. Det är värt en särskild eloge att författaren så snabbt som skett kunnat fullborda arbetet, ehuru han under tiden skött sitt maktpåliggande tidningsmannavärv. På grund av att arbetet skrivits och tryckts häftesvis har dispositionen på enstaka punkter kommit att bli något lös. Men tack vare en naturlig, levande och klar, d. v. s. i bästa mening journalistisk, stil skänker denna Norges politiska historia läsaren ett stort nöje.

Arne Björnberg.

SVEN LINDMAN: *Studier över parlamentarismens tillämpning i Finland 1919—1926. Med särskild hänsyn till regeringsbildningens problem.* Akad. avh. Åbo 1937. 382 sid.

Det är ett första inledande skede av finländsk parlamentarism under det nya statsskicket, som skildras i denna avhandling, ventilerad i mars vid Åbo akademi, där förf. sedan förordnats till docent i statskunskap. Ämnet är rikt och ingalunda lätt att bemästra. Redan tidigare har förf. i ett par arbeten behandlat olika sidor av det parlamentariska systemet i Finland, och han har alltså gått väl rustad till den större och mera krävande uppgift han nu tagit sig före. Det skall genast sägas att resultatet motsvarar högt ställda krav. Parlamentarismens problem i finländskt statsliv har förut diskuterats i flera smärre inlägg, ofta av författare, som själva stått de politiska händelserna nära och i dem spelat en framträdande roll. Mest bekant är K. J. Ståhlbergs utmärkta översikt, *Parlamentarismen i Finlands statsförfattning (1927)*, även den avhandlande tidsperioden 1919—1926.¹ Såsom härrörande från republikens förste president, tillika författningens främste upphovsman, har Ståhlbergs skrift icke minst ett bestående värde som källskrift. Genom docenten Lindmans avhandling ha vi fått den första metodiskt vetenskapliga, på ingående forskningar grundade framställningen av det parlamentariska styrelsesättet i Finland, sådant det i praxis framvuxit och fungerat. Den är väl icke uttömmande och avser ej heller att vara det. Men så mycket nytt både ifråga om stoff och synpunkter har framdragits att denna avhandling med fullt skäl kan göra anspråk på att ha givit den grundläggande bilden av vad finländsk parlamentarism i realiteten varit under dess första betydelsefulla utbildningsskede.

Avhandlingen är fördelad i tre huvudavdelningar: först en inledning, som belyser parlamentarismens betingelser, därefter en historik över periodens regeringsbildning och slutligen en systematisk avdelning, där på grundval av det föregående olika ämnet berörande viktigare spörsmål upptagas till sammanfattande diskus-

¹ Rec. i denna tidskrift 1928, s. 77 ff.

sion. Mot denna disposition är föga att invända. Den lägger upp ämnesbehandlingen efter linjer, som ge förf. tillfälle att allt efter behov mer eller mindre utförligt belysa den historiska utvecklingen samt reda ut och precisera de faktorer, som verkat bestämmande på regeringsättets karaktär. Det förtjänar framhävas att förf:s blick för det väsentliga gör att framställningen hålles väl tillsammans, dess ledande tråd bevaras ständigt i sikte, även om den alltid klara och rediga detaljredogörelsen här och var kan synas en aning uttänd.

De inledningsvis berörda förutsättningarna för parlamentarismen äro först och främst de formella, de som finnas nedlagda i själva konstitutionen. Härmed avses framför allt det bekanta stadgandet i regeringsformen att statsrådets medlemmar »böra åtnjuta riksdagens förtroende», varigenom den parlamentariska principen fått statsrättsligt erkännande, men även de originellt utformade bestämmelserna om presidentens maktställning, som konstituera ett visst dualistiskt inslag i författningen. Frågan om parlamentarismens konstitutionella betingelser har emellertid avfärdats helt kortfattat, då förf. här kunnat hänvisa till en tidigare publicerad ingående undersökning.¹ Mera utförligt behandlas de politiska förutsättningarna, d. v. s. partiväsendet. I en förträffligt genomförd översikt få vi stifta bekantskap med de partier, som bildat och alltjämt bilda underlag för finländsk parlamentarism: svenska folkpartiet, nationella samlingspartiet (tillsammantagna vid denna tid utgörande högern), agrarförbundet, nationella framstegspartiet (sammansförda under beteckningen centern) och socialdemokraterna. Intet parti har haft majoritet i den av 200 ledamöter bestående riksdagen. Högsta medlemsantalet har innehafts av socialdemokraterna (under större delen av perioden 50 å 60), därefter av agrarerna (något över 40), medan de övriga partierna hållit sig under detta tal, svenska folkpartiet och framstegspartiet väsentligt därunder. Villkoren för en stabil regeringsbildning ha sålunda icke varit särdeles gynnsamma. Slutligen beröres i inledningen också något den tidigare parlamentariska utvecklingen under de upprörda åren 1917—1919, tydligen dock endast för att i största korthet erinra att man kan tala om ett genombrott för parlamentarismen redan före regeringsformens antagande.

Huvudpartiet i boken utgöres av historiken, där förf. ger en teckning av de 10 eller, om man så vill, 11 ministärer, vilka under de ifrågavarande 8 åren suttit vid makten i Finland. En specialundersökning av de särskilda regeringarna har varit nödvändig för att klargöra själva den faktiska utvecklingen på ett hittills i det hela outforskat område, och förf. har här utfört ett betydande vägröjningsarbete. Framställningen är kronologiskt uppbyggd, men den har lyckligt fördelats i avsnitt på ett sätt, som framhäver både huvudfaserna i utvecklingsgången och de viktigaste i ständig skiftning återkommande frågorna vid regeringsbildningen.

¹ Parlamentarismens införande i Finlands statsförfattning. Skr. utg. av Statsvet. fören. i Uppsala, V, (1935), rec. i denna tidskr. 1936, s. 479 ff.

Kapitelindelningen har i det hela bestämts efter växlingarna i de partikonstellationer, som utgjort underlag för ministärerna. Först behandlas den efter 1919 års val bildade ministären Castrén, vars främsta uppgift var den republikanska regeringsformens genomförande. Redan i denna ministärs tillkomsthistoria framträdde drag, som äro typiska för tidens ministärbildning, över huvud taget. Därefter följer avhandlingens längsta kapitel, där de övriga under legislaturperioden 1919—22 existerande regeringarna skildras. Under denna period dominerar centerpolitiken, företrädd av ministärerna Vennola I och II, båda koalitioner av framstegspartiet och agrarerna under en framstegsman som statsminister. Mellan dessa regeringar kommer ministären Erich som det första i grunden ännu ofullgångna experimentet med en majoritetskoalition. Perioden avslutas av expeditonsregeringen Cajander I. Följande kapitel avhandlar centerpolitikens avslutningsperiod efter nyvalen 1922 till och med upplösningsvalen 1924, under vilken period centerkoalitionen fortsätter, men nu under agrarledning (ministären Kallio I). Även nu efterföljdes denna koalitionsbildning i en kritisk situation av en expeditonsregering (Cajander II). Slutligen lämnas en framställning av »höger-centerkoalitionernas tid» efter 1924 års nyval. Ett konstant högerinslag ingår i denna tids tre regeringar: först majoritetsministären Ingman under högerledning, snart nog emellertid förvandlad till minoritetsminister, därefter de båda av samlingspartiet och agrarerna sammansatta minoritetsministärerna Tulenheimo (under högerledning) och Kallio II (under agrarledning).

Karakteristiskt för alla parlamentariska regeringar är att de varit koalitionsregeringar, de flesta tillika minoritetsregeringar på tvåpartigrundval. Två regeringar ha varit grundade på majoritetskoalitioner eller försök till sådana, och två ha varit icke-parlamentariska expeditonsministärer. De sistnämnda illustrera på sitt sätt de svårigheter, varmed det parlamentariska systemet i Finland haft att arbeta. De äro intervaller, betecknande i viss mån systemets självuppgivelse, en företeelse som för övrigt icke är obekant från andra länder. Träffande jämför förf. den första ministären Cajander med den samtida regeringen De Geer-von Sydow i Sverige.

Källmaterialet för redogörelsen av de olika ministärerna utgöres väsentligen av riksdagstrycket, partipublikationer av skilda slag och den samtida pressen, varvid helt naturligt de ledande partiorganen av olika färg främst uppmärksammats. Men därjämte har förf. haft förmånen begagna en del otryckt material: statsråds- och utskottsprotokoll, den svenska riksdagsgruppens protokoll 1919—26 samt en del privata anteckningar, av vilka särskilt den svenske partiledaren professor Estlanders efter vad det vill synas dagboksvis gjorda uppteckningar om interfraktionella underhandlingar, diskussioner i svenska riksdagsgruppen, samtal med statschefen m. m. varit av största värde till belysning av partispelet bakom kulisserna.

Däremot har förf. icke mycket använt sig av den s. k. intervju-metoden, mot vilken han i förordet anmäler principiella betänklig-

heter. Det är sant att det upplysningsmaterial, som genom muntliga eller skriftliga förfrågningar hos de i händelserna verksamt deltagande personerna står att erhålla, i flera fall kan vara ytterst osäkert. Men att därför principiellt förkasta intervjuförfarandet synes mig vara att gå för långt. Metoden har som bekant med stor framgång använts i amerikansk och engelsk statsvetenskap, och utan dess anlåtande skulle vår kunskap t. ex. om engelsk parlamentarism varit betydligt fattigare. Självfallet måste den emellertid begagnas med största omsikt och kritik, vilket för övrigt också gäller det ofta ensidigt färgade och ifråga om fakta otillförlitliga pressmaterial, som dock icke kan förbigås. Det förtjänar betonas att en författare genom att ösa ur »levande» källor i många fall kan lyckas rädda åt forskningen ovärderligt material, som annars skulle gå förlorat. Detta materials källvärde är i vart fall ej mindre än de memoarers, som man vid behandlingen både av äldre och yngre epoker ofta har att laborera med. Det gäller här ej endast insamlande av faktiska uppgifter. Det har sitt stora intresse att ur första hand få del av de uppfattningar, som göra sig gällande hos själva verkmästarna i det politiska maskineriet. Möjlighet till kontroll både i ena och andra avseendet saknas icke, och om också mycket vid den sovrande kritiken måste ratas, står dock alltid kvar en vunnit konkret kännedom om miljön, som för inlevelsen i det behandlade ämnet har sin betydelse. Mot ett principiellt förkastande av intervjumetoden vill jag alltså inlägga en liten gensaga — så mycket hellre som jag i någon mån av egen erfarenhet anser mig kunna intyga att den under vissa förutsättningar ger gott utbyte. Möjligen hade även förf. haft nytta av att anlita den för eventuellt klarläggande av en och annan dunkel fråga, som han nu med kritisk återhållsamhet föredragit att lämna obesvarad.

Vid undersökningen av en regerings parlamentariska karaktär är det alltid tre huvudmoment som måste uppmärksammas: 1:o regeringens bildande, d. v. s. förberedelserna för och sättet för dess tillkomst, statschefens ingripande, ministärbildarens arbete, parti-fraktionernas förhandlingar o. s. v.; 2:o regeringens verksamhet, varvid dels förhållandet mellan regeringsmedlemmarna inbördes och till statschefen, dels ställningen i samarbetet med parlamentet träda i förgrunden; 3:o regeringens avgång, varvid både de djupare orsakerna till denna och de omedelbara omständigheterna vid ministärupplösningen tilldraga sig intresset.

Såsom redan av avhandlingens undertitel framgår och i förordet ytterligare understrykes, tar framställningen företrädesvis sikte på det första av de nämnda momenten. Flera skäl, bl. a. av praktisk art, torde ha medverkat till denna koncentration vid ämnesbehandlingen. Ur saklig synpunkt kan den också till god del finna sin motivering däri att just regeringsbildningen under den tid av koalitionsparlamentarism, som här skildras, uppvisar i hög grad karakteristiska drag för regeringssystemet i dess helhet. Utgångsläget för en parlamentarisk ministär är alltid av största vikt, men i syn-

nerhet för en koalitionsministär. Dess existensbetingelser äro på ett särskilt sätt givna vid starten, och man kan ganska tydligt se hur den i Finland som oftast var märkt, för att inte säga dödsmärkt, redan från födelsen. De vanskligheter, som här voro förenade med detta slags parlamentarism, framträdde icke minst vid regeringsbildningen. I de flesta fall var det fråga om en lång procedur, fördelad i olika etapper med undan för undan växlande förutsättningar och syftemål. Från början var målet i regel en majoritetsministär, och slutresultatet blev merendels en minoritetsregering. Om denna invecklade procedur och de olika krafter, som därvid samverkade eller motverkade varandra, får man en mycket god, levande konkret föreställning i förf:s arbete. Ingående och ur skilda synpunkter upplysande äro kanske särskilt skildringarna av de långt utdragna förhandlingar, som ledde till bildandet av ministärerna Erich, Vennola II, Kallio I och Ingman. De ge illustrativa exempel på de olika metoder, som kommo till användning vid regeringsbildningen.

Emellertid har förf. icke snävt uppehållit sig endast vid ministärernas tillkomsthistoria. Ett arbete, som vill klarlägga parlamentarismens tillämpning, kan inte helt nöja sig med en sådan begränsning. I full insikt härom har förf. översiktligt belyst även ministärernas parlamentariska utveckling: viktigare propositioners behandling, interpellationsinstitutets utnyttjande, partiella ministerkriser, regeringspartiernas hållning, oppositionens angreppsmetoder och i samband med allt detta ministärernas taktiska loverande för att inför alla mötande svårigheter någon tid kunna hålla sig kvar vid makten. Huvudsakligen är det förhållandet till parlamentet, som sålunda behandlats, varemot det inre regeringsarbetet endast mera sporadiskt berörts. Vidare har även ministärernas avgång uppmärksamrats, naturligt nog, då den därmed uppkomna situationen utgör närmaste bakgrunden till bildandet av ny ministär. På detta sätt — med fasthållande av regeringsbildningen som den centrala frågan i framställningen och de övriga mera summariskt avfattade partierna organiskt anknutna till denna — har förf. lyckats att ge en låt vara delvis skisserad bild av det parlamentariska styrelsesättet i hela dess faktiska gestaltning. Måhända hade det dock varit möjligt utan planens förryckande att något närmare än vad nu skett följa regeringen i verksamhet. Som exempel på ett sådant för dess ställning belysande spörsmål, där en fylligare orientering ej kunde skadat, må endast nämnas de partiella ministerkriserna. Om av utrymmesskäl så befunnits nödvändigt, kunde kanske i stället utan alltför stor avsaknad vissa särskilt utförligt behandlade delar av regeringsbildningen ha något förkortats.

Diskussionen om regeringsbildningens problem har förf. i den systematiska avdelningen grupperat i en rad korta kapitel, där huvudsakligen följande frågor dryftas: oppositionens övertagande av regeringsansvaret, majoritets- och minoritetsparlamentarismens förutsättningar, statschefen och regeringsbildningen, parlamentari-

ker och icke-parlamentariker i ministärerna, parlamentarismens sociala aspekt. I ett mera allmänt hållet slutkapitel anläggas bl. a. komparativa synpunkter på ämnet genom en hastig, kanske väl hastig, utblick på samtida estnisk och svensk parlamentarism. Det är icke blott i det föregående framdragna fakta och iakttagelser, som sålunda sammanförts till en ytterligare, syntetisk behandling, utan på flera punkter riktas framställningen med nytt material, såsom i kapitlet om parlamentarismens sociala karaktär.¹ I det hela fyller systematiken på ett synnerligen förtjänstfullt sätt sitt ändamål att sammanfattningsvis framhäva för finländsk parlamentarism typiska karaktärsdrag, även om det kan anmärkas att en och annan betydelsefull faktor förbigåtts eller endast flyktigt tangerats i diskussionen.

Största intresset tilldrar sig kanske behandlingen av majoritets- och minoritetsparlamentarismen. I estnisk och över huvudtaget baltisk parlamentarism under denna tid var det en tvångsregel för ministärerna att från början på sätt och vis framträda som majoritetsministrar, såtillvida som deras godkännande av folkrepresentationen alltid krävdes, varvid i vart fall majoritet bland de i omröstningen deltagande måste uppnås. Samma regel gäller ju också i fransk parlamentarism, men ej i finländsk och icke heller i svensk, norsk och dansk. Egendomligt för de parlamentariska sedvänjorna i Finland var nu att ehuru nämnda tvångsregel ej accepterats man dock här arbetade under ett slags tvångsföreställning att en majoritetsminister såsom den parlamentariskt egentligen enda riktiga helst borde åstadkommas. Härav de ständigt återkommande, vanligen fåfänga försöken att bilda majoritetsregeringar eller så allsidigt sammansatta regeringar som möjligt, något som i hög grad förlängde ministärkriserna. Den längsta varade över två månader. Sammanlagda tiden för alla regeringskriser under de 8 år den här skildrade perioden varade torde kunna anslås till bortåt 8 månader. Med rätta anmärker förf. att majoritetsparlamentarismen saknade förutsättningar i Finland. Endast två majoritetsministrar kommo till stånd, av vilka blott den ena (Ingman) gör fullt skäl för namnet. Den satt i 5 1/2 månader och torde för denna sin tillvaro väsentligen ha haft att tacka den omständigheten, att det dödsbringande parlamentet så gott som hela tiden hade ferier.

Orsaken till majoritetssträvandenas misslyckande är naturligtvis att söka i partiväsendet, som genom sin struktur vid denna tid var mycket litet ägnat att erbjuda bärande regeringsunderlag. Det största partiet, socialdemokraterna, var praktiskt taget uteslutet från regeringsdeltagande. En särställning i viss mån på sidan om regeringsbildningen intog också svenska folkpartiet, vars nationella krav voro hinderliga för samgåendet med de finska partierna. En finsk trepartikoalition stötte också på svårigheter och nådde för

¹ Delvis har förf. därvid kunnat stödja sig på en tidigare undersökning, Statsrådet i Finland 1919—1934 (i Skr. utg. av Statsvet. fören. i Uppsala, IV, 1935).

övrigt ej majoritet. Den vanliga tvåpartikombinationen hade fördelen att stödja sig på en viss naturlig intressegemenskap, först mellan de båda centerpartierna och längre fram, då agrarerna utvecklats i högerriktning, mellan detta parti och nationella samlingspartiet. Men även denna kombination led av vissa svagheter och väckte alltmer stegrad olust hos de samverkande kontrahenterna. Intressant är att se hurusom under sådana förhållanden tanken på en homogen enpartiregering småningom vinner terräng för att under följande tid förverkligas.

Majoritetsförsöken förklaras till en viss grad som eftergifter åt regeringsformens krav att ministären bör »åtnjuta riksdagens förtroende». Minoritetsparlamentarismen ansågs ej rätt motsvara detta krav, den betraktades såsom en lägre art av parlamentarism, som betänkligt avvek från doktrinen fordringar. Förf. har därför haft speciella skäl att ta frågan härom upp till principiell analys, och hans inlägg på denna punkt innehåller många väl avvägda påpekanden utan att dock ge så synnerligen mycket nytt till parlamentarismens teori. Finländsk parlamentarism befann sig under denna tid på experimentstadiet, och man lärde av erfarenheten att den formalistiska övertron på majoritetsparlamentarismens företräde med då rådande partiväsen i verkligheten var en illusion. I strävandena att tillgodose regeringarnas omfång äventyrade man deras homogenitet. Även tvåpartiregeringarna brusto mången gång i inre sammanhållning, och med visst fog skulle kunna sägas att perioden slutade med koalitionssystemets bankrutt.

Med den dominerande roll partierna spelade vid parlamentarismens praktiska utformning skulle man väntat att förf. upptagit denna deras roll till sammanfattande diskussion. Att så ej skett annat än i förbigående framstår onekligen som en brist. Ämnet är av största betydelse och kunde varit värt sitt eget kapitel, vilket skulle ha korresponderat förträffligt med den inledande presentationen av partiväsendet. Det är icke för mycket sagt att det mest utmärkande för regeringsbildningen ligger i partifraktionernas aktiva ingripande. De uppträda som förhandlande parter, besluta genom votering om sitt deltagande, utse delegater för de interfraktionella underhandlingarna, varvid förslag till regeringsprogram och ministerkandidater diskuteras, undersöka olika koalitionsmöjligheter, med ett ord förbereda och träffa överenskommelse om den blivande ministärens sammansättning och politik. Stundom framträder därunder även någon av riksorganisationerna och dirigerar sin riksdagsgrupps hållning. Ministärbildarens eller de under samma regeringskris ofta i växlande antal varandra avlösande ministärbildarnas insats i partiförhandlingarna är givetvis också av betydelse. I vissa fall lyckas den designerade statsministern med en rask vändning göra slag i saken, i andra åter står han dröjande och skymd bakom partispelets kulisser.

Om allt detta och mera därtill ger historiken riklig upplysning. Man finner i denna ett intressant material även för bedömande av

partiernas hållning och inflytande under det fortsatta parlamentariska arbetet efter regeringens färdigbildande. De träffade koalitionsöverenskommelserna voro icke sällan av så skör beskaffenhet att de snart sagt från början visade sig orealiserbara. Även om ministärens medlemmar gjorde sitt bästa för att hålla ihop, fronderade ofta regeringspartierna eller delar av dessa. Regeringarna voro sålunda hotade till sin existens icke blott av oppositionen utan stundom nästan i lika hög grad även av sina egna. Bristen på ansvar och självdisciplin var påfallande och föranledde en gång till och med ett förmaningstal av riksdagens talman. Typisk för de något primitiva metoder, som tillämpades, är den rätt att säga upp koalitionen och återkalla sina regeringsrepresentanter, som partierna på förekommen anledning ansågo sig äga och som vid vissa tillfällen på tämligen lösa grunder tillämpades. De täta regeringsombytena vållade emellertid icke, som förf. anmärker, något större avbräck i regeringsarbetets kontinuitet. Alla koalitioner bestodo av borgerliga partier, och åsiktsdivergenserna mellan dessa voro ej alltför stora. Det var samma partier, som i växlande grupperingar ständigt återkommo i koalitioner. Som kärnpartier i dessa kunna räknas de båda centerpartierna, av vilka agrarerna — om Cajanders expeditonsministärer frånräknas — deltog i samtliga regeringar och framstegspartiet i alla utom de två sista. Det var även till en god del samma personer, utvalda ur en ganska konstant samling ministerkandidater, som turades om på taburetterna. Företeelsen är bekant från fransk parlamentarism och påträffas i de flesta länder, där denna efterbildats.

Koalitionsproblemet kommer sålunda ständigt igen i tidens försök att realisera det parlamentariska styrelsesättet, och det ligger bakom förf:s hela framställning. Det hade kanske just därför varit motiverat att vid den syntetiska behandlingen exempelvis av majoritets- och minoritetsparlamentarismen låta detta problem träda mera direkt i förgrunden än vad nu är fallet, bl. a. för att belysa koalitionsbildningarnas politiska effektivitet. I ett land med splittrat partiväsen blir kompromissandet mer än eljest högsta konst i politiken, regeringens uppgift blir framför allt att tjänstgöra som kompromisscentral, och koalitionssträvandenas mål blir att så långt som möjligt på samma gång konsolidera denna central och garantera kompromissresultatets godtagande av parlamentet. Ju bredare koalitioner, resonerar man, desto säkrare garantier för att ledningen av det ofrånkomliga kompromissarbetet stannar i regeringens händer. I Finland visade sig detta resonemang icke hållbart. Majoritetsparlamentarismen gav inga säkrare garantier än minoritetsparlamentarismen för att det eftersträfvade målet skulle nås, snarare tvärtom. I båda fallen gled ledningen över till parlamentet, till dess utskott eller till partifraktionerna. Orsakerna härtill äro på ett mycket upplysande sätt klarlagda i avhandlingen. Det vill för övrigt synas, som om en senare tids enhetliga minoritetsministärer under fortfarande i stort sett samma partipolitiska förutsättningar åtminstone

som utgångscentraler för det parlamentariska kompromissarbetet icke visat sig mindre effektiva än de tidigare koalitionsministrarna.

Frågan om statschefens verkliga ställning och inflytande i det parlamentariska systemet hör på grund av källmaterialets otillräcklighet till de mera svårutredda. Förf. har emellertid på denna punkt fått fram en hel del av intresse, snarare mer än mindre än man skulle kunnat vänta. Det framgår att presidenten i kritiska situationer spelat en betydande, om ock icke i alla enskildheter bestämbar roll. Prerogativen att upplösa parlamentet och utse premiärminister har han reellt utövat, och vetorätten har icke sällan kommit till användning. I det inre regeringsarbetet torde dessutom presidenten Ståhlbergs insatser haft stor betydelse. Vad det viktiga premiärministerurvalet beträffar har man tämligen svårt att i varje särskilt fall med full säkerhet avgöra graden av presidentens personliga inflytande, och förf. undviker för det mesta att göra några bestämda uttalanden i frågan eller förbigår den. Det vill dock synas, som om den varit förtjänt att något närmare dryftas. Bristen på självskrivna aspiranter till statsministerposten gjorde att presidenten i det förvirrade partipolitiska läge, som ofta uppstod vid regeringskriserna, måste haft ganska fria händer att utse såväl de undan för undan ratade försökskandidaterna som den slutlige innehavaren till denna post, och utan tvivel har också initiativet härtill vanligtvis utgått från honom personligen.

Med visst fog skulle kunna sägas att bristen på politiska ledare med erkänd auktoritet inom sina partier var ett karakteristiskt drag för denna tids politiska liv i Finland. En kontrasterande skiljaktighet härvidlag från samtida förhållanden i övriga nordiska länder torde kunna konstateras. Motsvarigheter ifråga om auktoritativ ledarställning till Branting och Lindman i Sverige, Mowinckel i Norge, Neergaard och Stauning i Danmark funnos icke i Finland, knappast för övrigt heller, om man håller sig till de nybildade staterna, till en Päts i Estland, en Ulmanis i Lettland eller en Svehla i Tjeckoslovakien. Ett namn i Finland bär likväl en omisskännlig prägel av auktoritet, nämligen presidenten Ståhlbergs, och vad han betytt som den fasta stödjepunkten i tidens fluktuerande parlamentariska liv torde knappast kunna överskattas.

Det är troligt att denna anmälan, om den varit en s. k. opponentanmälan, kommit med mera kritik, framför allt detaljkritik. Måhända vore det för övrigt icke ur vägen att ej blott avigsidorna hos doktorsavhandlingar utan även andra sidor, där sådana finnas, något litet mer än vad nu ofta är fallet uppmärksammades i de samvetsgranna reproduktioner av fakultetsoppositioner, som publiceras under namn av recensioner. Icke så att den värdefulla kritiken skulle beskäras. Men om en del av det funna småkrafts, som nu kärleksfullt vårdas och medtages vid publiceringen, bortränsades, skulle plats kunna beredas för ett mera kringsynt bedömande av de utåt

en smula styvmoderligt behandlade granskningsobjekt det här gäller.

Att föreliggande avhandling, liksom andra goda doktorsavhandlingar, kan ge anledning till vissa anmärkningar framgår av det föregående, där en del sådana påpekats. Men de synas mig icke på något sätt ägnade att bortskymma förtjänsterna, och det har här företrädesvis intresserat mig att inifrån följa arbetets uppläggning och i samband därmed diskutera några av dess huvudproblem. Förf. har ett tilltalande energiskt grepp på sitt ämne, och han väjer inte undan för svårigheterna. Man fäster sig vid det utvecklade politiska realitetssinne och den skicklighet att ställa och analysera problem, varom ämnesbehandlingen vittnar. Metodisk försiktighet och kritisk mogenhet i omdömet uppbära framställningen. Om försiktigheten stundom kan tyckas väl långt driven, får ej förglömmas att det här rör sig om ett ämne, som har sina brännbara punkter. Avhandlingen har grundläggande betydelse, icke minst som föregångare på ett viktigt forskningsområde, den moderna parlamentarismen, där något motsvarande arbete ännu icke finnes ifråga om de andra nordiska länderna. Det vore en vinst för forskningen om förf. ville fortsätta det arbete han så framgångsrikt påbörjat och genom en framställning även rörande tiden efter 1926 förlänga vårt perspektiv över parlamentarismens tillämpning i Finland.

A. B-z.

Till red. insända skrifter.

- Bulletin de la Commission Royale d'Histoire.* Tome CI. Nos 2—4. Tome CII. Nos 1—2. Bruxelles 1937.
- Ekonomisk Tidskrift.* 1937. H. 2. Uppsala 1937.
- Ericsson Review.* 1937. Nr. 2. Sthlm 1937.
- Finsk Kommunaltidskrift.* 1937. H. 3—4. Hfors 1937.
- Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik.* T. CXXXII. H. 5—6. Hfors 1937.
- Helsingforsstads statistik.* I. Hälso och sjukvård 1935. Första delen.—IV. Kaupungin teknilliset laitokset 1936. Hfors 1937.
- Historisk Tidskrift.* 1937. H. 2. Sthlm 1937.
- Industria.* Arg. XXXIII. Nr. 12—16. Sthlm 1937.
- Institut International d'Agriculture, Rome.* Revue Internationale d'Agriculture. 1937. Nr. 5—6. Rome 1937.
- International labour review.* Vol. XXXV. Nr. 5—6. Genève 1937.
- Kommersiella Meddelanden.* Arg. 24. Nr. 10—14. Sthlm 1937.
- Kommunalkalender för Helsingfors stad.* 1937. Hfors 1937.
- Meddelanden från Skattebetalarnas Förening.* Nr. 55. Sthlm 1937.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Arg. XXXII. Nr. 21—29. Hfors 1937.
- Nationalekonomisk Tidskrift.* 1937. H. 3—4. Kbhvn 1937.
- Nordisk Försäkringstidskrift.* 1937. Nr. 3. Sthlm 1937.
- Skandinaviska Kreditaktieföretaget.* Kvartalsskrift. 1937. Nr. 3. Sthlm 1937.
- Social Tidskrift.* 1937. Nr. 6—7. Hfors 1937.
- Sociala Meddelanden.* 1937. H. 5—7. Sthlm 1937.
- Statistisk Månadsskrift.* 1937. Nr. 2—5. Kbhvn 1937.
- Statistisk Månadsskrift.* Arg. 32. Nr. 5—6. Sthlm 1937.
- Sunt Förnuft.* Arg. XVII. Nr. 5. Sthlm 1937.
- Svensk Juristtidning.* 1937. H. 5. Sthlm 1937.
- Svensk Tidskrift.* 1937. H. 6. Sthlm (fr. Uppsala) 1937.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift.* 1937. H. 5. Sthlm 1937.
- Sveriges officiella statistik.* Befolkningsrörelsen år 1934. Av Statistiska centralbyrån.—Sjöfart år 1935. Av Kommersekollegium. Sthlm 1937.
- Tiden.* 1937. Nr. 5—6. Sthlm 1937.
- Tidskrift for Rettsvidenskap.* 1937. H. 1—2. Oslo 1937.
- Weltwirtschaftliches Archiv.* Band 46. Heft 1. Jena 1937 (tr. Hamburg).
- Vi* (F. d. Konsumentbladet). 1937. Nr. 23—32. Sthlm 1937.
- Översikt över obligationsmärknaden i Sverige.* 1936. Utg. av A. B. Göteborgs Bank. Sthlm 1937.
- BAUMONT, MAURICE, L'essor industriel et l'imperialisme colonial (1878—1904). (Peuples et civilisations. XVIII.) Paris 1937. Librairie Félix Alcan.
- GIHL, TORSTEN, International legislation. London 1937. Oxford University Press.
- GINI, CORRADO, Die Probleme der internationalen Bevölkerung- und Rohstoffverteilung. (Kieler Vorträge. 49.) Jena 1937.
- KOENIGS, GUSTAV, Aktive Seeschiffahrtspolitik. (Kieler Vorträge. 50.) Jena 1937.
- MURET, PIERRE, La prépondérance anglaise (1715—1763). (Peuples et civilisations. XI.) Paris 1937. Librairie Félix Alcan.
- ROUSSEAU, FELIX, Actes des comtes de Namur de la première race (946—1196). (Commission Royale d'Histoire de Belgique.) Bruxelles 1937.
- SCHLYTER, KARL, m. fl., De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1936. Sthlm 1937.
- Ett svenskt jernverk. Sandviken 1862—1937. Uppsala 1937. Almqvist & Wiksell.
- L'évaluation de l'incapacité permanente de gain dans les assurances sociales. (Bureau international du Travail.) Genève 1937.
- Nationernas Förbund. Den ekonomiska och sociala utvecklingen under år 1936. (Delegationen för det internationella socialpolitiska samarbetet.) Sthlm 1937.

**Av Skrifter utgivna av Fahlbäckska Stiftelsen
har utkommit:**

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4.—
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemärknaden. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts. verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3.—
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5.—
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1.—
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT RÖHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8.—
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början. 1928. Pris kr. 12.—
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10.—
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekretä utskottet 1723—1756. 1928. Pris Kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10.—
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3.—. Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7.—
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6.—
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12.—
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6.—
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4.—
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges härader, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5.—
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2:25.
- XXII. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan i en medelstor svensk stad. 1936. Pris kr. 2:50.
- XXIII. PAUL DAHN: Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst. 1936. Pris kr. 15.—
- XXIV. JOHAN ÅKERMAN: Ekonomisk kausalitet. 1936. Pris kr. 5.—
- XXV. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan inom ett utvalt svenskt landsbygdsområde (Motala fögderi). 1937. Pris kr. 2:50.